

Ett rättvist, tryggt och jämlikt samhälle – SDP:s lösningar för Finlands riktning

SDP:s politiska program 2026

Ett rättvist, tryggt och jämlikt samhälle
– SDP:s lösningar för Finlands riktning

SDP:s politiska program 2026

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
2. En rättvisare framtid av hållbar tillväxt i Finland	11
2.1. Vårt mål är att öka välfärden och trygga välfärdsstaten	11
2.2. Starka offentliga finanser tryggar välfärdsstaten	12
2.3. Tillväxtens Finland och Europa	15
2.4. Ansvarsfull klimatpolitik som möjliggör hållbar tillväxt.....	18
2.5. Digitalisering och dataekonomi skapar möjligheter.....	19
2.6. Arbete är grunden för välfärdsstaten	20
2.7. Målet är en arbetsmarknad med förnyat förtroende	22
2.8. Vi behöver arbetskraftsinvandring på grund av den åldrande befolkningsstrukturen.....	23
2.9. Exploatering hör inte hemma i det finländska arbetslivet.....	24
3. En bra vardag i ett rättvist samhälle	27
3.1. Vi säkerställer effektiva tjänster och snabb tillgång till vård.....	28
3.2. Tillsammans gör vi ett närvarolyft – stöd i rätt tid och i alla livsskeden	31
3.3. Nya lärdomar under hela livet	37
3.4. Småbarnspedagogik och förskoleundervisning av hög kvalitet ger en stark grund för den framtida skolgången.....	38
3.5. Den tolvåriga läropliktsutbildningen måste stärkas.....	39
3.6. Högskoleutbildning på uppgång	42
3.7. Vi måste satsa på vuxenutbildning och kontinuerligt lärande.....	44
3.8. Trygghet och skydd för arbetstagarna i ett föränderligt arbetsliv med tillräckliga stödtjänster	45
3.9. Den sociala tryggheten ger skydd i olika situationer i livet.....	48
3.10. Människan måste hållas i centrum när digitaliseringen och AI blir vanligare	51
3.11. En bra vardag i hela Finland.....	52
3.12. Vi behöver långsiktig bostadspolitik, hållbar markanvändning och fungerande trafikpolitik.....	54
4. Ett tryggt liv i ett starkt Finland.....	57
4.1. Samhällelig harmoni och rättvisa skapar trygghet	58
4.2. Varje person har rätt till ett tryggt liv.....	59
4.3. Brottsligheten måste bekämpas med rätt medel	60

4.4. Myndigheternas funktionsförmåga måste tryggas	62
4.5. Den demokratiska rättsstatens strukturer måste säkerställas	64
4.6. Målet är en rättvis, human och kontrollerad invandring	65
4.7. FN och det regelbaserade systemet, liksom en hållbar och rättvis värld, måste stärkas	66
4.8. Ett starkt och expanderande EU ger trygghet.....	68
4.9. Vikten av det nordiska samarbetet framhävs	70
4.10. Vi måste utveckla försvarsförmågan och förbereda oss på hybridpåverkan	71
4.11. Vi får inte pruta på försörjningsberedskapen	74
4.12. Att stärka den biologiska mångfalden ökar säkerheten	75
4.13. Ett fungerande jordbruk ökar den övergripande säkerheten.....	77
 5. Var och en av oss är en aktiv del av ett välmående och fungerande samhälle	79
5.1. Det demokratiska deltagandet, delaktigheten och de grundläggande färdigheterna i vardagen måste stärkas.....	80
5.2. Effektiv integration måste säkerställas.....	82
5.3. Från ensamhet till gemenskap	83
5.4. Organisations- och frivilligverksamhet stärker delaktigheten	84
5.5. Möjligheterna till ett aktivt liv, rörlighet och välbefinnande måste stödjas	85
5.6. Kulturen tillhör varje person i hela Finland	87
5.7. Rätten att njuta av närmiljön och skyldigheten att ta hand om den	88
5.8. Människan måste möjliggöra djurens välbefinnande.....	88
 6. Till slut.....	90

1. Inledning

De senaste årens kriser – som pandemin, kriget i Europa och den accelererande klimatförändringen – samt den tekniska omvälvningen och förändringarna i den internationella politikens maktstrukturer har förändrat världen och visat att gamla lösningar inte räcker. SDP:s nya politiska program, som riktar blicken mot mitten av 2030-talet, strävar efter att svara på dessa utmaningar. Vi vill återupprätta folkets förtroende och skapa en hållbar grund för välfärden. Vårt mål är en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar, koldioxidneutral välfärdsstat.

Även om mitten av 2030-talet inte är långt borta kräver vägen dit mod, samarbete och skapande av förtroende. Vi måste bygga en framtid där alla kan lita på att Finland förblir rättvist, tryggt och jämlikt.

När världen runt omkring förändras måste också SDP förnya sig. Som bakgrund till beredningen av det politiska programmet har SDP:s arbetsgrupper hört nästan hundra utomstående experter, analyserat tio av vår tids viktigaste samhällseliga fenomen och föreslagit åtgärder för dem. Syftet med fenomenarbetet var att kombinera forskningsbaserad kunskap och en noggrann analys av hur fenomenen påverkar framtiden, hur politiken ska kunna svara på dem och vilka lösningar SDP kan erbjuda. I fenomenarbetet deltog 33 arbetsgrupper bestående av totalt närmare 650 partimedlemmar.

Arbetet har lett till att fyra huvudlinjer har valts ut till det politiska programmet som ska vägleda oss fram till 2035:

- En rättvisare framtid för hållbar tillväxt i Finland
- En bra vardag i ett rättvist samhälle
- Ett tryggt liv i ett starkt Finland
- Alla är en viktig del av ett välmående samhälle

SDP har spelat en viktig roll i byggandet av välfärdsstaten, ett jämlikare samhälle samt i att reformera ekonomin. Vår strävan efter ett rättvist samhälle har varit en bärande kraft i situationer där Finland har stått inför stora politiska förändringar och ekonomiska utmaningar.

Vårt recept är tydligt: en hållbar och rättvis ekonomi, ett rättvist arbetsliv, starka bastjänster och jämlika möjligheter. Starka offentliga finanser skapar en stabil grund för välfärdsstaten. Detta förutsätter hållbar ekonomisk tillväxt, bättre produktivitet, kompetenta och välmående människor samt satsningar på utbildning.

Klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden måste bekämpas, och Finlands och finländarnas säkerhet måste tryggas under alla förhållanden. Samtidigt måste vi se till att solidaritet, delaktighet och tryggandet av ett människovärdigt liv även i fortsättningen är de värderingar som bär upp det finländska samhället. På så sätt byggs ett land som vi kan vara stolta över. Ett Finland som är en nordisk välfärdsstat även i framtiden.

SDP är ett parti för hela Finland och för en bättre framtid. Vi arbetar för att Finland ska vara ett bättre land år 2035. Detta är ett löfte om ett Finland som vågar se framåt och fatta beslut som består.

Vi bygger en bättre morgondag tillsammans. Mer rättvisa i allt.

2. En rättvisare framtid av hållbar tillväxt i Finland

Vi vill ha ett samhälle där man klarar sig på sitt arbete och där alla har råd med ett gott liv. En framtid med rättvisare tillväxt bygger på hög sysselsättning, ekologiskt och socialt hållbar ekonomisk tillväxt, ökad produktivitet, bekämpning av klimatförändringen, rättvis inkomstfördelning, minskad ojämlikhet, tryggnad av välfärdsstaten samt ökad ekonomisk aktivitet.

Starka och hållbara offentliga finanser är grunden för välfärdsstaten. Därför måste de offentliga finanserna stärkas, produktiviteten utvecklas och sysselsättningen förbättras. De offentliga finanserna måste stärkas på ett hållbart och rättvist sätt, som beaktar människornas och naturens välbefinnande.

Finland behöver mer förtroende, hållbar tillväxt och ny företagsverksamhet. Dessa förverkligas när vi säkerställer företagets verksamhetsmöjligheter, kompetent arbetskraft samt en stabil och rättvis arbetsmarknad. Finland lyckas genom en jämlik nordisk arbetslinje där målet är en hög sysselsättningsgrad och full sysselsättning på längre sikt.

Klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden utgör stora utmaningar för mänskligheten, och har en stark koppling till såväl ekonomin, säkerheten som upplevelsen av rättvisa. Åtgärder för att minska utsläppen, den tekniska utvecklingen och gröna investeringar bygger tillsammans upp en hållbar, konkurrenskraftig ekonomi och skapar tillväxt.

Starka offentliga finanser behöver en aktiv näringspolitik som stöd. En fungerande välfärdsstat och ett innovativt näringsliv stöder varandra. Finland måste vara ett land där man vill investera och där företagen har förutsättningar att växa. Utvecklingen av produktiviteten måste påskyndas med många olika slags åtgärder, som bland annat omfattar att rikta in förändringarna i företagsbeskattningen på tillväxt, på att höja kompetensnivån, öka arbetshälsan, utöva gott ledarskap, främja konkurrens och locka internationella experter. Den ekonomiska tryggheten för små och medelstora företagare måste stärkas genom att utveckla socialskyddet, flexibla finansieringslösningar och riskhanteringsmetoder som jämnar ut konjunkturerna. Samtidigt måste vi säkerställa att åtgärderna verkligen stöder små och medelstora företags verksamhetsförutsättningar i alla situationer.

Vi behöver rättvis konkurrens som tryggar möjligheterna för företag av alla storlekar och även för nya företag att komma in på den finländska marknaden. För att garantera rättvis konkurrens behövs en fungerande marknad, stark lagstiftning, tillräckliga befogenheter för konkurrensmyndigheten, ett starkt konsumentskydd och en effektiv bekämpning av grå ekonomi. Rättvis konkurrens bidrar också till att ekonomin fungerar för vanliga människor och att priserna inte stiger för mycket.

Vi behöver en rättvis skattepolitik för att trygga välfärdsstaten. Målet med beskattningen måste vara att trygga samhällets finansieringsbas, minska ojämlikheten, främja en rättvis inkomstfördelning och öka den ekonomiska aktiviteten. Skattebördan för vanliga finländare får inte bli orimlig.

2.1. Vårt mål är att öka välfärden och trygga välfärdsstaten

Målet för den ekonomiska politiken måste vara att öka välfärden och säkra en rättvis fördelning av den samt att trygga välfärdsstaten. Ett stabilt, harmoniskt och tryggt samhälle ger de bästa förutsättningarna för ekonomisk framgång.

En aktiv ekonomisk politik och näringspolitik, en organiserad arbetsmarknad, välmående arbetstagare, ändamålsenlig reglering och en fungerande marknadsekonomi är grunden för Finlands ekonomi. I en marknadsekonomi måste samhället definiera ett ramverk inom vilket marknaden fungerar i sann konkurrens, med hänsyn till mänskliga rättigheter och jordens bärkraft. Den offentliga maktens ansvar betonas i funktioner som är kritiska för samhällets funktion och där marknaden inte fungerar enligt samhällets övergripande intresse.

Välfärdsstatens tjänster spelar en viktig roll i att säkerställa Finlands konkurrenskraft. Varje persons möjlighet att utbilda sig oberoende av utgångspunkt är en grundsten för vårt kunnande. Att främja välfärd och hälsa samt en aktiv livsstil är viktiga sätt att ta hand om människor i alla åldrar. Tillräckliga och förebyggande social- och hälsovårdstjänster gör det möjligt att orka längre i arbetslivet och främjar äldre personers funktionsförmåga efter arbetslivet. Utöver sin övriga betydelse ger småbarnspedagogiken och omsorgs- och socialtjänsterna bättre möjligheter för personer med barn att delta i arbetslivet. När det gäller utbildnings- och servicesystemen måste vi se till att tjänsterna på finska, svenska och samiska förblir fungerande och av hög kvalitet i hela landet. Den offentliga infrastrukturen utgör grunden för arbetskraftens rörlighet, företagens placering och regionernas livskraft.

Statens ägarpolitik måste vara aktiv och samtidigt långsiktig. Varje statligt bolag ska främja ekonomiskt lönsam verksamhet och omfattande rättigheter för arbetstagarna samt bära miljöansvar i sin dagliga affärsverksamhet. Företagsansvar kan inte vara en separat del av affärsverksamheten, utan det måste vara en del av allt man gör. Företagen måste ta sitt samhällsansvar. I statens bolagsportfölj ska det finnas en stor bredd av företag, men staten ska också bedöma ändamålsenligheten i sina innehav kontinuerligt. Vissa av bolagen kommer även i fortsättningen att utföra specialuppgifter, medan staten i andra kan fungera som ankarägare och för att påskynda hållbar tillväxt. I ägarpolitiken måste vi förbinda oss till god förvaltning, transparens och ansvarsfullt beslutsfattande.

Privat ägande och entreprenörskap spelar en viktig roll både i samhället och i skapandet av en hållbar ekonomisk tillväxt. Företag och företagare spelar en viktig roll i att skapa framtidens livskraft och arbetstillfällen. I en marknadsekonomi har företagen incitament att utveckla innovationer, verksamhetssätt och produkter på grund av ömsesidig konkurrens och strävan efter vinst. Detta påskyndar en hållbar tillväxt i produktiviteten och ekonomin samt möjliggör och uppmuntrar företag att skapa nytt.

En positiv utveckling av människors köpkraft ökar friheten och förtroendet samt möjliggör hållbar tillväxt. Detta tryggas genom avtal på en organiserad arbetsmarknad. Utvecklingen av köpkraften måste också stödjas genom en rättvis skatte- och socialpolitik.

Globaliseringen och den tekniska utvecklingen är i grunden positiva fenomen som ökar den ekonomiska välfärden. Deras fördelar måste fördelas på ett rättvist, etiskt och miljömässigt ansvarsfullt sätt mellan arbetstagare, företag och medborgare. Människan måste alltid sättas före marknaden.

2.2. Starka offentliga finanser tryggar välfärdsstaten

Vi vill trygga välfärdsstaten och säkerställa Finlands kriställighet genom att stärka de offentliga finanserna och genom att sänka skuldkvoten. Samtidigt måste vi bedriva en politik vars främsta

mål är att öka människors välfärd. Hållbarhet i de offentliga finanserna innefattar också beredskap för de ekonomiska risker som klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden medför.

En snabb och alltför stor skuldsättning begränsar de offentliga finansernas marginal. För att stärka de offentliga finanserna behövs en rad olika åtgärder så att ingen person krävs på orimligheter och så att anpassningsåtgärdernas effekter inte hindrar den ekonomiska tillväxten. Det viktigaste är att vidta rätt slags och rätt dimensionerade åtgärder för att stärka den ekonomiska tillväxten och höja sysselsättningsgraden, så att välfärdsstatens hållbarhet kan tryggas. För att stärka den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen på lång sikt är det av största vikt att öka produktiviteten genom att satsa på forskning, utbildning och utbildad arbetskraft. Samtidigt måste vi säkerställa Finlands konkurrenskraft, investeringsmiljöns attraktivitet och incitamenten att ta emot arbete. Det är viktigt att stärka konsumenternas och företagens förtroende för att uppmuntra konsumtion och investeringar. Om vi inte stärker hållbar tillväxt och sysselsättning kommer vi inte att uppnå målet om att stabilisera de offentliga finanserna.

För att balansera budgeten krävs både tillväxtåtgärder samt utgifts- och inkomstjusteringar. Vi måste se till att anpassningsåtgärderna är rättvisa. Dessutom måste vi minimera sådana effekter som utifrån forskningsbaserad kunskap har en negativ inverkan på tillväxt, sysselsättning och människors välbefinnande.

Investeringsunderskottet är ett hot mot Finland. Staten måste för sin del se till att investeringar som är centrala för hållbar tillväxt genomförs. Statens roll är möjliggörande och den måste stödja företagen i deras innovativa investeringar. Beskattningen av dividender måste reformeras på ett sätt som stärker företagens investeringsvilja.

Statens egna investeringar och placeringar behövs när företagen inte klarar av att ta tillräckliga risker eller när investeringarna ger fördelar för hela samhället. I så fall kan staten göra investeringar som ger en hävstångseffekt till privata investeringar och främjar inhemskt ägande i kritiska sektorer.

Offentliga investeringar är nödvändiga för att den finländska ekonomin ska kunna blomstra. För att lyckas krävs en fungerande infrastruktur, vilket till stor del är den offentliga sektorns ansvar. Tillräckliga investeringar i till exempel trafik-, data- och energisystem samt vattenförsörjning måste säkerställas. Finland måste göra strategiska investeringar i områden där vi har starka möjligheter att spela en betydande roll i den internationella och europeiska värdekedjan. Dessutom spelar offentliga investeringar en viktig roll i att genomföra näringspolitik, reagera på konjunkturer och säkerställa en tillräcklig totalefterfrågan. Offentliga investeringar kan bland annat stödja den gröna omställningen, införande av ny teknik och ökad produktivitet.

Förändringarna i befolkningsstrukturen påverkar samhällets funktion, ekonomins hållbarhet och medborgarnas välfärd. Befolkningens åldrande, den sjunkande nativiteten, urbanisering och invandring är viktiga frågor som kräver en proaktiv och omfattande politik. Att höja utbildningsnivån är ett viktigt sätt att mildra de ekonomiska konsekvenserna av den åldrande befolkningen. Utöver den totala finansieringen av grundutbildningen måste kommunerna övervaka utvecklingen och tillräckligheten av de medel som anvisas till utbildning.

Starka offentliga finanser är en förutsättning för fungerande social- och hälsovårdstjänster. Dessa tjänster stöder ömsesidigt medborgarnas hälsa, arbets- och funktionsförmåga samt välbefinnande.

Välfärdsområdena ska ges möjlighet att lyckas med att trygga tjänster som är viktiga för finländarna och förbättra tillgången till vård och kontinuitet i vården, och staten ska inte försämra dessa möjligheter genom kortsiktig verksamhet. Välfärdsområdenas självstyrelse bör stärkas. Förhastade sparåtgärder kan äventyra kvaliteten av och tillgången till tjänster och stoppa det nödvändiga utvecklingsarbetet. Välfärdsområdena måste satsa på att öka sin kompetens och på att hålla kvar personal. Lagen om välfärdsområdenas finansiering och dess behov av revidering måste utvärderas och nödvändiga ändringar göras. Också den övriga verksamhetsstyrningen måste utvecklas.

Finlands demografiska utveckling skapar utmaningar, men också möjligheter, i takt med att nya hälsotekniker, tjänster och innovationer utvecklas för att möta behoven från den åldrande befolkningen och den ökande sjukligheten. Hälso- och välfärdssektorn och den sociala sektorn kan erbjuda en möjlighet att kombinera befolkningens behov, kunskap och forskning till en ny spets i den innovationsbaserade näringspolitiken i Finland.

En hållbar konsolidering av de offentliga finanserna förutsätter långsiktigt arbete under flera regeringsperioder samt ett brett politiskt och samhälleligt engagemang. Människors upplevelse av rättvisa måste också stärkas i processen. För samhällets övergripande intresse är det viktigt att besluten grundar sig på forskningsbaserad och mångsidig kunskap.

Finland har förbundit sig till att iaktta Europeiska unionens finanspolitiska föreskrifter. Ett långsiktigt, parlamentariskt utarbetat ramverk behövs för att hantera de offentliga finanserna. Engagemanget i detta måste vara brett och dess regler tydliga och vid behov flexibla. I den ekonomiska politiken måste vi se till att den nationella finanspolitiska styrningen beaktar såväl de offentliga finansernas utgifter och inkomster som de strukturella reformerna som på längre sikt ökar hållbar tillväxt och sysselsättning. Ramverket måste utvecklas så att det är förenligt med de övriga finanspolitiska bestämmelserna och så att det genuint styr stärkandet av de offentliga finanserna på ett hållbart sätt, men också beaktar ekonomins konjunkturläge. Ur ett hållbarhetsperspektiv är den största bristen i det nuvarande ramverket att de beslutsbaserade utgiftsförändringarna i regel ligger inom ramen och skatteändringarna utanför den.

Skattekvoten, det vill säga förhållandet mellan skatteintäkter och bruttonationalprodukten, har sjunkit i Finland under de senaste åren och utvecklingen väntas fortsätta. Skattekvotens sjunkande trend beror delvis på inflation och förändringar i näringsstrukturen samt på medvetna beslut och skattesänkningar. Skattesänkningarna har delvis välbefogat stärkt köpkraften och haft som mål att stimulera tillväxten, men delvis har de inneburit ett nytt hål i de offentliga finanserna och i finansieringen av välfärdsstatens tjänster.

Skattepolitiken ska vara rättvis och sporrande och sikta på att trygga välfärdsstaten. Utgångspunkten är breda skattebaser och låga skattesatser. Tyngdpunkten i beskattningen måste flyttas från beskattning av arbete mot beskattning av olägenheter, kapital och förmögenhet genom att bredda skattebasen. Även om skattenivåernas konkurrenskraft måste säkerställas, bör Finland inte ta initiativ till skadlig skattekonkurrens som försvagar skattebasen och snedvrider konkurrensen. En långsiktig skattepolitik baserad på forskningsdata kan bidra till att hantera de utmaningar som de offentliga finanserna står inför.

Alla skattesänkningar måste vara noggrant riktade för att stödja både en hållbar tillväxt av ekonomin och sysselsättningen och därtill vara socialt rättvisa. Beskattningen måste stimulera investeringar och satsningar på forskning, produktutveckling och innovationer. Efterfrågan på den finska marknaden bestämmer allt starkare också utvecklingen av sysselsättningen, och därför är det viktigt att värna om köpkraften och konsumenternas förtroende.

För att stärka rättvisan i beskattningen krävs starkare åtgärder för att bekämpa skatteflykt och -fusk, både nationellt och mer allmänt i internationellt samarbete. Missförhållanden inom beskattningen måste åtgärdas aktivt.

2.3. Tillväxtens Finland och Europa

Företagen behöver långsiktigt och förutsägbart beslutsfattande. Finland och Europeiska unionen måste främja en politik som stöder stabilitet, konsekvent reglering, investeringar och produktivitet. Att bevara den politiska och samhälleliga stabiliteten skapar en viktig konkurrensfördel för Finland.

En fungerande marknad förutsätter rättvis konkurrens och samhällsansvar av företagen. Vi vill stärka den äkta konkurrensen, bekämpa grå ekonomi och säkerställa att alla aktörer bär sitt samhällsansvar och följer god praxis på den finländska arbetsmarknaden. Dessutom måste vi se till att organisationer eller små och medelstora företag inte överskuggas av stora offentliga upphandlingar och att det inte förekommer överdriven koncentration på marknaden.

Omvärldens kraftiga förändringar, den långvarigt svaga utvecklingen av Finlands ekonomi, sårbarheten på grund av den snäva näringsstrukturen och företagens låga tillväxtorientering förutsätter en starkare närings- och industripolitik. Dess kärna består av en stabil och gynnsam verksamhetsmiljö, satsningar på att förbättra produktiviteten och höja mervärde samt strategiska investeringar. Vi behöver mer export och internationalisering från allt fler företag och branscher.

Målet måste vara att Finland ska skilja sig från jämförelseländerna som en attraktiv miljö att agera, investera och växa i. Det är viktigt att trygga tillgången på experter, den logistiska tillgängligheten under alla förhållanden, en stark och modern infrastruktur samt ett snabbt och förutsägbart tillståndssystem. Investeringarna i den gröna omställningen och den digitala omvälvningen måste stödjas i Finland, eftersom de stärker regionernas livskraft och skapar nya arbetstillfällen. Det är den offentliga maktens uppgift att möjliggöra och påskynda förändringen.

Små och medelstora företag måste ges bättre tillväxtmöjligheter. Det ska finnas tillgång till inhemsk finansiering för utvidgning och internationalisering. Tillgången till riskkapitalfinansiering måste underlättas för att finansieringen ska vara tillgänglig på ett heltäckande och konkurrenskraftigt sätt. Institutionella investerare måste ges förutsättningar att delta mer aktivt i företagens finansieringsrundor i ett tidigt skede. Dessutom kan detta stödjas genom beskattning.

Statens ägarpolitik ska stödja Finlands industriella och teknologiska förnyelse. Staten måste agera som en aktiv och ansvarsfull ägare så att lovande inhemska tillväxtföretag i internationaliseringsskedet får bättre möjligheter att växa, investera och skapa arbete i Finland.

Ett utbildningssystem av hög kvalitet, kompetenta arbetstagare, forskning, produktutveckling, datahantering och innovationer utgör konkurrensfördelar för företagen. Vi vill stärka samarbetet mellan företag, yrkesutbildning samt högskolor och forskningsinstitut samt uppmuntra företag att investera i innovation, produktutveckling, digitalisering och grön omställning. Finland bör satsa modigt på forskning, utveckling och innovationsverksamhet och se till att målet för 2030 om FoU-satsningar (4 procent av bruttonationalprodukten) uppnås och att nivån därefter åtminstone bibehålls.

Den offentliga finansieringen av forskning och utveckling spelar en viktig roll för att locka privata investeringar och för att skapa en hävstångseffekt. Den offentliga finansieringen för forskning, utveckling, innovation och studier ska fördelas på ett balanserat sätt mellan långsiktig grundforskning på hög nivå och tillämpad forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet som i stor utsträckning tjänar företagen och samhället. Vi måste säkerställa att den senaste forskningskunskapen ackumuleras och att den producerar innovationer som kan utnyttjas och spridas snabbt.

Vi måste bättre lyfta fram innovationspotentialen i företagen och utnyttja de bästa idéerna i vårt land. För att möjliggöra innovationer måste det finnas ett starkt stöd för samarbetsprojekt mellan yrkesutbildning, högskolor och företag. Finansieringen för regional utveckling måste användas för att stödja innovationsverksamhet i områden där den offentliga FoU-finansieringen har varit mindre, och förutsättningarna för konkurrensutsett forsknings- och utvecklingsfinansiering måste förbättras genom detta. Villkoren för FoUI-finansieringen måste förnyas så att det i större utsträckning än idag finns tillgänglig finansiering för innovationer inom utvecklingen av tjänsteföretag.

Fungerande trafikförbindelser till landskapscentrumen måste säkerställas, eftersom regionala transporter och trafikförbindelser är väsentliga för den finländska industrins konkurrenskraft och hållbara tillväxt. Resurserna för yrkesutbildning, yrkeshögskolor och gemensamt anskaffad utbildning måste kunna styras till områden där investeringarnas framgång är beroende av tillgången på kompetent arbetskraft.

För att Finland och de finländska företagen ska nå framgång måste även Europeiska unionen fungera bättre än i dag. Vi måste värna om konkurrenskraften i hela unionen och i medlemsländerna. Europa måste förlita sig på hög kompetens, en fungerande infrastruktur och en skattepolitik där även företagen deltar på ett rättvist sätt i att bygga upp välfärden. Den europeiska ekonomiska politiken måste garantera stabilitet på marknaden och för finansieringen för företagens investeringar.

För att stärka konkurrenskraften och suveräniteten måste EU:s inre marknad och kapitalmarknad utvecklas. Den nya industripolitik som utvecklas inom EU är till Europas och Finlands fördel om den grundar sig på de bästa lösningarna, beaktar marknadens funktion, riktar sig till reformer och stärker det gränsöverskridande samarbetet mellan unionens medlemsstater.

Den digitala och gröna omställningen måste utgöra spetsen av EU:s konkurrenskraft. Den gröna omställningen är en möjlighet för EU att dra nytta av dess styrkor och konkurrensfördelar och bör inte ses som ett hot mot den europeiska industrin. Smart och hållbar reglering kan stödja skalning av innovationer och tillväxt baserad på dem.

Vi stöder en stark handelspolitik på EU-nivå som bygger på regler, hållbarhet och respekt för de mänskliga rättigheterna. Finland måste aktivt försvara det multilaterala handelssystemet och sträva efter att undanröja hinder för handel, i synnerhet inom branscher med hög kompetens, inom den gröna omställningen och inom digital ekonomi. För att öka exporten måste vi granska hur de nuvarande systemen fungerar och stärka deras resurser, stödja internationaliseringen av små och medelstora företag och säkerställa att finländska företag kan dra nytta av handelsavtal som ingåtts av EU och andra partner. Handelspolitiken måste stödja hållbar utveckling och rättvis konkurrens på den globala marknaden.

Läkemedelssektorns verksamhetsförutsättningar i EU måste stärkas när det gäller råvaror

till läkemedel, forskning om nya läkemedel, läkemedelsförsörjningens funktion och självförsörjning. Betydelsen av dataskydd måste beaktas när läkemedel utvecklas. Avbrotten i leveranser av läkemedel ökar globalt. Detta är en risk, men samtidigt en möjlighet för den finländska näringspolitiken. I Finland måste vi aktivt stödja en ökning av läkemedelsproduktionen både för att trygga landets egen försörjningsberedskap och för att öka exporten.

Utvecklingen av EU:s egen försvarsindustri och dess inre marknad är viktig för att skapa tillväxt, självförsörjning och säkerhet i Europa. Försvarsutgifterna måste i högre grad än för närvarande riktas till företag som är verksamma inom Europeiska unionen och i Finland. I dag kanaliseras EU:s växande försvarsutgifter i stor utsträckning till USA. Potentialen hos teknik med dubbla användningsområden som kombinerar civil och militär användning måste utnyttjas bättre. Vi förhåller oss öppet till finansieringslösningar på EU-nivå för att stärka försvaret och säkerheten. För varje eventuellt nytt finansiellt instrument måste det säkerställas att det är motiverat ur Finlands synvinkel och att varje medlemsstat bär sitt eget ansvar.

EU och Finland behöver toppexperter inom olika områden för att klara sig i internationellt samarbete och konkurrens. Europa har enorma möjligheter att bli en ännu viktigare aktör inom forskning. Språk- och kulturkunnande stöder experternas rörlighet, forskningssamarbete och den europeiska inre marknadens funktion. Finland måste aktivt utnyttja sin höga språkkompetens och tvåspråkighet i detta arbete.

EU:s gemensamma ekonomiska politik har som uppgift att stödja välfärden. Reglerna för den europeiska ekonomiska politiken hjälper medlemsländerna att stärka ekonomin i olika situationer. Finland och de övriga EU-medlemsstaterna måste stärka de offentliga finanserna och minska sina ekonomiska underskott. EU måste gemensamt stärka säkerheten, fortsätta att stödja Ukraina och främja investeringar i den gröna omställningen. Det främsta sättet att finansiera detta är genom att utveckla EU:s egna resurser. Som ett led i att utveckla de egna resurserna måste EU öka de gemensamma investeringarna i högteknologisk utveckling som svar på den globala konkurrensen och utvecklingen av den egna autonomin. Europa måste locka till sig gröna investeringar genom att samla medlemsländernas krafter till en gemensam konkurrenskraftsfond för EU. Grundandet av en gemensam europeisk fond som stöder investeringar innebär att vi slipper den orättvisa konkurrensen om statligt stöd medlemsstaterna emellan.

I den internationella konkurrensen måste vi säkerställa att genuint innovativa och hållbara företag klarar sig på marknaden. Konkurrensfördelar får inte sökas genom att trampa på mänskliga rättigheter, arbetsvillkor eller miljönormer. EU måste kräva att företagen respekterar mänskliga rättigheter och internationella miljöstandarder i hela värdekedjan. En stark europeisk lagstiftning om företagsansvar måste säkerställas.

Europas inre marknad är den största i världen och måste fungera rättvist och sömlöst i den nya digitala världen. Vi får inte pruta på konsumenternas och företagens rättigheter. Regleringen måste skapa en sund balans mellan konsument- och miljöskydd och de friheter som främjar hållbar tillväxt.

Nya partnerskap och avtal, och framför allt respekten för internationella avtal och tryggheten av institutionernas funktion, utgör grunden för både EU:s framgång och den globala säkerheten.

Möjligheterna för Finlands och Europas ekonomi utgörs av investeringar i humankapital, skapande av innovationer och lösningar på utmaningarna i en värld i förändring.

2.4. Ansvarsfull klimatpolitik som möjliggör hållbar tillväxt

Bekämpningen av klimatförändringen och att stoppa förlusten av den biologiska mångfalden är de mest centrala utmaningarna som hela planeten och mänskligheten står inför. Finland måste hålla hårt fast vid sina klimatmål: koldioxidneutralitet senast 2035 och koldioxidnegativitet strax därefter. Detta måste ske på ett ekologiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt hållbart och inkluderande sätt.

En effektiv klimat- och naturpolitik som respekterar internationella åtaganden är en förutsättning för Finlands och Europas hållbarhet, självförsörjning och ekonomiska framgång. Att sätta upp konsekventa och långsiktiga mål skapar efterfrågan på ny kompetens och öppnar dörrar för finländska företag. Finland måste rikta sin klimatpolitik på effektiva lösningar som stöder en hållbar tillväxt. En proaktiv politik möjliggör investeringar och hållbar tillväxt för företagen, minskar importberoendet och bidrar till att bygga ett säkrare Europa.

Omställningen till ett hållbart samhälle och ekonomisk förnyelse sker inte bara på marknaden. Politiken måste påskynda förändringen med hjälp av lagstiftning, beskattning och strategiska riktlinjer, men de praktiska lösningarna uppstår till stor del på marknaden: företagen utvecklar nya produkter och tjänster, och medborgarna gör val som styr efterfrågan. Systemet för handel med utsläppsrätter, som har visat sig vara effektivt för att minska utsläppen, måste utvidgas. Tillgången till ren och prisvärd el samt överföringsinfrastrukturen måste säkerställas i hela Finland, även i områden där byggandet av vindkraft är mer begränsat på grund av landets försvar eller radarbevakning. Detta är nödvändigt för att man ska kunna dra nytta av både investeringarna i den gröna omställningen och den hållbara tillväxt som dessa investeringar medför i hela Finland.

För att uppnå ett koldioxidneutralt samhälle krävs att man antar en modell för cirkulär ekonomi. Vi måste gå från överkonsumtion av naturresurser till att återvinna dem och minska den totala konsumtionen. En cirkulär ekonomi främjar en effektiv användning av resurser och skapar nya näringsmöjligheter. Samhället måste skapa ekonomiska incitament för att stärka den cirkulära ekonomin. Investeringar i cirkulär ekonomi som stärker den strategiska självförsörjningen, ersättning av fossila råvaror eller energikällor och energieffektivitet kan stödjas till exempel genom beskattning.

Övergången till en cirkulär ekonomi kräver att material, produkter och resurser hålls i omlopp så länge som möjligt, att produkternas livscyklar är långa, att värdenätverk omskapas och att smartare återvinningssystem främjas. Det ska inte vara billigare att använda nymaterial än att återanvända.

Med tanke på miljön, klimatet, de mänskliga rättigheterna och produktsäkerheten måste den tvivelaktiga slit-och-släng-ekonomin dämpas med både inhemska och europeiska medel. Marknadsövervakningen måste stärkas och miljöavgifterna utvidgas till att även omfatta utländska nätbutiker.

Även om Parisavtalets mål att begränsa den globala uppvärmningen till 1,5 grader blir allt svårare att uppnå, får vi inte sluta försöka. Förutom att minska utsläppen måste koldioxid avlägsnas från atmosfären genom naturliga och tekniska lösningar. För att effektivisera bindningen och lagringen av koldioxid behövs nya metoder och ekonomiska incitament. Finland måste investera

i införandet av tekniska kolsänkor, men de får inte tränga undan andra åtgärder eller bromsa upp utvecklingen av Finlands klimatmål.

Tekniska kolbindningslösningar, såsom direkt avskiljning av koldioxid från luften och permanent lagring av biokol erbjuder olika sätt att stärka kolsänkorna, förutsatt att investeringar av industriell skala främjas genom lagstiftning på EU-nivå, nationella strategier och offentligt stöd. Att inkludera avskiljning, lagring och utnyttjande av koldioxid i Finlands klimatpolitik är inte bara en teknisk lösning – det måste vara ett strategiskt val som definierar Finlands ställning som föregångare i bekämpningen av klimatförändringen. Finland ska vara en föregångare inom avskiljning och utnyttjande av koldioxid.

Finland måste vara en föregångare inom ren energi. Ren och leveranssäker el och värme måste bli ryggraden i framtidens energisystem. Vi behöver mer utsläppsfri el och fungerande elnät. Utvecklingen av elsystemet i Finland ska trygga en tillräcklig, konkurrenskraftig och leveranssäker elförsörjning för industrin. Den förbränningsbaserade energiproduktionen måste på lång sikt avvecklas med tillräckligt långa övergångstider, dock med hänsyn till el- och värmesystemens topp effekt samt behovet av reglerings- och reservkraft.

De finländska exportföretagens konkurrensfördel är att de har investerat i process- och resurseffektivitet samt digitalisering. Företagens förnyelse kräver forskning, utveckling och utnyttjande av teknik, och därför måste vi säkerställa en tillräcklig nivå på privata FoU-investeringar. FoU-satsningar måste också riktas till demonstrationsprojekt utöver forskning. Tillväxten måste vara hållbar och materialåtervinningen effektiviseras. Genom att anpassa sin verksamhet till kraven på en grön omställning skapar företagen nya exportmarknader för exempelvis energiteknik, batteriindustri, väteteknik och träbaserade material.

Till Finlands styrkor hör en stark skogsindustri och hög kompetens inom skogsbruk. Det är viktigt att denna kompetens utvecklas så att finländska företag kan vara föregångare i världen när det gäller produkter med allt högre förädlingsvärde samtidigt som skogsvården grundar sig på forskningsbaserad kunskap, stärker kolsänkorna och tryggar den biologiska mångfalden.

Europa måste vara en föregångare när det gäller innovation inom den gröna omställningen. Den hållbara tillväxten måste också bygga på en ny ekonomi. Handelsavtalen måste respektera principerna om hållbar utveckling och den europeiska ekonomins fördelar får inte sökas på bekostnad av partnerlandets befolkning eller miljö. En ren industripolitik som bygger på innovationer och hög kompetens leder till en ny industriell revolution där utvecklingen av teknik skapar produktivitet på ett hållbart sätt och ökar välfärden.

2.5. Digitalisering och dataekonomi skapar möjligheter

Digitaliseringen och dataekonomin utgör en ny grund för hållbar tillväxt, som Finland måste ta fasta på. Vi måste säkerställa att finländska företag drar nytta av den europeiska dataekonomin och att företagens konkurrenskraft stärks med hjälp av AI och dataekonomi. Konkurrenskraften i ett litet land bygger på samarbete. Forskningsgemenskaper, företag och den offentliga sektorn måste samarbeta inom områden som AI, kvantteknik, chipteknik och 6G-utveckling.

Finlands starka forskningsinfrastruktur, höga kompetens, säkra hälsodata och superdatorer erbjuder en plattform för utveckling av AI och datalösningar. Den offentliga och den privata sektorns gemensamma satsningar på datainfrastruktur och AI stärker Finlands ställning som ett

land med hållbar tillväxt. Samtidigt måste vi se till att användningen av data är etisk och transparent för att stärka förtroendet för samhället.

Data och AI möjliggör effektivare processer och nya affärsmodeller, men för närvarande utnyttjas de främst av stora företag. Entreprenörskap och entreprenörer har en central ställning med tanke på framtidens livskraft och arbetstillfällen. Därför måste de digitala färdigheterna hos små och medelstora företag stärkas.

Med hjälp av digitaliseringen kan företagsverksamheten, arbetet och boendet göras ännu flexibla i hela Finland. Grön IT, ansvarsfull datahantering och innovativa tillväxtföretag skapar en konkurrensfördel som gör det möjligt för Finland att utmärka sig som en föregångare inom etisk och hållbar AI-utveckling. Dataekonomin och digitaliseringen måste stödjas med incitament och styrning för att förädlingsvärdet ska kunna höjas och infrastrukturen utvecklas på ett hållbart sätt.

Företagens digitala ekonomi måste främjas målmedvetet. För Finlands nationalekonomi är det avgörande att lyckas digitalisera affärsverksamheten och dess verifikationer. Samarbetet mellan den privata och den offentliga sektorn måste stärkas.

Den tekniska utvecklingen, den gröna omställningen och internationaliseringen kan stärka den ekonomiska hållbarheten om deras effekter hanteras rättvist. Beslutsfattandet måste styra den tekniska utvecklingen så att den möjliggör mänskligt välbefinnande, jämlikhet och hållbar tillväxt. På EU-nivå måste man främja en transparent plattformsekonomi, reglering som säkerställer lagenligt innehåll och konsumentskydd, samt införandet av en digital skatt riktad mot stora digitala jättar. Den digitala utvecklingen och plattformsekonomin får inte försämra arbetsvillkoren eller göra det möjligt att kringgå anställningsskyddet.

Europa måste stärka sin teknologiska självförsörjning och förhindra marknadskoncentration. Finländska företag måste delta i att bygga upp EU:s teknologiska självförsörjning och i att utveckla lösningar och stödja investeringar. EU:s datapolitik måste bli noggrannare än den är nu. Europeiska unionen är alltför beroende av amerikanska dataföretag, och våra data rinner oss ur händerna. Finland och finländska företag måste delta i att bygga upp EU:s teknologiska självförsörjning och i att utveckla lösningar för att stärka den.

De kreativa branscherna drar nytta av digitaliseringen, men de befinner sig i en ojämlik konkurrenssituation i förhållande till de globala plattformsjättarna. AI innebär nya utmaningar för övervakningen av upphovsrätten och skyddet av kreativt arbete. Mångfalden av digitala medier och de produktionsmodeller som kombinerar AI och mänsklig kreativitet måste stödjas. Upphovsrättsskyddet måste stärkas.

2.6. Arbete är grunden för välfärdsstaten

Förutom försörjning ger arbete människor självständighet, mening i livet och frihet att leva det liv de vill. Arbete innebär välfärd och välstånd för samhället. För Finlands och den finländska välfärdsstatens framtid är det avgörande att så många som möjligt är sysselsatta med arbete. Det är varje arbetsföra persons rätt och ansvar att delta i byggandet av välfärdsstaten genom sin egen insats, enligt sina egna förmågor och möjligheter. Deltagandet på arbetsmarknaden för personer med funktionsvariation och personer med partiell arbetsförmåga måste stärkas och arbetsmarknaden för övergångsarbete utvecklas.

Varje person har rätt att arbeta under goda arbetsförhållanden, där den fysiska och psykiska hälsan inte äventyras och alla behandlas likvärdigt. Lönenivån måste vara sådan att alla klarar vardagen. Arbetslivet ska ordnas så att varje person har jämlika möjligheter att kombinera arbete, familjeliv och fritid. Alla arbetstagare ska ha rätt till semester och fritid. SDP:s långsiktiga mål är att den lagstadgade veckoarbetstiden sänks från nuvarande 40 timmar, eftersom en ökning av produktiviteten också ska synas som ökad ledig tid för arbetstägarna. Lösningar ska sökas genom trepartsberedning.

Ett av de viktigaste målen för den socialdemokratiska politiken är full sysselsättning. Arbetslösheten måste åtgärdas i tid för att förhindra att den övergår från att vara av cyklisk till strukturell karaktär. Detta är en risk om människor lämnas utanför arbetsmarknaden och deras kompetens och arbetsförmåga inte värnas om. Den nordiska arbetsstrategin bygger på att befolkningen har en bred kompetenspotential.

Sysselsättningen måste stärkas genom en aktiv sysselsättningspolitik, det vill säga genom arbetskrafts- och företagstjänster av hög kvalitet, tillräckliga resurser för utbildning och forskning, genom att trygga köpkraften samt genom att stödja företagets tillväxt och investeringar. Hindren för sysselsättning, såsom bristande eller föråldrad kompetens, problem med hälsa och arbetsförmåga samt geografiska matchningsproblem måste undanröjas målmedvetet varvid man också förhindrar att arbetslösheten förlängs. Deltagandet av personer med fysiska funktionsvariationer på den öppna arbetsmarknaden måste stärkas genom att avlägsna strukturella och attitydmässiga hinder och genom att vidta åtgärder för att stödja arbetsgivarna.

Det måste vara smidigt för unga att komma in i arbetslivet. Samhället måste garantera alla unga en studieplats eller en plats i arbetslivet. Verksamhetsförutsättningarna för arbetsförmedlingen, verkstadsverksamhet och andra sysselsättningstjänster för unga måste tryggas, och samarbetet mellan läroanstalterna och arbetsförmedlingen stärkas. En tillgänglig och kvalitativ utbildning garanterar kompetens och möjligheter till livslångt lärande. Vi vill stärka handledningen och resurserna för inläring på arbetsplatser genom att erbjuda företag incitament att ta emot och handleda studerande. Att utveckla sin kompetens genom hela yrkeslivet ligger inte bara i individens utan också i företagets och hela samhällets intresse. De som står utanför den traditionella arbetsmodellen, till exempel de som kombinerar företagande och lönearbete, måste kunna lita på vårt samhälles servicesystem.

Åldersstrukturens förändring i Finland kräver både bättre produktivitet och arbetsrelaterad invandring på lång sikt. En större andel av befolkningen i arbetsför ålder måste ha arbete. I en tid av plattformsekonomi, föränderligt arbete och splittrade karriärer är det särskilt viktigt att skydda arbetstagarnas rättigheter och ställning. Arbetstagarnas rätt till fritid och återhämtning måste stärkas. För att finansiera välfärdsstaten krävs förutom hög sysselsättning även en hållbar ekonomisk tillväxt, som traditionellt har varit resultatet av tre faktorer: antalet sysselsatta, kapitaltillväxt och förbättrad arbetsproduktivitet.

Utbildningsnivån har en viktig inverkan på sysselsättningen och en höjning av befolkningens utbildningsnivå förbättrar den ekonomiska försörjningskvoten. För att höja produktiviteten krävs att ny teknik tas i bruk, att utbildnings- och kompetensnivån i Finland höjs och att välbefinnandet och orken i arbetet förbättras. När produktiviteten ökar måste vi se till att resultaten av en hållbar tillväxt fördelas rättvist, bland annat genom beskattning. Dessutom kan anställda uppmuntras att förbättra produktiviteten genom att resultatet återspeglas i deras inkomster. Finlands ekonomi måste i allt högre grad basera sig på produkter och tjänster med högt förädlingsvärde.

2.7. Målet är en arbetsmarknad med förnyat förtroende

Befolkningsstrukturens förändring, den tekniska utvecklingen, klimatförändringen och arbetslivets sociokulturella förändringar formar arbetslivet. Finlands befolkning åldras, många arbetstagare går i pension och nativiteten har länge varit låg vilket riskerar att minska arbetskraften dramatiskt. Yrkeskarriärerna måste förlängas i alla livets skeden. Det innebär att unga inte råkar ut för ofrivilliga mellanår i utbildningen, att tillräcklig uppmärksamhet ägnas åt att arbetstagarna orkar i arbetslivet så att människor går i pension först vid den egentliga pensionsåldern, och att de som vill kan fortsätta att arbeta även som pensionärer. Samtidigt blir lösningar relaterade till invandring allt viktigare. Förändringarna i arbetslivet ökar behovet av ett tillräckligt skydd i arbetslivet. Reformering av arbetslivet måste ske i samarbete mellan arbetstagarna och arbetsgivarna. Syftet är också att stärka de grundläggande frågorna i arbetslagstiftningen, såsom anställningsförhållandenas kvalitet och icke-diskriminering.

Arbetsmarknaden i Finland har länge styrts av den nordiska arbetsmarknadsmodellen, som bygger på en ansvarsfull ekonomisk politik, ett samordnat avtalssystem på flera nivåer och en universell välfärdsstat. I modellen är arbetsmarknadens parter en del av avtalssamhället och stöder välfärdsstatens stabilitet och verksamhet. Ett rättvisare arbetsliv och en organiserad arbetsmarknad har varit Finlands styrkor och de måste återigen bli hörnstenarna i det finländska samhället. De tydliga styrkorna i den nordiska arbetsmarknadsmodellen har varit en samarbetsbaserad arbetslivsutveckling, förutsägbarhet och stabilitet som stöder både ekonomisk tillväxt och ömsesidigt förtroende.

Förtroendet på arbetsmarknaden har försvagats eftersom arbetsmarknadsmodellen i Finland under de senaste åren huvudsakligen har byggts upp i enlighet med arbetsgivarorganisationernas och den politiska högerens mål. Därför är det nödvändigt att återupprätta ett genuint samarbete på arbetsmarknaden och stärka arbetstagarnas rättigheter för att uppnå en balanserad och fungerande arbetsmarknad. Vårt avtalssamhälle måste vara öppet och inkluderande. Riksmedlarnas verksamhetsförutsättningar måste förnyas för att säkerställa en genuin och opartisk medlingsverksamhet.

Den nordiska arbetsmarknadsmodellen kännetecknas av en hög organiseringsgrad av både arbetstagare och arbetsgivare, och därför måste incitamenten för organisering stärkas för alla formers arbete. Stödandet av rätten till organisering inkluderar att förtroendemän har en stark ställning både i lagstiftning och i praktiken. Kompetenta förtroendemän och vice förtroendemän är en förutsättning för fungerande lokala avtal. Förtroendemannen och vice förtroendemannen ska garanteras tillräckliga resurser för att sköta sina uppgifter, såsom tillräcklig tid, utbildning och tillgång till information. Vi vill stärka förtroendemannens ställning genom att i lagstiftningen erkänna rätten att välja förtroendeman på arbetsplatsen och säkra förtroendemannens verksamhetsförutsättningar. Kollektivavtalens bestämmelser måste förbli primära i förhållande till lagstiftningen.

Kvaliteten på de lokala avtalen måste stärkas, bland annat genom bättre övervakning och hårdare sanktioner. Utvecklingen av lokala avtal måste trygga fackföreningens rätt att företräda arbetstagarna på arbetsplatsen och hjälpa dem vid förhandlingar om lokala avtal samt med att välja förtroendemän som hör till fackförbundet och företräder hela personalen vid förhandlingar. Rätten att tolka lokala avtal ska överföras från arbetsgivaren till arbetstagarna.

Produktivitetsförbättringen inom både den offentliga och den privata sektorn måste återigen ges det värde den förtjänar i strävan efter ekonomisk tillväxt. Representation inom personalförvaltningen måste möjliggöras i mindre företag än för närvarande. Kollektivavtalssystemet måste utvecklas för att stärka arbetstagarnas ställning vid avtalsförhandlingar och i tolkningssi-

tuationer på lokal nivå, samt för att stärka kollektivavtalens allmänt bindande verkan. Lagstiftningen om arbetsfred måste förbättras så att den tryggar arbetstagarnas faktiska rättigheter och möjligheter till stridsåtgärder. Lagstiftningen om arbetsfred måste utvecklas för att stärka genomförandet av samordnade löne- och kollektivavtalsmål. Sanktionerna i lagstiftningen om arbetsfred ska korrigeras så att de är rättvisa och skäliga (paritetsprincipen). Dessutom måste rätten till skatteavdraget för fackliga medlemsavgifter återinföras.

Arbetsmarknadsorganisationernas statistiksamarbete måste stärkas för att skapa en gemensam lägesbild av produktiviteten och utvecklingen av lönerna, köpkraften och jämställdheten före förhandlingsomgångarna. Inkomstregistrets ställning i fråga om insamling och övervakning av löneuppgifter måste också stärkas. Alla löneuppgifter ska finnas i inkomstregistret, och tillgången till uppgifter måste underlättas till exempel för arbetslöshetskassorna (för att effektivisera handläggningen av förmåner) och fackförbunden (för att hantera meningsskiljaktigheter) samtidigt som en tillräcklig nivå av informationssäkerhet säkerställs. Arbetsgivarna måste vara skyldiga att rapportera mer omfattande och aktuella uppgifter om löner och arbetstid.

2.8. Vi behöver arbetskraftsinvandring på grund av den åldrande befolkningsstrukturen

Med hjälp av arbetskraftsinvandring kan vi stöda en hållbar ekonomisk tillväxt, upprätthålla finansieringen av välfärdsstaten och lindra kompetensbristen genom att den riktas till rätt sektorer. En framgångsrik arbetskraftsinvandring kan också stärka finansieringen av pensionssystemet och minska trycket på att höja pensionsavgifterna. Finland har inte råd med en inkonsekvent invandringspolitik.

Politiken som strävar efter arbetskraftsinvandring måste vara systematisk och bygga på en stark kunskapsbas. Internationell rekrytering och arbetskraftsinvandring ska ske etiskt och med respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande rättigheter i arbetslivet. Finland måste uppfattas som ett öppet, attraktivt och lockande land för experter. Vi måste vidta konkreta mot rasistiska och diskriminerande attityder och metoder. Vi måste kunna locka till oss en internationellt konkurrenskraftig och högproduktiv arbetskraft och sådan yrkeskompetens som det råder brist på i Finland. Samtidigt måste vi se till att de som redan flyttat till Finland vill och kan stanna.

Finland måste skapa en övergripande strategi för arbetskraftsinvandring som bygger på att stödja en hållbar befolkningsutveckling och arbetsmarknadens behov. Den måste också ta hänsyn till riskerna för exploatering vid arbetskraftsinvandring. En viktig prioritering är att stärka Finlandsbilden och säkerställa tillgången till tjänster som experterna och deras familjer behöver, till exempel utbudet av småbarnspedagogik på engelska och möjligheter att lära sig språk.

För att den arbetsrelaterade invandringen ska lyckas är det viktigt att de som flyttar till Finland har en kompetens som motsvarar arbetsmarknadens behov och att de anpassar sig väl till Finland. Tillgångsprövningen av arbetskraft utanför EU- och EES-området är ett centralt verktyg som är viktigt att bevara.

I villkoren för arbetsrelaterat uppehållstillstånd måste arbetstagarens ställning stärkas i situationer där arbetstiden minskar av skäl som arbetstagaren inte kan påverka och som riskerar leda till avslag på uppehållstillståndet. Ett annat alternativ vid bedömningen om beviljandet av arbetstillstånd kunde vara en poängbaserad modell, där personens kompetens och egenskaper bedöms utifrån hens förutsättningar att lyckas på den finländska

arbetsmarknaden och i det finländska samhället, snarare än att enbart utgå från inkomstgränser. Poängsättningen ska då också beakta sysselsättningsläget och tillgången till inhemsk arbetskraft inom den bransch där det arbete som ligger till grund för arbetstillståndet är beläget, det vill säga den nuvarande typen av tillgångsprövning skulle också bevaras som en del av poängsättningssystemet.

Finland måste säkerställa erkännande av kunnande och utbildning som förvärvats utomlands, smidig tillgång till fortutbildning och språkutbildning samt ett fungerande samarbete med alla myndigheter som övervakar behörighetskraven. Rätten till integrationstjänster för personer som flyttat till landet på grund av arbete måste utökas och tillgången till språkutbildning förbättras. Utöver tillgången till tjänster måste skyldigheten att studera finska eller svenska utökas. Arbetsgivarna måste ges ett större ansvar för att tillhandahålla och finansiera tid för arbetstagarna att studera språk.

Processerna för arbetstillstånd måste vara smidiga, och särskild uppmärksamhet måste ägnas åt tillgången till tjänster på engelska. Vi måste göra ankomsten till Finland för dem som flyttar till landet på grund av arbete smidigare och skapa en digital servicehelhet där alla tjänster fås på samma ställe. Samtidigt måste det vara möjligt att övervaka att arbetskraftsinvandring sker på ett etiskt hållbart sätt och med lämpliga anställningsförhållanden och arbetsvillkor. Att skapa en tudelad arbetsmarknad är inte hållbar invandringspolitik ur ett humant perspektiv eller ur välfärdsstatens perspektiv och plattformarbete som främst invandrare utför får inte bli en permanent form av billig arbetskraft i Finland. Sysselsättningen påverkas också av attityderna på arbetsmarknaden, och därför måste vi se till att arbetsgivarna är positivt inställda till att anställa invandrare. Mångfalden i arbetslivet måste stödjas genom ett nationellt program som omfattar åtgärder för att stärka inkluderingen i arbetslivet, utbildning och åtgärder för att förhindra diskriminering.

Det är också viktigt att aktivt stödja sysselsättningen av dem som redan flyttat till landet. För att förbättra sysselsättningen i synnerhet för invandrarkvinnor behövs ett brett utbud av sysselsättnings-, integrations- och socialtjänster.

Vi måste målmedvetet göra det lättare för utländska studerande i Finland att stanna kvar på den finländska arbetsmarknaden i samarbete med högskolor, arbetsgivare och andra aktörer. Personer som avlagt yrkeshögskole- och universitetsexamen måste behandlas jämlikt vid ansökan om permanent uppehållstillstånd. Målet måste vara att de som har avlagt en examen i Finland stannar kvar för att arbeta i Finland.

Många internationella studerande stannar inte i Finland på grund av svårigheterna att hitta jobb och bristande språkkunskaper. Utbudet och andelen undervisning i finska eller svenska i utbildningsprogram riktade till utländska studenter måste ökas. Förutom att öka utbudet av undervisning ska internationella studenter vara skyldiga att studera finska eller svenska som en del av sina högskolestudier. Vägen till permanent uppehållstillstånd för personer som studerat i Finland måste gå via sysselsättning.

2.9. Exploatering hör inte hemma i det finländska arbetslivet

Arbetsrelaterat utnyttjande är ett allvarligt socialt missförhållande och förekommer alltför ofta i Finland. Arbetsrelaterat utnyttjande riktar sig särskilt mot de mest utsatta människorna. Arbetsrelaterat utnyttjande av personer som flyttar till Finland är en alltmer integrerad del av den organiserade brottslighetens verksamhet, som utnyttjar den låga vetskapen hos

dem som rekryteras från utlandet om sina rättigheter samt deras beroende av arbetsgivarna. Därför spelar arbetet mot arbetsrelaterat utnyttjande en allt viktigare roll i kampen mot den organiserade brottsligheten. Finland måste ta till kraftiga åtgärder mot utnyttjandet.

För att förhindra arbetsrelaterat utnyttjande och främja rättvis måste åtgärder vidtas för att kriminalisera underbetalning såsom lönestöld. Detta sänker tröskeln för att ingripa, förtydligar förutsättningarna för straffbarhet och stärker arbetstagarnas rättigheter. Avsiktligt utebliven utbetalning av lön måste definieras som ett brott och dessutom måste vi skärpa sanktionerna och förlänga preskriptionstiderna för arbetstagarnas lönefordringar. Missbruk av atypiska anställningsformer måste motverkas som en del av bekämpningen av arbetsrelaterat utnyttjande och grå ekonomi.

Fackförbunden måste ges rätt att föra grupptalan, det vill säga att föra talan i stället för arbetstagaren i ärenden som gäller arbetsvillkor, jämställdhet och likabehandling. Rätten att föra grupptalan måste utvidgas till att omfatta arbetsrättsliga mål, så att fackförbundet vid behov kan föra flera arbetstagares talan i en och samma process och flera tvistemål kan avgöras på en gång.

För att bekämpa arbetsrelaterat utnyttjande och säkerställa rättvis konkurrens måste vi stärka polisens samt arbetarskydds- och skattemyndigheternas verksamhetsförutsättningar och tillsynsmetoder samt införa effektivare och mer verkningfulla sanktioner.

Fackförbundens roll på arbetsplatserna måste stärkas genom att stödja förtroendemännens ställning och utbildningsrätt. Informationen om fackförbunden ska ökas i alla läroanstalter och i samhället i allmänhet för att öka organiseringsgraden. Fackförbunden ska ges rätt att informera i läroanstalter för att stärka arbetslivskunskapen, och allmän arbetslivskunskap ska läggas till i läroplanerna. På arbetsplatser där det inte finns någon förtroendeman som valts enligt det kollektivavtal som tillämpas, ska det vara möjligt för fackförbundets representant att besöka arbetsplatsen på samma sätt som förtroendeombudet.

Arbetarskyddsmyndigheternas rätt att få den information de behöver av arbetsgivarna måste utökas och tillsynens effektivitet stärkas genom märkbara administrativa sanktioner. Samarbetet och informationsutbytet mellan myndigheterna måste förbättras. De straffrättsliga påföljderna för företag som begår brott, såsom näringsförbud och samfundsböter, måste skärpas.

Företagens ansvar för arbetstagarnas rättigheter i hela värdekedjan måste stärkas genom reglering av företagens ansvar. Beställaransvaret ska utvidgas till att omfatta hela kedjan inklusive löneutbetalning och arbetsvillkor, så att beställaren också ansvarar för underleverantörens verksamhet. Beställaren ska vara skyldig att utreda om arbetstillstånden för utländska arbetstagare som arbetar hos avtalsparten är i skick. Vi vill höja sanktionerna i beställaransvarslagen för att förebygga missbruk.

Arbetsrelaterat utnyttjande av invandrare måste förebyggas genom att ha effektivare tillsyn, genom att säkerställa arbetstillstånden och ge strängare straff, genom att stärka polisens specialkompetens samt genom att förbättra invandrarnas kunskaper i finska eller svenska. Den praxis med skattenummer som har visat sig framgångsrika inom byggbranschen måste utvidgas till andra branscher, särskilt de branscher där det förekommer arbetsrelaterat utnyttjande, försummelse av arbetsgivarskyldigheter och skatteflykt.

Alla upphandlande enheter måste kräva att det relevanta kollektivavtalet följs och att tillräck-

liga avtalsenliga sanktioner iakttas som särskilda villkor i upphandlingsavtalet. Allvarlig underbetalning från anbudsgivarens sida ska anses utgöra skäl för uteslutning.

Huvudentreprenörer och byggaktörer ska vara skyldiga att säkerställa rätten att arbeta för alla utlänningar som arbetar på byggplatsen, även för underleverantörer. Uppdragsgivaren måste i fortsättningen försäkra sig om att en tredjelandsmedborgare, som är företagare, har ett uppehållstillstånd som berättigar till att bedriva företagsverksamhet på heltid.

Digital gränskontroll måste införas för utländsk tung trafik, och det måste säkerställas att cabotagareglerna, utsläppsbestämmelserna och arbetsvillkoren följs.

Ofrivilligt entreprenörskap måste förebyggas. Definitionen av anställningsförhållandet måste förtydligas. Om det inte finns särskilda skäl måste ofrivilliga avtal om varierande arbetstid förbjudas.

Oönskade avtal om rörlig arbetstid måste förbjudas om det inte finns särskilda skäl för dem. Ofrivilligt deltidsarbete måste minskas genom kräva särskilda grunder för att ingå deltidsavtal som initierats av arbetsgivaren. Dessutom ska man strikt hålla fast vid arbetsgivarens skyldighet att alltid i första hand erbjuda extra timmar till arbetstagare som arbetar deltid när arbetsgivaren överväger rekrytering eller att anlita hyrd arbetskraft.

Aktiv användning av inkomstregistret gör det möjligt att upptäcka arbetsrelaterat utnyttjande tidigare och ingripa snabbare. För att bekämpa utnyttjande ska fackförbunden ges rätt att använda uppgifter i inkomstregistret, och inkomsttagarna ska ges möjlighet att lämna ut uppgifter till en tredje part.

Brottsoffer måste garanteras offentlig rättshjälp och tolkning. Användningsområdet för rekryteringsförbud enligt utlänningslagen måste utvidgas. Förbud mot att rekrytera ny arbetskraft från tredjeländer måste införas för mindre förseelser. Minimi- och maximitiderna för rekryteringsförbuden måste förlängas avsevärt.

3. En bra vardag i ett rättvist samhälle

Tillräckliga tjänster av hög kvalitet, en trivsamt och tillgänglig boendemiljö, fungerande trafik och ett rättvist arbetsliv är byggstenar för en bra vardag. En tryggad utkomst och en god utbildning stöder välfärden och ett gott liv. Varje finländare i hela Finland ska ha möjlighet till en bra vardag och att leva sitt liv på det sätt som hen själv väljer.

Tvåspråkigheten är Finlands styrka som stöder sysselsättningen, företagsverksamheten och den regionala livskraften. I Finland har man rätt att få service, bo och påverka på finska och svenska. Tillgången till tjänster måste säkerställas. Finland har också förbundit sig att trygga rätten för de som talar samiska att utveckla och upprätthålla sitt språk och sin kultur. Nationalspråkens ställning måste förbättras och Finland måste agera för att trygga de grundläggande och mänskliga rättigheterna för ursprungsbefolkningar och de som talar teckenspråk. Vi måste se till att också personer som talar andra språk vid behov får service och stöd på ett språk som de förstår, så att jämlikheten och rättsskyddet förverkligas för alla som bor i Finland.

Välfärden bygger på tidigt stöd, jämlika och smidiga bastjänster samt att hjälp i rätt tid är tillgängligt. Skillnaderna i välfärd och hälsa måste minskas målinriktat, vilket kräver ett fungerande samarbete mellan social-, hälso-, utbildnings- och sysselsättningstjänsterna. För att minska skillnaderna i välfärd och hälsa krävs också en politik som motverkar skador av rusmedel och penningspel och bygger på förebyggande, tidigt stöd och effektivitet, eftersom skadorna de för med sig hopar sig på ett socioekonomiskt ojämnt sätt och är en stor orsak till att hälsoskillnaderna består och ökar. Vi måste satsa på rehabilitering som upprätthåller arbets- och funktionsförmågan. Genom riktade rehabiliteringsåtgärder kan vi

upprätthålla och återställa arbets- och funktionsförmågan och på så sätt bromsa nedgången i den hos såväl personer i arbetsför ålder som äldre personer. Den sociala tryggheten samt den ekonomiska rådgivningen och skuldrådgivningen måste utvecklas så att de svarar på nya behov bättre än i dag.

Förändringarna i samhället ökar osäkerheten i livet, och därför måste vi förbättra säkerheten i arbetslivet och stödja den psykiska hälsan och anpassningen till förändringar i arbetet. Varje person måste ha möjlighet att utveckla och upprätthålla sin kompetens, eftersom det skapar trygghet vid förändringar. Att säkerställa utbildningsnivån är viktigt för hela samhället, eftersom en minskning av utbildningsnivån i förhållande till andra OECD-länder äventyrar hela välfärdsstatens grund. Kompetensen måste bli Finlands viktigaste konkurrensfördel.

3.1. Vi säkerställer effektiva tjänster och snabb tillgång till vård

Finländarnas traditionellt höga förtroende för de offentliga social- och hälsovårdstjänsterna har försämrats under de senaste åren. Förtroendet måste återställas genom att social- och hälsovården prioriteras i politiken.

Vi måste stärka tillsynen över social- och hälsovården, göra verksamheten mer transparent, sänka tröskeln för rapportering av missförhållanden och åtgärda grundorsakerna till problemen. Varje person har rätt att få vård, omsorg och stöd i en trygg miljö.

De offentliga social- och hälsovårdstjänsterna ska vara tillräckliga, rätt dimensionerade, ges i rätt tid och av hög kvalitet. Social- och hälsovårdstjänsterna måste vara tillgängliga på lika villkor för alla, oberoende av bostadsort eller välfärdsområdets ekonomiska situation, och vård måste vara tillgänglig när den behövs. De offentliga tjänsterna måste trygga människans grundläggande rättigheter, förutsättningar för ett självständigt liv och stöd för familjer.

Social- och hälsovårdstjänsterna ska dessutom beaktas som en del av samhällets beredskap och försörjningssäkerhet. Tjänsterna måste också vara tillgängliga i glesbefolkade områden.

Inom den offentliga primärvården måste tillgången till vård och kontinuiteten i vården förbättras. Därför måste vi åtgärda strukturer som fördelar resurserna ojämlikt i förhållande till behovet. Tyngdpunkten i social-, hälso- och sjukvårdens tjänster måste flyttas från tung specialiserad sjukvård till förebyggande stöd och lättillgängliga heltäckande tjänster på basnivå. Tillgången till specialsjukvårdens tjänster säkerställs. Vi måste satsa på förebyggande lågröskeltjänster i rätt tid även inom socialvården för att undvika behovet av tyngre och dyrare tjänster. Social- och hälsovårdstjänsterna måste baseras på effektivitet. Kontinuiteten i klientens tjänster ska säkerställas för att trygga funktionsförmågan och rehabiliteringen. Inom social- och hälsovårdssektorn måste vi stödja orken i arbetet och främja sektorns drag- och hållkraft. Socialvårdens betydelse ska identifieras som en del av de social- och hälsovårdstjänster som välfärdsområdena producerar.

Man måste få tillgång till icke-brådskande vård inom primärvården inom två veckor, och målet på längre sikt är att få vård snabbare än så. Vården måste ordnas enligt modellen med husläkare och egna vårdteam. Genom denna modell påskyndas tillgången till vård, vårdkontinuiteten förbättras och det blir möjligt att erbjuda flexibla, klientorienterade tjänster. Vid sidan av fysisk vårdkontakt måste vi utveckla lättanvända distanstjänster som kompletterar servicenätet och underlättar tillgängligheten. Utöver vården måste servicehandledningen utvecklas. Genom att integrera ändamålsenliga tjänster inom den specialiserade sjukvården

med vården på basnivå minskar man behovet av att remittera patienter till den specialiserade sjukvården och gör vården smidigare. Också tillgången till specialiserad sjukvård och mun- och tandvård måste förbättras, och på längre sikt måste vi eftersträva en skärpt vårdgaranti.

För att säkerställa att vården löper smidigt måste patienten kunna sköta sina ärenden på finska eller svenska under hela vårdprocessen. Rättigheterna för personer som talar finska, svenska, samiska och teckenspråk är en del av en jämlik hälso- och sjukvård av hög kvalitet.

De regionala skillnaderna och skillnaderna i välfärd och hälsa mellan människor måste minskas. Här behövs samarbete inom social- och hälsovården samt det arbete som kommunerna, välfärdsområdena, församlingarna och tredje sektorn utför för att främja välfärd och hälsa. Låginkomsttagare och personer utanför arbetslivet har mer än fem gånger fler förlorade levnadsår jämfört med höginkomsttagare. För att uppnå jämlikhet i hälsa måste skillnaderna mellan könen beaktas bättre än i dag.

Riktade åtgärder krävs i fråga om att män söker vård senare och att deras livslängd är kortare, för att stödja bland annat hälsosamma levnadsvanor, psykisk hälsa och tidig upptäckt av sjukdomar.

Genusbias inom hälso- och sjukvården försämrar vården för flickor och kvinnor, vilket leder till försenade diagnoser, ineffektiva behandlingar och problem med tillgången till vård. Inom primärvården måste den gynekologiska kompetensen, tjänsterna för dem som fött barn, behandlingen av symtomen under klimakteriet samt stödet för dem som drabbats av missfall eller fosterdöd och även för dem som har förlorat sitt barn stärkas. Unga under 25 år ska garanteras avgiftsfria preventivmedel som en del av tjänster av hög kvalitet inom sexuell och reproduktiv hälsa. För att förhindra ofrivillig barnlöshet måste unga vuxnas kunskap om reproduktiv hälsa stärkas. Tillgången till och tillgängligheten av infertilitetsbehandling måste ökas. Fertilitetsbehandlingar ska vara tillgängliga på lika villkor för alla familjeformer och resurserna för fertilitetsbehandlingar inom den offentliga sektorn måste ökas. Dessutom strävar SDP efter att göra djupfrysning av könsceller till en offentlig tjänst som en familjepolitisk åtgärd. Icke-kommersiellt surrogatmoderskap ska tillåtas för alla familjeformer.

Social- och hälsovårdstjänsterna måste ordnas ändamålsenligt, kostnadseffektivt och högklassigt. Finansieringen ska basera sig på skattefinansiering eller lagstadgad socialförsäkring och klientavgifterna ska vara skäliga. Vaccinationer som ingår i det nationella vaccinationsprogrammet, mottagningar hos hälsovårdare inom den öppna hälsovården och rådgivningstjänster måste vara avgiftsfria.

Nivån och strukturen på klientavgifterna måste bedömas, eftersom alltför höga avgifter kan minska användningen av tjänster på basnivå, fungera som ett hinder för att söka sig till tjänster och öka behovet av dyrare tjänster samt dödligheten. Klientavgifterna får inte utgöra ett hinder för användningen av tjänsterna, och därför måste avgiftstaken förenhetligas och slås samman till en helhet. Skyldigheten att följa upp avgiftstaket för hälso- och sjukvården, det vill säga årssjälvrisker för klientavgifterna, måste överföras till välfärdsområdena. Boendeservicen måste säkerställa rimliga disponibla medel oberoende av boendeform. Dessutom måste vi förhindra skuldsättning genom att stärka mekanismerna för att skydda låginkomsttagare och mindre bemedlade klienter samt underlätta praxis för att inte ta ut eller för att sänka avgifter. Praxis för att sänka eller inte ta ut klientavgifter ska gälla alla avgifter, även fasta avgifter. Förfarandet måste göras enkelt och tydligt för klienten.

Tyngdpunkten inom företagshälsovården måste ligga på att förebygga arbetsbetingade och arbetsrelaterade sjukdomar, stödja arbetsförmågan och främja hälsosamma arbetsförhållanden. Transparensen i företagshälsovårdens kostnader och innehåll måste ökas och målet vara tjänsternas effektivitet. Det måste utredas om företagshälsovårdens sjukvård ska kopplas till den offentliga primärvården till exempel med hjälp av modellen med husläkare och egna vårdteam. Dessutom måste tjänsterna inom välfärdsområdena, företagshälsovården och studerandehälsovården utvecklas till en smidig helhet som kompletterar varandra. De social- och hälsovårdstjänster som produceras av den privata och tredje sektorn har till uppgift att komplettera den offentliga tjänsteproduktionen. FPA:s ersättningssystem för privata hälso- och sjukvårdstjänster ska bedömas noggrant som en del av den övergripande utvecklingen av finansieringen av social- och hälsovården.

De transporter inom hälso- och sjukvården som ersätts av FPA ska överföras till välfärdsområdenas finansierings- och organiseringsansvar.

Den tredje sektorn utför ett viktigt kompletterande arbete som stöd för social- och hälsovården. Organisationer och församlingar har ofta verksamhet för de mest utsatta personerna som den offentliga sektorn inte når. Den tredje sektorn är ofta mer flexibel än den offentliga sektorn. I organisationerna förenas kompetensen hos yrkesfolk, kamratstöd och frivilliga samt forskningsbaserad kunskap. Verksamhetsförutsättningarna för organisationer inom social- och hälsovårdsbranschen måste förbättras. Organisationer som får statsunderstöd rapporterar heltäckande om sin verksamhet, dess resultat och konsekvenser. När stödet ges måste man samtidigt utvärdera arbetet och utveckla dess effektivitet.

Målet med social- och hälsovårdsreformen är att trygga en jämlik tillgång till tjänster, integrera social- och hälsovården och dämpa kostnaderna. Reformen måste fortsätta målmedvetet och långsiktigt. Välfärdsområdena måste ges lugn och ro för utvecklingen och förnyelsen av tjänsterna, så att de metoder, innovationer och nya verksamhetssätt som konstaterats vara bra kan användas effektivare än i dag. Välfärdsområdenas självständighet och befogenheter måste stärkas. Samtidigt måste vi säkerställa att människornas rätt till tillräckliga, jämlika social- och hälsovårdstjänster förverkligas. Service- och vårdprocesserna måste reformeras och effektiviseras för att vi ska kunna erbjuda verkningfulla tjänster och vård.

Efter omstruktureringen måste uppmärksamhet ägnas åt systemets mål, verksamhetsprinciper och tjänsteutbud. Finansieringssystemet måste utvärderas utifrån forskningsbaserad kunskap, så att snabba förändringar undviks och så att behovet av socialservice identifieras tillräckligt väl i kriterierna. Sjukhusens beredskap och arbetsfördelning måste utvecklas. Jourberedskapen dygnet runt måste tryggas i hela landet och primärvårdens öppettider måste utökas.

Ett ökat utnyttjande av digitaliseringen, en fungerande integration av olika tjänster, beaktande av befolkningens etniska och kulturella mångfald samt beaktande av individuella behov är nödvändiga medel för en balanserad styrning av förändringarna. Digital jämlikhet och delaktighet måste stödjas i alla befolkningsgrupper.

Vi måste främja den pågående utvidgningen av e-tjänsterna i välfärdsområdena, och samtidigt säkerställa att tjänsterna för dem som befinner sig i en svagare ställning är tillgängliga på lika villkor. Det är också viktigt att utveckla kundorienterade kontaktsätt som baserar sig på att sköta ärenden per telefon och på plats. När det gäller e-tjänster ska nationella mål ställas upp för tjänsteutbudet och väntetiden för att få kontakt.

Välfärdsområdena måste styras att använda verksamhetssätt som visat sig vara verkningsfulla, och vid behov ska också regleringen ändras för att göra verksamheten smidigare. AI måste utnyttjas i diagnostiken och patientanteckningarna för att göra arbetet smidigare.

För hälsans och välfärdens bästa och för att säkerställa hållbarheten i ekonomin måste flerkanalsfinansieringen utvärderas på nytt. På längre sikt ska målet vara att i tillämpliga delar avveckla systemet med flerkanalsfinansiering. Social- och hälsovårdssystemet måste rationaliseras och en plan utarbetas för effektivare och mer verkningsfulla social- och hälsovårdstjänster. Dessutom måste vi stärka det nationella arbetet med vårdrekommendationer och utvärderingen av metoderna och trygga tillräcklig finansiering för detta.

Tjänster av hög kvalitet bygger inte bara på tillräckliga resurser utan också på utbildad och kompetent personal som har möjlighet att vara motiverad i sitt arbete i organisationer med god ledning. Personalen har en nyckelroll i servicesystemets funktion och utveckling. Samtidigt måste vi säkerställa en sektorsövergripande ledning av social- och hälsovården samt räddningsväsendet och ta upp frågan om en tydligare skrivning om vårdchefens ställning i lagen.

Yrkesområdets attraktionskraft, utbildning av hög kvalitet och mångsidiga karriärmöjligheter måste tryggas. Arbetsförhållandena och arbetshälsan inom sektorn måste beaktas i större utsträckning än i dag.

Utbildningsmängderna inom social- och hälsovården ska planeras långsiktigt och tillräckliga språkkunskaper ska ses som ett centralt mål. Tekniken måste utvecklas och användas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt för att göra vården, omsorgen och tillgången till hjälp smidigare och för klienternas bästa.

För att minska arbetsbördan för yrkespersonerna inom social- och hälsovården måste man sträva efter att minska till exempel sådant administrativt arbete som är till liten eller ingen nytta för klienter och patienter. Vård- och serviceprocesserna måste utvecklas för att stödja arbetshälsan och kostnadseffektiviteten. Informationssystemen måste minska arbetstagnas arbetsbörda och frigöra tid för att möta människor och för bättre service. Våld hör inte till arbetet och därför måste reformen av strafflagstiftningen för akutvårdare utvidgas till att omfatta alla anställda inom social- och hälsovården samt det pedagogiska området. Utan en välmående och motiverad personal finns det inga fungerande tjänster.

3.2. Tillsammans gör vi ett närvarolyft – stöd i rätt tid och i alla livsskeden

Efter digitaliseringssprånget behöver vi ett närvarolyft – en återgång till verkliga möten mellan människor. Delaktigheten, gemenskapen och närvaron samt direkt växelverkan mellan människor måste stärkas i alla skeden av livet. Vi måste satsa på hälsosamma levnadsvanor, motion, upprätthållande av funktionsförmågan, förebyggande social- och hälsovårdstjänster samt kulturvälbefinnandet under hela människans livscykel. Färdigheter i psykisk hälsa och emotionella färdigheter som en del av småbarnspedagogiken och skolundervisningen samt säkerställande av tillräcklig läs- och skrivkunighet stöder barns och ungas uppväxt, samhällelig delaktighet och mental kriställighet. Välfärdsstaten måste identifiera människors olika livssituationer, mångfalden av familjer och det växande antalet ensamboende, och säkerställa lika möjligheter till ett tryggt liv för alla, oavsett livssituation, inkomstnivå eller familjeform. Arbetet inom den tredje sektorn kompletterar de offentliga tjänsterna under människans hela livscykel.

Fysisk, psykisk och social tillgänglighet måste uppmärksammas på alla nivåer. Beslutsfattandet och tjänsterna ska utvecklas så att de är så lätta att närma sig, delta i och använda som möjligt. Tillgängligheten till offentliga tjänster ska tryggas också för dem som inte har den kompetens eller utrustning som behövs för att använda digitala tjänster. Människornas mångfald, såsom ålder, funktionshinder, funktionsbegränsningar, kulturell bakgrund och flerspråkighet, måste beaktas bättre i tjänsterna.

De grundläggande och mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning måste garanteras i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och jämställdhetslagen. Tjänsterna måste tillgodose behoven hos olika grupper av personer med funktionsnedsättning och tjänsternas tillgänglighet och kvalitet måste säkerställas i hela landet. Bedömningen av konsekvenserna för personer med funktionsnedsättning ska vara en integrerad del av alla lagberedningar.

Vi måste satsa på styrning, uppföljning och resursfördelning av verkställigheten av lagen om funktionshindervisnaden för att lagen ska tillämpas på ett enhetligt sätt och servicen förverkligas jämnt i hela landet. Utgångspunkten för lagen måste även fortsättningsvis vara det individuella servicebehovet och rätten till delaktighet och ett självständigt liv hos personen med funktionshinder. Nivån på och tillgången till både allmän och specialiserad service måste säkerställas. Lagen om funktionshindervisnaden måste förbli en speciallag, och servicen ska inte överföras till den allmänna lagstiftningen när den de facto inte motsvarar personens behov. Den bestämmelse om livsskeden som begränsar tillämpningsområdet för lagen om funktionshindervisnaden måste slopas för att tillgången till service ska basera sig på det individuella behovet av hjälp och stöd och inte på ålder eller livssituation.

Jämlikheten i transporttjänsterna och det lagstadgade genomförandet av dem måste säkerställas. Kvaliteten och säkerheten måste förbättras bland annat genom att konkurrenskriterierna förnyas och vid behov genom sanktioner mot försummelser. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt tjänster inom neurodiversitet. Tjänsterna ska bilda tydliga och oavbrutna helheter, och rätten till behövliga tjänster ska tryggas på lika villkor.

Påverkningsorganens roll måste stärkas i kommunerna och i välfärdsområdena och de ska tas med i beredningen, beslutsfattandet och utvecklingen av tjänsterna från första början. Funktionsrättsråden måste garanteras tillräckliga verksamhetsförutsättningar, såsom initiativrätt samt yttrande- och närvarorätt i de centrala organen. Samtidigt måste vi säkerställa att personer med funktionsnedsättning, deras närstående och organisationer som representerar dem verkligen deltar i allt beslutsfattande som berör dem.

Personer med funktionsnedsättning måste garanteras rätt till arbete och rättvis lön. Stödformerna måste förbättras och de ekonomiska incitamenten för arbetsgivarna ökas. Målet måste vara att eliminera strukturell diskriminering och säkerställa lika möjligheter att söka jobb, lyckas i arbetet och utvecklas i karriären.

Problemen med tolkningstjänsten för personer med funktionsnedsättning måste åtgärdas på ett sätt som stärker rättigheterna för dem som använder tjänsten. Speciellt arbetslivstolkningen för personer med funktionsnedsättning måste bli fungerande. Bedömningen av konsekvenserna för personer med funktionsnedsättning ska vara en genomgående del av lagberedningen.

De offentliga tjänsterna måste beakta köns mångfalden. Finland måste erkänna det tredje juridiska könet. Jämlikhet för personer som hör till sexuella minoriteter och könsminoriteter

ska förverkligas inom alla livsområden och varje person måste garanteras rätten att leva som de är, utan diskriminering eller rädsla. Den offentliga sektorn måste förbättra arbetstagarnas beredskap att bemöta kunderna på lika villkor, identifiera olika bakgrunder och konsekvenserna av kundernas livssituationer samt förbättra arbetstagarnas agerande på ett sensitivt och icke-diskriminerande sätt.

Barn- och familjepolitiken måste vara ansvarsfull och långsiktig samt minska fattigdomen hos barnfamiljer, som kan ha generationsöverskridande konsekvenser för välfärden och hälsan. Målet måste vara att minska ojämlikheten mellan barn, unga och familjer. Välfärden och tryggheten för barn och unga är indikatorer för hela samhällets välfärd. Forskning visar på en markant nedgång i barns och ungas tillfredsställelse, välbefinnande och framtidstro. Att stärka de ungas känsla av hopp måste vara en politisk prioritering. Vi måste återställa de ungas framtidstro. Beslutsfattarna har ett särskilt ansvar för huruvida samhället förmedlar hopp, förtroende och acceptans till de unga.

Samhället ska vara barn- och familjevänligt för alla, oavsett familjeform. Lagstiftningen måste erkänna mångfalden i familjer och tillåta juridiskt föräldraskap för fler än två föräldrar. Erkännandet av adoption och föräldraskap måste återspegla mångfalden av befintliga familjer och barnets faktiska vård- och familjeförhållanden. En framgångsrik barn- och familjepolitik bygger upp ett samhälle där familjebildning upplevs som något positivt, eftersträvat och möjligt att uppnå. En smidig vardag, samordning av arbete och familj samt tillräckliga och fungerande tjänster och stödformer uppmuntrar till familjebildning. Familjebildningen och nativiteten måste stödjas genom att stärka jämställdheten och jämlikheten, minska osäkerheten och utveckla tjänster för att motsvara behoven i ett samhälle som förändras. Vi måste främja möjligheterna till att skaffa familj och undanröja hinder. Förutom resurserna för fertilitetsbehandlingar måste även kunskapen om fertilitet ökas. Ofrivilligt barnlösa ska beaktas i tjänsterna och beslutsfattandet. Genomförandet av den nationella barnstrategin måste fortsätta för att främja barnens rättigheter, stärka familjepolitiken och minska barnens utsatthet. Beslutsfattandet måste i större utsträckning än i dag beakta hur besluten påverkar barnen.

Risken för att hamna utanför utbildning, arbete och samhälle ökar när unga lämnas utan det stöd de behöver när svårigheterna hopar sig. Tidigt ingripande är det bästa alternativet för både individen och samhället. För att förebygga utslagning bland unga behöver vi ett omfattande program som beaktar regionala skillnader och som riktar resurserna klokt. Barnet eller den unga måste få hjälp snabbt, och inte bollas från en tjänst till en annan. Ungdomsarbetet i skolor och läroanstalter måste utvecklas och tillgången till tjänster förbättras. Olika stödsystem för lärande måste vara enhetliga genom hela skolstigen. Det är viktigt att lågtröskelserviceställen för unga och unga vuxna upprätthålls på lättillgängliga platser, så att de unga snabbt och rätttidigt kan hänvisas till de tjänster de behöver. Utslagning måste förebyggas genom att stödja unga i synnerhet i livets övergångsskeden. Ungdomsgarantin ska i första hand återinföras riktad till så kallade NEET-unga, som inte har examen, arbetsplats, utbildningsplats, rehabiliterings- eller praktikplats. Tjänsterna inom elevhälsan ska erbjudas multiprofessionellt året runt och tjänsteutbudet ska motsvara de studerandes verkliga behov. Elevhälsan måste identifiera de ungas olika behov bättre än i dag. Alla barn och unga ska ha faktisk tillgång till skolpsykologen, oberoende av var de bor. Tillgången till psykologtjänster måste också tryggas i små kommuner och i glesbygden, till exempel genom regionalt samarbete och genom distansmottagningar.

Det är särskilt viktigt att trygga verksamhet som ökar delaktigheten och där de unga bemöts. Det uppsökande ungdomsarbetet och verkstadsverksamheten hjälper och stöder

unga i svåra livssituationer. Kontinuiteten och resurserna för ankarverksamheten möjliggör tidigt ingripande och stöd till unga i krissituationer. För att satsa på ungdomsarbetet krävs tillräckliga personalresurser och fungerande lokaler. På fritiden behöver de unga trygga vuxna, säkra och tillgängliga ungdomslokaler och meningsfulla aktiviteter. Organisationer spelar en nyckelroll när det gäller att nå ut till unga. Som en stark och lättillgänglig stödform för de unga själva och deras familjer ska det finnas en egen permanent familjevårdare som kommer till deras hem, till exempel som stödform för självständighet, rusmedelsfrihet eller psykiskt välbefinnande.

Förebyggande och avgiftsfria lågtröskeltjänster för barnfamiljer måste utvecklas. Familjerna måste få de tjänster de behöver rätttidigt och i tillräcklig utsträckning. Tjänsterna för barn och familjer ska bilda en fungerande multiprofessionell helhet som säkerställer att alla familjemedlemmar i krissituationer får tillräckligt stöd och hänvisas till tjänster. Psykologtjänster som tillhandahålls inom rådgivningstjänsterna ska säkerställas som en del av servicevägarna och vara tillgängliga inte bara för barn utan även för gravida kvinnor och småbarnsföräldrar. Barn med särskilda behov och deras familjer måste garanteras tillgång till de tjänster de behöver. Servicevägarna måste vara tydliga och smidiga, utan överdriven byråkrati eller hänvisning från en tjänst till en annan.

Familjecentralernas verksamhet ska bygga på ett sektorsövergripande samarbete mellan kommuner, välfärdsområden och organisationer. Familjerna måste erbjudas kamratgruppsverksamhet samt rätttidigt stöd för olika livssituationer och utmaningar i vardagen. Fostrings- och familjerådgivningen ska vara en del av de lagstadgade tjänsterna i välfärdsområdena för att trygga stödet i synnerhet för familjer som befinner sig i en svag och utsatt situation. Ungdomsrådgivningens verksamhet ska utvecklas som en del av de nuvarande strukturerna inom social- och hälsovården, och som en del av den måste man konceptualisera de bästa erfarenheterna från ungdomsrådgivningarna och ta i bruk dem inom alla välfärdsområden som en del av familjecentralverksamheten och elevhälsan som helhet.

Fattigdom försämrar barnens och familjernas välfärd. Dessutom har risken för marginalisering, som ofta är generationsöverskridande, ökat. En åldrande nation har inte råd att förlora ens en enda persons insats. För att stärka familjernas välfärd och minska barnfamiljernas fattigdom måste vi förhindra att fattigdomen går i arv och bryta den generationsöverskridande marginaliseringen.

Barnskyddet bygger på att stödja barn och familjer samt att trygga barnets rättigheter och barnets bästa. Socialservicen för barn, unga och barnfamiljer måste garanteras tillräckliga resurser för att stöd och tjänster ska finnas tillgängliga i ett så tidigt skede som möjligt. Genom att trygga tillräckliga tjänster för tidigt stöd kan behovet av mer krävande tjänster minskas. Även kvaliteten på och tillgången till krävande barnskyddstjänster måste tryggas.

Inom barnskyddet har man redan länge varit oroliga över det ökande antalet klienter och belastningen på de anställda. Vid bedömningen av resurserna måste vi se till att antalet klienter hålls inom gränserna och att det maximala antalet klienter för socialarbetare inte ökas. För många klienter försämrar barnens rätt till individuellt stöd och äventyrar arbetets kvalitet och effektivitet. Tillräckliga och kunniga personalresurser inom barnskyddet måste tryggas och behörighets- och kompetenskraven ska inte försämras. Verksamhetsförsättningar för familjer inom barnskyddets familjevård, såsom ett tillräckligt stöd, måste stärkas så att fler barn och unga får växa upp som en del av en stabil familj och ett stabilt hem.

Vi måste satsa på förebyggande tjänster och lågtröskeltjänster samt på samarbete med

småbarnspedagogiken och undervisningen för att förebygga placeringar utanför hemmet och dämpa ökningen av kostnaderna för barnskyddet. Det sektorsövergripande samarbetet inom barnskyddet måste stärkas så att vi kan svara på svåra situationer hos barn, unga och familjer i tid och på ett övergripande sätt, och så att ansvaret för samordningen av tjänsterna inte ligger hos familjerna. För att säkerställa att barnskyddet har en övergripande effekt bör vi säkerställa att eftervården är tillräcklig och på så sätt möjliggöra alla ungas beredskap för en självständig vardag. Åldersgränsen för eftervård inom barnskyddet ska återgå till 25 år.

Utmaningar inom den psykiska hälsan har en av de mest utbredda formerna av ohälsa bland finländare. Mentalhälsopolitiken måste stödja sig på forskningsbaserad kunskap och effektiva metoder. Bedömningar av konsekvenserna för den psykiska hälsan måste användas i beslutsfattandet. Erfarenhetskompetensen måste stärkas och utnyttjandet av erfarenhetsinformation i beslutsfattandet och tjänsterna främjas.

Forskning visar att den psykiska hälsan stärks av trygghet i vardagen, fungerande sociala relationer, närnatur och lugna livsmiljöer samt framtidstro och en upplevelse av mening i livet. Därför behöver vi samhälleliga strukturer som stöder välfärden och bättre tillgängliga mentalvårdstjänster för personer i alla åldrar. Också tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna inom mentalvårdstjänsterna är en del av vårdens kvalitet och jämlikhet. Inom ramen för de tjänster som stöder den psykiska hälsan måste det bli möjligt för välfärdsområdena att bevilja familjevård i uppdragsförhållande, för att stödja klienternas livshantering, livskvalitet och ett självständigt boende.

För barn och unga måste det finnas tillgång till mentalvårds- och missbrukartjänster med låg tröskel utan tidsbeställning eller diagnos, såsom omedelbart samtalsstöd, krishjälp och hänvisning till fortsatt vård. Skolhälsovården måste utvecklas med tanke på psykisk hälsa. Hälsoundersökningarna måste stärka bedömningen av ungas psykiska välbefinnande och möjligheterna till diskussionsstöd med låg tröskel, så att man kan ingripa i problemen innan de förvärras samt sänka tröskeln för att söka sig till mentalvårdstjänster. Vårdkedjan för mentalvårdstjänster för unga ska fortsätta utan avbrott när de övergår från tjänster för barn till mentalvårdstjänster för unga och vidare till tjänster för vuxna. Terapigarantin måste utvidgas till att omfatta hela befolkningen. Också till exempel låginkomsttagare och studerande ska ha ekonomiska möjligheter till rehabiliterande terapi. Psykoterapeututbildningen måste bli avgiftsfri och hinder för att få tillgång till rehabiliteringspsykoterapi ska undanröjas.

Det ökande antalet äldre ökar trycket inom primärvården och den specialiserade sjukvården, stödtjänsterna för boende hemma och boendeservicen, även om åldrandet inte automatiskt innebär ett ökat servicebehov och ökade kostnader.

Slutskedet av livet ska vara tryggt och respektera människovärdet både hemma och utanför hemmet. Eutanasi, det vill säga assisterad dödshjälp, måste tillåtas i Finland vid sidan av palliativ vård och vård i slutskedet av livet. Geriatrisk rehabilitering och förebyggande tjänster måste stödja upprätthållandet av de äldres funktionsförmåga och minska behovet av tyngre tjänster. Oavsett boendeform ska äldre personer garanteras möjlighet att vistas utomhus, kultur och delaktighet. Boendet hemma måste stödjas genom att satsa på kompetent och tillräcklig personal inom hemvården, på trygghet och hjälpmedel som underlättar livet samt på mobilitetstjänster och vid behov också på nya former av boende, såsom familjevård i familjehem eller i den äldres eget hem.

Vi måste satsa på närståendevårdarnas ork ekonomiskt, med tillräckliga vikariearrangemang

och stödtjänster. Stödet och tjänsterna för närståendevård måste svara på olika behov som familjerna har i olika livssituationer. Som närståendevårdare fungerar till exempel äldres närstående och makar samt anhöriga som sköter barn och unga som behöver särskilt stöd. En stor del av närståendevårdarna är i arbetslivet och tjänsterna ska stödja samordningen av arbete och närståendevård. Tjänster i hemmet ska stödjas genom skattelättnader.

När hälsotillståndet, livssituationen och förhållandena kräver ska individen garanteras omsorgstjänster dygnet runt. Hemvård eller gemenskapsboende kan inte vara en ersättning för avsaknaden av vård dygnet runt. Personaldimensioneringen ska vara tillräcklig i allt vårdarbete. Utöver äldreomsorgen behövs bindande kriterier för antalet anställda också för serviceboende inom mentalvårds- och funktionshinderservicen, så att vi kan garantera kvalitet, klientsäkerhet och att arbetstagarna orkar. Ett nationellt åtgärdsprogram för demenssjukdomar utarbetas i samarbete med välfärdsområdena, organisationer och forskningsaktörer.

Rusmedelsberoende är en sjukdom som kräver behandling. Ett centralt mål för rusmedelspolitiken måste vara att minska användningen av rusmedel och minimera skadeverkningarna samt att förebygga narkotikarelaterade dödsfall bland unga. Den nationella rusmedels- och beroendestrategin måste uppdateras och barn och unga ges mer missbrukspsykiatrisk vård än i dag. För att minska skadorna av användningen av narkotika måste brukarrum tillåtas. Behovet av missbrukartjänster har ökat den senaste tiden. Fattigdom och rusmedelsproblem hopar sig allt oftare hos samma personer. En framgångsrik rusmedels- och beroendepolitik stöder folkhälsan, sysselsättningen, arbetarskyddet och den ekonomiska produktiviteten. Alla unga ska garanteras en jämlik rätt till tillförlitlig och aktuell rusmedelsfostran av hög kvalitet.

Tillgången till och kvaliteten på missbrukartjänster ska tryggas i hela landet, och vård- och rehabiliteringsperioderna ska vara tillräckligt långa och effektiva. Resurserna för det förebyggande rusmedelsarbetet måste säkerställas och man måste se till att dessa är tillräckliga, i synnerhet i verksamheten för barn och unga. Tillsynen över den befintliga lagstiftningen måste effektiviseras för att förbättra tillgången till tjänster. Utbildning i att möta olika beroenden måste ordnas för social- och hälsovårdspersonalen.

Integreringen av missbrukar- och mentalvårdstjänsterna måste stärkas, eftersom rusmedelsproblem inte får hindra vård för psykisk ohälsa och vice versa. Hinder för att få tillgång till vård för patienter med dubbel diagnos måste identifieras och tillgången till vård måste tryggas. Missbrukarvård måste vara tillgänglig när klienten är motiverad att söka den, och berusning får inte vara ett hinder för att få tillgång till vård. Lågtröskeltjänster måste tryggas, samtidigt som man ser till att hotet om straff inte begränsar narkotikaanvändares tillgång till vård eller deras benägenhet att söka sig till social- och hälsovårdstjänster.

När skadorna av missbruk ökar och försvåras måste också nya metoder för missbrukarvård tas i bruk. Vid utvecklingen av tjänsterna måste särskild uppmärksamhet ägnas åt behoven av stöd och tjänster för barn i utsatta situationer samt åt att säkerställa en trygg barndom. Tillgången till vård och substitutionsbehandlingar måste ökas konsekvent och särskilt det övergripande stödet till minderåriga och gravida rusmedelsanvändare måste stärkas.

När det gäller tobaks- och nikotinprodukter är det väsentligt att förhindra att produkterna börjar användas, och därför måste åldersgränsen för köp av tobaks- och nikotinprodukter höjas till 20 år. Det är också viktigt att minska både den tillåtna nikotinmängden i nikotinprodukter och nikotinprodukternas attraktionskraft och tillgänglighet. I likhet med cigaretter

ska tillsatt mentol förbjudas i alla nikotinprodukter. Alkos monopolställning måste tryggas i Finland i enlighet med alkohollagen.

Vi måste vara förberedda på risken för ökade skadeverkningar av penningsspel när spelen övergår till ett licenssystem och marknadsföringen ökar. Spelbolagen måste ha en centraliserad förlustgräns, företagens omsorgsskyldighet måste vara tydligt definierad och marknadsföringen av penningsspel, särskilt för unga, måste begränsas. Tillräcklig finansiering för förebyggande av och forskning om skadeverkningar av penningsspel måste tryggas med avkastningen från penningsspelsverksamheten.

Socialarbetet kräver utveckling och resurser, liksom erkännande och bekräftelse av dess samhällseliga betydelse. Stöd och förebyggande arbete för barn, unga och vuxna med många behov och som löper risk att bli marginaliserade kräver ett multiprofessionellt och sömlöst samarbete mellan verksamheten i kommunerna, välfärdsområdena, sysselsättningsområdena och organisationerna. De problem med tillgången till information som hindrar samarbetet måste undanröjas. För många är det alltmer komplexa samhället en oframkomlig djungel av hinder. Hjälp och stöd behövs, och detta ligger i både individernas och hela samhällets intresse. Delaktigheten måste stärkas målmedvetet så att varje person har ett människovärdigt liv och marginaliseringen inte ökar.

3.3. Nya lärdomar under hela livet

Rätten att lära sig och utbilda sig är en grundläggande rättighet som måste förverkligas under hela livet. Avgiftsfri utbildning gör denna rättighet möjlig, ökar den socioekonomiska rörligheten och ackumuleringen av humankapital, och därför måste vi hålla fast vid den strikt. Utbildningen av personal inom småbarnspedagogik och lärare spelar en viktig roll för att tillhandahålla fostran och utbildning av hög kvalitet och för att bygga upp en välfärdsstat. En kvalificerad lärare är den bästa garantin för undervisning av hög kvalitet. Finland måste börja använda ett lärarregister.

Barndomen och ungdomen är en tid då grunden läggs till människans färdigheter, lärande och grundkunskaper – till civilisationen. Sociala relationer och en känsla av samhörighet är grundläggande mänskliga behov och uppstår i interaktion och närvaro. Interaktion, stabila förhållanden och gemenskap stärker färdigheterna i självreglering och hjälper barnet att kontrollera impulserna och reglera känslorna.

En låg utbildningsnivå går i arv i allt högre utsträckning över från en generation till nästa. Hemmets resurser, attityder till utbildning och den ökande polariseringen av samhället påverkar lärresultaten direkt. Antalet personer som klarar sig mycket bra i skolan ökar, men samtidigt ökar också antalet som klarar sig sämre. Detta och även utbildningsnivåns differentiering efter kön måste åtgärdas. Även den sociala rörligheten måste stärkas, eftersom differentieringen bromsar upp höjningen av både utbildningsnivån och kompetensnivån. Vi måste göra mer för att bekämpa marginaliseringen hos unga män och dem som hoppat av skolan. Att minska differentieringen främjar jämställdheten och stärker hela samhällets kunskapsbas.

Styrningen av utbildningen och den statliga finansieringen ska vara långsiktig och förutsägbär. När åldersklasserna minskar måste de resurser som frigörs från utbildningen användas för att utveckla utbildningen och höja utbildningsnivån. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt läskunnighet och andra grundläggande färdigheter under de kommande åren. Skillnaderna och differentieringsutvecklingen mellan daghem och grundskolor måste åtgärdas genom positiv

särbehandling och nationella satsningar. Dimensioneringen för speciallärare och studiehandledare ska stiftas i lag.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt läskunnighet och andra grundläggande färdigheter under de kommande åren redan från och med småbarnspedagogiken, bland annat måste genomförandet av den nationella läskunnighetsstrategin stärkas systematiskt. Barns och ungas kulturella färdigheter måste stödjas systematiskt och alla barns och ungas möjligheter att få mångsidiga erfarenheter av konst och kultur under sin skolgång måste säkerställas.

Differentieringen syns också i vuxnas kunnande. Utbildningen och kompetensen fördelas inte jämnt mellan befolkningsgrupperna. De som arbetar inom arbetaryrken får delta i årlig personalutbildning betydligt mindre än de som utbildats akademiskt. Även självständig utbildning är mycket ovanligare för personer med lägre utbildning. Arbetsgivarnas skyldighet till personalutbildning ska stärkas.

Grundläggande färdigheter stärks på alla utbildningsnivåer. Ett uppföljningsprogram måste skapas för att höja utbildnings- och kompetensnivån, där det gemensamt fastställs indikatorer för målen som följs upp per regeringsperiod.

Inom fostran och undervisning ska målmedvetet jämställdhetsarbete utföras regelbundet och planmässigt på alla utbildningsnivåer. Sexuell läggning och mångfalden av kön måste också behandlas öppet. På så sätt bygger vi ett samhälle där alla kan leva och bli sedda som sig själva. Dessutom måste vi ägna uppmärksamhet åt att säkerställa förutsättningarna för barn och unga som talar samiska eller teckenspråk att lära sig språket. Personal som arbetar med barn och unga ska ha kompetens och metoder för att identifiera och ingripa i rasism och diskriminering som elever och studerande möter. Arbetet med att stödja de språkliga färdigheterna inom småbarnspedagogiken skapar en grund för studier i främmande språk. Hälsosam skolmat av hög kvalitet stöder lärandet och är en del av barnens, de ungas och studerandenas välbefinnande.

3.4. Småbarnspedagogik och förskoleundervisning av hög kvalitet ger en stark grund för den framtida skolgången

Varje barn har rätt att delta i småbarnspedagogiken. Andelen barn som deltar i småbarnspedagogiken måste fortsättningsvis ökas, särskilt för barn med ett främmande språk, eftersom småbarnspedagogiken främjar en balanserad utveckling och välbefinnande för barnen. Småbarnspedagogik och avgiftsfri förskoleundervisning som stöder tillväxt och lärande ska vara tillgängliga för alla och bilda en sömlös väg till den grundläggande utbildningen. Läroplanen för förskoleundervisningen måste förnyas i samband med läroplanen för den grundläggande utbildningen.

Tillräckliga anslag ska anvisas för småbarnspedagogiken och bedömningskriterier ska upprätthållas för att definiera småbarnspedagogik av hög kvalitet. Vi måste gå mot full avgiftsfrihet så snabbt som möjligt genom att sänka avgifterna för småbarnspedagogik. Privata tjänster inom småbarnspedagogiken ska fungera enligt samma kvalitativa kriterier och ha samma klientavgifter som de offentliga tjänsterna, och de får inte välja barn. Småbarnspedagogiken måste beakta antalet barn som befinner sig i en utsatt situation och barnens behov av särskilt stöd. SDP:s mål är att främja en verksamhetskultur som beaktar neurodiversiteten inom småbarnspedagogiken och i skolorna som en del av kommunernas utbildnings- och bildningspolitik. Småbarnspedagogiken måste se till att hela personalen får kompetens i att ta beakta neuro-

diversitet genom fortbildning samt främja en verksamhetskultur som stöder detta. Tillhandahållandet av småbarnspedagogik måste basera sig på principen om närdaghem. Vid sidan om daghemmen måste andra alternativ för småbarnspedagogiken bibehållas och utvecklas.

Det måste finnas tillräckligt med trygga och kompetenta vuxna i daghemmen och skolorna. Därför måste en tillgänglighetsplan utarbetas för att säkerställa kompetent och kvalificerad personal inom småbarnspedagogiken och undervisningen. Arbetsförhållandena för personalen inom småbarnspedagogiken måste utvecklas. Det är nödvändigt att ha kompetent personal för att säkerställa kvaliteten på småbarnspedagogiken. Dessutom måste antalet visstidsanställningar för personalen minskas och inga omotiverade visstidsanställningar får ingås. För rekryteringen av ordinarie vikarier måste en modell skapas där vikariaten sköts av en yrkesperson som är bekant sedan tidigare. Kompetensen hos personalen vid enheterna för småbarnspedagogik och förskoleundervisning måste stärkas.

3.5. Den tolvåriga läropliktsutbildningen måste stärkas

Att stärka läskunnigheten och andra grundläggande färdigheter är det viktigaste målet för de kommande åren. Den tolvåriga läroplikten måste garantera en bred allmänbildning och efter den måste alla ha starka medborgarfärdigheter samt möjligheter och färdigheter för fortsatta studier som gör det möjligt att klara sig och bli delaktig i ett föränderligt samhälle. Ett viktigt mål för skolgången utöver läroinnehållet är att bli en del av skolgemenskapen och skapa sociala relationer. I undervisningen av läropliktiga måste man göra ett närvarolyft, det vill säga satsa på närundervisning och fullständiga skoldagar.

Varje barn måste garanteras en avgiftsfri grundläggande utbildning av hög kvalitet, stöd för lärande och skolgång och behövligt läromedel i närskolan. Lärandet och skolgången stöds av tillgängliga elevhälsotjänster. Samarbetet över organisationsgränserna måste stärkas. Möjligheten till hemundervisning måste begränsas i förhållande till i dag och villkoren skärpas för att trygga barnets rättigheter, lärande och välbefinnande. Vi måste noggrannare övervaka att läroplikten för barn i hemundervisning fullgörs. En helhetsskoldag måste utvecklas så att skoldagen och de hobbymöjligheter som erbjuds i samband med den bildar en enhetlig helhet. Som ett steg mot helhetsskoldagen måste den nuvarande morgon- och eftermiddagsverksamheten utvecklas och den riksomfattande styrningen av denna stärkas för att säkerställa verksamhetens kvalitet.

Differentieringen mellan skolorna måste åtgärdas med positiv särbehandling, vilket möjliggör regionalt jämlika utgångspunkter och förebygger segregation. Vi måste också satsa på att utveckla lärarnas och rektorernas kompetens särskilt inom pedagogiskt ledarskap samt på att öka glädjen och meningsfullheten i lärandet och stärka samarbetet mellan hem och skola. Samtidigt utvecklas undervisningspersonalens förutsättningar att garantera studiero för varje elev. Stödåtgärderna måste vara omfattande och sättas in i rätt tid. Man måste säkerställa att stödet för lärandet fungerar och att det finns tillräckliga resurser.

Kompetensen kan stärkas inom den grundläggande utbildningen genom att förnya timfördelningen och läroplanen. Det centrala i läroplansreformen för den grundläggande utbildningen är att läroplanen förtydligas och att fokus läggs på att stärka kärnkompetensen. Reformen måste svara på den minskade läskunnigheten och fastställa exakta mål för läskunnigheten.

Genom att förtydliga grunderna för läroplanen kan vi säkerställa en enhetlig grundläggande utbildning och stödja skolarbetet i hela landet. När innehållet och målen konkretiseras stärks

framför allt undervisningen i grundläggande färdigheter och utrymmet för godtyckliga tolkningar i genomförandet av undervisningen minskar. Genom att lägga till fler nationellt överenskomna gemensamma enheter stärks den riksomfattande enhetligheten i undervisningen. Jämlikheten i bedömningen av den grundläggande utbildningen förbättras med tydligare bedömningskriterier än i dag.

Målen i läroplanen måste vara nationellt anpassade för årskurserna för att harmonisera lärostigarna och stärka elevernas motivation och allmänbildning. Minimiantalet timmar inom den grundläggande utbildningen måste ökas ytterligare. Med fler timmar kan vi särskilt stärka de grundläggande färdigheterna. Vid förnyandet av timfördelningen måste vi också utvidga utbudet av språk som studeras, vilket kan möjliggöras genom att använda även distansförbindelser. Undervisningen i grundläggande färdigheter måste ta hänsyn till framtidens behov, till exempel en ansvarsfull användning av AI. Undervisningen i teman om hållbar utveckling måste ökas på alla utbildningsnivåer.

Utvecklingen av en oberoende utvärdering av utbildningen måste fortsätta. Detta möjliggör ett enhetligt och jämförbart sätt att utvärdera verksamheten och stöder en högklassig, samhällelig och kunskapsledd utveckling av undervisningen samt strategisk planering på lokal nivå. Utvärderingen av utbildningen får inte leda till rankinglistor över skolor eller påskynda differentieringen av skolorna.

Gruppstorlekarna inom den grundläggande utbildningen måste vara tillräckligt små. Inkluderingen måste genomföras i skolorna i enlighet med barnets bästa och det stöd barnet behöver. Resurser för stöd för lärande och skolgång måste tillhandahållas och inkluderingen ska inte genomföras som en sparmetod. Tydliga och jämlika kriterier måste fastställas för ordnandet av viktad undervisning för att förhindra att skolorna differentieras.

I stället för religions- och livsåskådningskunskap måste det finnas ett gemensamt åskådningsämne för alla. Ett gemensamt åskådningsämne främjar jämställdheten och jämlikheten i undervisningen samt stärker barns och ungas förståelse för olika bakgrunder, kulturer och åskådningar. Undervisningen i ett gemensamt åskådningsämne förebygger polarisering, rasism och motsatsförhållanden, då eleverna lär känna och förstår varandra bättre. Dessutom skulle ett gemensamt läroämne minska uppsplittringen av undervisningen och skillnaderna i undervisningens kvalitet. Det skulle också underlätta planeringen av undervisningens genomförande och innehåll.

Skolstarten för barn med främmande språk måste underlättas genom att stödja språklärandet. Språklärandet måste stödjas bättre än i dag och språkkunskaperna testas systematiskt. Tillräckliga kunskaper i undervisningsspråket förbättrar prognosen för den senare skolgången. Det måste skapas en tillräcklig stödnivå som stöder framskridandet i skolgången.

Skolbyggnadernas uppgift är att stödja lärandet, och i planeringsskedet måste man också höra åsikterna hos de yrkespersoner som arbetar i byggnaden varje dag. Säkerheten och hälsosamheten i läroanstalterna måste säkerställas. Problem med inomhusluften i skolbyggnader måste bekämpas effektivt.

På de orter där befolkningen minskar måste vi stärka samarbetet över kommungränserna och utnyttja de möjligheter som digitaliseringen ger att ordna mångsidigare undervisning. Samarbetet mellan gymnasiet och yrkesutbildningen måste stärkas för att förbättra utbildningens tillgänglighet. Det ska vara möjligt att avlägga dubbel- eller tripplexamen inom andra stadiet.

I framtiden måste andra stadiet bilda en enhetligare och starkare del av läropliktsutbildningen. När läroplikten upphör ska alla ha beredskap för fortsatta studier, arbetsliv och livslångt lärande.

Vid utvecklingen av utbildningssystemet för andra stadiet ska befolkningsutvecklingen, de regionala arbetskraftsbehoven och möjligheten att öka det kulturella och yrkesmässiga kunnandet med tillräckliga resurser i hela landet beaktas. Samtidigt måste vi beakta behoven hos olika befolknings- och språkgrupper samt studerande med invandrarbakgrund som en del av utvecklingen. Studierna i entreprenörskap och undervisningen i arbetslivsfärdigheter måste också ökas inom andra stadiet.

Finansieringen av gymnasiet och yrkesutbildningen måste tryggas så att den omfattar en genuint avgiftsfri examen på andra stadiet som en del av läroplikten.

Parallellt med gymnasie- och yrkesutbildningen måste vi införa undervisning i rehabiliteringssyfte och se till att det finns tillräckligt med utbildad personal vid läroanstalterna för detta. Inom undervisningen i rehabiliteringssyfte ska välfärdsområdenas tjänster, verkstadsverksamhetens innehåll och andra utbildningsformer utnyttjas. I praktiken måste utbildningen och stödåtgärderna kombineras starkare än i de nuvarande modellerna.

Inom yrkesutbildningen ska mängden närundervisning av hög kvalitet ökas och en riksomfattande kompetensgaranti tas i bruk. Utvecklingen av de studerandes kunnande och yrkesskicklighet under studierna måste övervakas bättre än tidigare, och de studerande måste erbjudas mer gemenskapsstöd. Om det även efter utexamineringen upptäcks brister i färdigheterna, ska studerandena ha rätt att avgiftsfritt återvända för att skaffa de färdigheter som behövs. Studerandenas välbefinnande inom yrkesutbildningen måste tryggas genom att öka specialundervisningen, studiehandledningen och det tidiga stödet för psykisk hälsa.

Yrkesutbildningen ska stärka de gemensamma examensdelarnas omfattning och kunskapsbas. De gemensamma examensdelarna måste förnyas till en mer allmänbildande helhet där innehållet och undervisningen utvecklas så att de motsvarar de studerandes behov i arbetslivet och fortsatta studier. Vi ska sträva efter att garantera varje studerande en praktikplats utanför läroanstalten. Studerandena måste också ha rätt att få yrkeskunnig handledning och respons på lärandet vid läroanstalten och på arbetsplatsen.

För läropliktiga måste en 1 + 2 års modell skapas för yrkesutbildningen, där det första studieåret omfattar gemensamma examensdelar, gemensamma yrkesstudier i branschen och andra färdigheter som behövs i arbetslivet samt individuellt och gemenskapligt stöd. Efter det första året skulle fokus ligga mer på fördjupade examensspecifika yrkesstudier och lärande i arbetet.

Vid utvecklingen av yrkesutbildningen måste särskild uppmärksamhet ägnas åt att stärka möjligheterna och beredskapen för fortsatta studier, inklusive övergången till högskolor, samt åt att informera bättre om de möjligheter som finns.

Syftet med gymnasiet är att ge en god allmänbildning och utveckla färdigheter för att fungera i en föränderlig värld. Gymnasieutbildningen lägger grunden för högskolestudier, men utvecklingen av arbetslivsfärdigheter måste beaktas redan i gymnasieutbildningen. Studentexamen måste utvecklas så att den erkänner alla de kunskaper som förvärvats under gymnasieutbildningen.

Tillgängligheten till utbildningen måste stärkas både inom den grundläggande utbildningen,

på andra stadiet och inom högskoleutbildningen genom samarbete mellan kommunerna, utbildningsanordnarna och högskolorna.

3.6. Högskoleutbildning på uppgång

Det är viktigt att den utbildning som leder till examen är avgiftsfri. Lika möjligheter innebär att alla, oavsett bakgrund och utgångsläge, har möjlighet att studera avgiftsfritt hela vägen till en doktorsexamen. Högskoleutbildning måste erbjudas i alla Finlands landskap även i framtiden.

Finland behöver en högutbildad befolkning, eftersom kunnandet och innovationer som för samhället framåt bygger på bildning och utbildning. Forskningsbaserad kunskap och vetenskap ger oss verktygen för att bygga ett hållbart samhälle. En befolkning som har förmåga till kritiskt tänkande är också resilient i en osäker värld.

Målet är att hälften av alla unga vuxna i Finland ska ha slutfört en högskoleutbildning på 2030-talet. Efter detta måste vi sträva efter att 60 procent av de unga vuxna avlägger högskoleexamen på 2040-talet. För att höja utbildningsnivån krävs att alla utbildningsformer deltar. Därför måste olika vägar till högskoleutbildning utvecklas. Detta innebär vägar till högskolan från såväl arbetslivet, yrkesutbildningen som det fria bildningsarbetet. Systemet ska inte utvecklas så att hela examen kan avläggas mot avgift. I höjningen av utbildningsnivån måste vi beakta att antalet nybörjarplatser inom olika branscher motsvarar behoven på den framtida arbetsmarknaden och trygga vetenskap och forskning av hög kvalitet. Höjningen av utbildningsnivån får inte genomföras genom att spara på utbildningens kvalitet.

Inträdet till högskolestudier måste underlättas för dem som ännu inte har avlagt examen. Kvoterna för förstagångssökande och betygsantagning samt urvalen till inträdesprov och kvoterna för ansökningar om överflyttning måste vidareutvecklas. Högskoleutbildning måste möjliggöras för en allt större del av åldersklassen. Antalet nybörjarplatser måste höjas måttligt med beaktande av åldersklassernas storlek. Finansieringen ska följa ökningen av antalet nybörjarplatser. Utvecklingen av den öppna högskoleutbildningen får inte ske på bekostnad av nybörjarplatserna inom den avgiftsfria examensutbildningen. Därför får vi inte bygga en avgiftsbelagd parallell väg till högskoleutbildningen i Finland som leder till examen. Öppna universitet ska inte ges rätt att utfärda examina. Kompetensbehoven förändras också i takt med att arbetslivet förändras, och därför måste det också i fortsättningen vara möjligt att byta bransch. Internationaliseringen av studerandena måste stödjas. För att hjälpa de studerande att hitta rätt bransch och förbättra utexamineringsgraden måste vi öka kvoterna för ansökan om överflyttning, samt tillåta att statusen som förstagångssökande återinförs om studierna avbryts inom ett år.

Vi måste förbättra studiehandledningen och i synnerhet satsa på den personliga studiehandledningen. Underrepresenterade grupper måste stödjas i sökandet till högskoleutbildning. Mängden personlig studiehandledning måste ökas för att stödja övergången från andra stadiet till fortsatta studier och minska risken för marginalisering av dem som blivit utan studieplats. Studiehandledningen måste också omfatta unga under 29 år som står utanför utbildningssystemet, så att de kan återgå till utbildningssystemet om de inte har hittat ett arbete som motsvarar deras kompetens.

Genomströmningen inom högskoleutbildningen måste förbättras. En tillräcklig mängd

undervisningspersonal samt branschspecifik och pedagogisk kompetens måste säkerställas. De studerande ska ha tillräckligt med stöd och incitament för att slutföra studierna inom den målsatta tiden. Högskolorna måste få tydliga kompetensvägar för examina som avlagts på annat håll, och identifieringen av kunnande från andra utbildningar måste förbättras. En tydligare profilering av högskolorna än för närvarande måste stödjas, samtidigt som högskolornas rätt till branschmångfald och tvärvetenskaplighet bevaras. Examensbenämningen för högre yrkeshögskoleexamen ska vara magister (YH).

De studerandes välbefinnande och en tillräcklig utkomst är centrala förutsättningar för att studierna ska framskrida och genomströmningen öka. Nivån på studiestödet ska göra det möjligt att koncentrera sig på högskoleutbildningen på heltid. Studerande- och studentkårernas ställning och verksamhetsförutsättningar måste garanteras för att de ska kunna sköta sina lagstadgade uppgifter, sina uppgifter att främja gemenskap samt sin uppgift att bevaka studenternas intressen. Vid ordnandet av undervisningen vid högskolorna måste man i högre grad än för närvarande ägna uppmärksamhet åt de studerandes ork och psykiska välbefinnande.

Vi måste göra finansieringen av universiteten mer förutsägbar. Finansieringen till högskolorna måste ökas i takt med att antalet antagningar ökar så att ökningen av finansieringen verkligen täcker kostnaderna för utbildningen av nya studerande. Vi måste skapa en tydlig och uppmuntrande lagstiftning och ett finansieringssystem som ger ramarna för kontinuerligt lärande. Högskolorna ska erbjuda icke-examensinriktad utbildning för dem som är i arbetslivet och redan har avlagt examen. Detta skulle ge företagen en möjlighet att stödja arbetstagarnas utveckling och högskolorna en möjlighet att stärka sin finansiering. Parallellt med ett närmare samarbete med företagen måste vi säkerställa möjligheter att bedriva oberoende forskning. Grundforskningens roll måste betonas, eftersom forskningsverksamhet på hög internationell nivå med stor effekt inte kan vara beroende av kortsiktiga projekt. Universitetens autonomi tryggar friheten att bedriva vetenskap. Yrkeshögskolornas självständiga ställning tryggas.

Behovet av tillämpad kompetens och utbildning ökar också i framtiden. Endast en kompetent lärare kan ge undervisning av hög kvalitet. Lärarens möjligheter till fortbildning och uppdatering av sitt yrkeskunnande måste tryggas.

Samhällsklimatet måste förbli öppet så att forskare kan publicera sina forskningsresultat utan rädsla. Vi måste ingripa i hatpropaganda mot forskare.

Praktikmöjligheterna och därigenom sysselsättningsmöjligheterna för studerande måste förbättras och avlöningen av praktikanterna uppmuntras. I studier som leder till examen ska obligatorisk praktik vara avgiftsfri för studerandena. Praktik- och sysselsättningsmöjligheterna för internationella studerande måste förbättras genom att högskolornas karriärtjänster stärks och arbetsgivarna får incitament så att de internationella studerande kan bygga upp en väg till praktikplatser och därifrån vidare till arbetslivet. Kvaliteten på lärandet som sker på arbetsplatser måste förbättras.

Ansvar för rekrytering av internationella studerande måste ökas genom att reglera utbildningsagenternas affärsverksamhet. Vi måste skapa gemensamma etiska principer för rekryteringen av internationella studerande och användningen av utbildningsagenter.

Genom att stärka den akademiska friheten och forskningens oberoende kan Finland locka lovande studerande och yrkeskunniga forskare från utlandet. Vi behöver ett omfattande

och geografiskt heltäckande universitets- och yrkeshögskolenätverk. Vårt högskolesystem bygger på en dualmodell där universiteten och yrkeshögskolorna har sina egna viktiga roller.

Högskolornas resultatmätare måste utvecklas så att de inte bara mäter kvantitet utan också kvalitet. En stabil och långsiktig basfinansiering för högskolesektorn garanterar att vetenskapen är bred och att satsningarna på utbildning och forskning bär frukt.

Vetenskaplig forskning bygger på högskolornas omfattande autonomi och forskningsbaserad kunskap ska användas i så stor utsträckning som möjligt som stöd för beslutsfattandet.

3.7. Vi måste satsa på vuxenutbildning och kontinuerligt lärande

Vi måste stärka befolkningens utbildnings- och kompetensnivå genom att öka utbudet och möjligheterna till kontinuerligt lärande. Man kan satsa på vuxnas grundläggande färdigheter i synnerhet i utbildningar på andra stadiet och inom det fria bildningsarbetet. Samhället måste erbjuda utbildning och stöd för att de som är i arbetslivet ska ha goda färdigheter att klara sig i brytningsskedena av den gröna och digitala omställningen och för att omställningen ska vara rättvis.

Stödet för vuxenutbildning måste reformeras och tas i bruk. Vi behöver ett nytt vuxenutbildningsstöd som bättre än tidigare riktas till yrkesutveckling och uppdatering av kunnandet samt till branschbyte, vidareutbildning och utbildning inom branscher som lider av brist på arbetskraft. Det nya vuxenutbildningsstödet ska vara genuint tillgängligt för dem som behöver uppdatera sitt kunnande mest. Stödet ska vara flexibelt, vilket gör det möjligt att studera vid sidan av arbetet. Dessutom måste rätten till studieledighet på deltid främjas.

Läroanstalternas och högskolornas incitament att ordna kompetenshelheter som är mindre än examen bör förbättras. De utbildningsformer som erbjuds måste vara sådana att de kan utföras vid sidan av arbetet och på ett flexibelt sätt integreras i familjelivet. Dessutom måste vi utveckla former för utbildning vid förändringar samt fortbildning för att stödja kompetensutvecklingen bättre. Resurserna för omskolning och fortbildning måste möta det växande behovet.

Arbetsgivarens ansvar för att säkerställa arbetstagarnas kompetensnivå måste stärkas i lag, och utvecklingen av arbetstagarnas kompetens måste vara ett villkor för företagsstöd. Utbildningen som sker på arbetsplatserna och antalet utbildningstimmar måste ökas. Ändringen av arbetstagarens frivilliga utbildning till en skattefri personalförmån måste främjas.

Vi måste säkerställa att utbildningen svarar på förändringarna på arbetsmarknaden, bland annat genom att utvidga möjligheterna att studera med utkomtskydd för arbetslösa så att det verkligen är ekonomiskt möjligt för den arbetslösa. Vi måste öka läroavtalens betydelse som en lösning på arbetskraftsbristen och för uppdatering av utbildningen av och kompetensen hos arbetskraften. En nationell kunskapsgaranti för vuxenutbildningen måste införas. Dessutom måste vi utveckla lagar och stödåtgärder som garanterar alla arbetstagare möjlighet att utveckla kunnandet vid sidan av arbetet varje år.

Det fria bildningsarbetets roll som en viktig faktor för att stärka medborgarnas välfärd och samhällsfärdigheter måste erkännas. Det fria bildningsarbetet främjar sammanhållningen

och jämlikheten i samhället och ordnar utbildning som stöder aktivt medborgarskap. Genom det fria bildningsarbetet når vi alla samhällsklasser. Verksamhetsförutsättningarna för det fria bildningsarbetet och studiecentralerna måste tryggas och identifieringen av nyttan av de studier som genomförts vid dem utvecklas. Det ska också finnas annan utbildning utöver utbildning för kunnande som arbetslivet kräver.

3.8. Trygghet och skydd för arbetstagarna i ett föränderligt arbetsliv med tillräckliga stödtjänster

Ett tryggt och stabilt arbetsliv och en tillräcklig utkomst är centrala garantier för en god vardag. Ett rättvist arbetsliv och miniarbetsvillkor och -löner som baserar sig på kollektivavtal hör till alla arbetstagare.

Omvälvnigen av arbetsmarknaden kan i värsta fall försämra arbetstagarnas ställning, i synnerhet när den påskyndas av dåliga politiska beslut. I Finland finns det en växande grupp arbetstagare som inte har tillräcklig utkomst och trygghet i händelse av sociala risker. För lågavlönade arbetstagare ger inte ens inkomsten av heltidsarbete möjlighet att spara eller få tillräcklig social trygghet, vilket innebär att de snabbt faller tillbaka på grundskyddet och eventuellt i sista hand på utkomststödet om de drabbas av sjukdom eller arbetslöshet.

Samtidigt ökar antalet personer med korttidsjobb, ofta bland unga och invandrare. Visstidsanställningar och uppdragsbaserat arbete, både som anställd och företagare, arbete via bemanningsföretag och plattformarbete garanterar inte en bestående etablering i arbetslivet, och rätten till inkomstrelaterad trygghet intjänas inte nödvändigtvis alls.

Även små arbetsinkomster skär snabbt ned grundskyddet till noll, vilket gör att gruppen ofta lever i ständig risk för fattigdom. Vi måste också ägna uppmärksamhet åt ställningen för dem som helt och hållet har hamnat utanför arbetslivet. Inte heller för dem ger förmånen i sista hand tillräckligt skydd. Den ständiga osäkerheten och utmaningar i utkomsten orsakar anhopande sociala och livshanteringsmässiga problem och ökar fattigdomen hos barnfamiljer. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt att den utsatta situationen ärvs och åt att bryta spiralen.

Atypiskt arbete ska dock inte bara ses som ett problem. I takt med att arbetslivet förändras sysselsätter allt fler sig själva som företagare, frilansare eller på andra sätt där inkomsterna samlas in från flera olika källor. De som står utanför den traditionella arbetsmodellen måste kunna lita på samhället och systemet.

Arbetstagarnas trygghet måste stärkas genom att vi stöder löntagarnas organisering, utvecklar arbetslivslagstiftningen och bekämpar brottslighet på arbetsmarknaden, såsom grå ekonomi och arbetsrelaterat utnyttjande, med effektiva åtgärder.

Det personbaserade uppsägningsskyddet har försämrats under Orpo-Purras regeringsperiod. Samtidigt har det i Finland länge varit lätt att säga upp arbetstagare på kollektiva grunder. För att stärka uppsägningsskyddet vid sidan av underlättandet i det personbaserade uppsägningsskyddet måste det kollektiva uppsägningsskyddet stärkas, så att det i fortsättningen krävs ett vägande skäl för uppsägning av produktionsorsaker och ekonomiska orsaker. Samtidigt måste minimisättningsarna för ogrundade uppsägningar höjas och de övre ersättningsarna slopas. Samtidigt måste vi förhindra att arbetsgivarnas skyldigheter kringgås och arbetstagarens ställning försvagas. Varje arbetstagare måste kunna lita på sin framtid, på

samhällets skyddsnät och på att arbetslivets regler, lagar och kollektivavtal följs. Vid uppsägningar behövs bättre omställningsskydd.

Finland har ett högt antal visstidsanställningar i europeisk jämförelse. Ogrundade visstidsanställningar och sammanlänkning av tidsbundna avtal måste åtgärdas. Vi måste stärka möjligheterna till heltidsjobb och tills vidare anställningar. Dessutom måste skyddet för arbetslivet stärkas i andra typer av anställningsförhållanden, såsom deltids- eller visstidsarbete.

Permitteringssystemet har varit ett viktigt element för flexibilitet i det finländska arbetslivet. De ändringar som gjorts har förskjutit företagarrisken från arbetsgivare till arbetstagare och samtidigt försämrat utkomsten för dem som permitteras i hög grad. För att rimliggöra detta måste permitterade arbetstagares rätt att säga upp sig underlättas genom att skyldigheten att betala lön under uppsägningstiden ändras. Vid uppsägning ska arbetstagaren ha rätt att få en ersättning som motsvarar arbetsgivarens uppsägningstid tidigare än i dag.

Många personer i arbetsför ålder befinner sig i en situation där olika faktorer gör det svårt för dem att orka i arbetet. Det digitala arbetet har suddat ut gränsen mellan arbete och fritid och ökat den ständiga tillgängligheten, vilket försämrar återhämtningen och ökar den psykosociala belastningen. Vid utvecklingen av arbetssäkerheten måste man ta hänsyn till det digitala arbetets särdrag, säkerställa att arbetet är tidsbegränsat och att arbetstagarna faktiskt har möjlighet att ta ledigt från arbetet. I Finland ska man genomföra en separat utredning om huruvida det är möjligt att definiera arbetsutmattning som en sjukdom i Finland och vilka konsekvenser detta skulle ha för socialförsäkringssystemet.

Alterneringsledigheten har visat sig vara ett fungerande sätt att fördela arbetet och öka flexibiliteten i arbetslivet enligt arbetstagarens livssituation. Samtidigt kan förutsättningarna för sysselsättning av unga, nyutexaminerade och arbetslösa förbättras.

Trakasserier, såsom sexuella trakasserier och våld från klienter, och andra säkerhetsrisker måste åtgärdas effektivt. Vi måste också satsa på utbildning, karriärutveckling och flexibla arbetstidslösningar för personal och chefer för att hjälpa dem att förena arbete och familjeliv.

När arbetslivet förändras behövs nya typer av innovationer. När sätten att låta utföra och utföra arbete förändras, måste också regleringen av arbetslivet förnyas. Försök med arbetstidsförkortning måste möjliggöras och det långsiktiga målet måste vara att förkorta arbetstiden. Försöken måste beakta resultaten av tidigare arbetstidsförsök, effekterna på arbetets effektivitet och produktivitet samt de positiva effekterna som uppstår när man återhämtar sig från en arbetsuppgift redan under arbetsdagen. Tillräcklig flexibilitet och tillräckligt stöd i arbetslivet måste också säkerställas, till exempel genom utformning av arbetet, deltidsarbete, arbetshandledning, arbetscoachning och mentorskap. Arbetstagarna ska kunna påverka planeringen av sin arbetstid och utvecklingen av arbetet. Arbetstagarnas rättigheter i fråga om tillsyn och dataskydd måste stärkas. Vi måste också se till att det finns sätt att öka gemenskapen. Inom branscherna med skiftarbete måste arbetsgivarna uppmuntras att utveckla en gemensam arbetsskiftsplanering.

Vi behöver en starkare lagstiftning och nolltolerans mot diskriminering på grund av graviditet och familjeledighet, starkare tillsyn och sanktioner samt förbud mot att inte förnya ett tidsbundet avtal på grund av graviditet eller familjeledighet. Familjeledigheter får inte försämra avanceringen eller lönenivån. Lönetransparens och anonyma rekryteringar måste ökas, lönediskrimineringen måste minskas och omotiverade löneskillnader måste förhindras genom effektivare genomförande av direktivet om lönetransparens. Det finns skäl att utreda om

det finns möjlighet att övergå till en modell där arbetsgivarnas kostnader för föräldraledigheten kan utjämnas arbetsgivarna emellan. Målet är ett familjevänligt arbetsliv där man kan samordna barnens och de äldres behov av omsorg med arbetet. I takt med att befolkningen åldras ökar omsorgsansvaret som personer i arbetsför ålder har för äldre. Arbetstagare som tar hand om sina äldre närstående ska ha möjlighet att ta ledigt för att vårda sin närstående. Lösningar söks tillsammans med arbetsmarknadsparterna.

Kvinnor arbetar oftare än män inom den offentliga sektorn, och ofta inom lågavlönade yrken inom vård, småbarnspedagogik, renhållning och stödtjänster. Den offentliga sektorn måste vara en föregångare för att främja lönejämställdhet, lika lön och lönetransparens. Den offentliga sektorn måste också trygga kommunernas och välfärdsområdenas resurser, konkurrenskraftiga arbetsvillkor, arbetshälsa, ork i arbetet och tillräcklig personal. Att främja lönejämställdhet är en central del av ett rättvist arbetsliv och en ekonomiskt hållbar välfärdsstat.

Förmåns- och servicesystemet i anslutning till arbetsförmåga och arbetsoförmåga måste reformeras. Med hjälp av servicesystemet måste vi ingripa i problem med arbetsförmågan i ett tidigare skede än i dag, och förmånerna och de tjänster som stöder arbetsförmågan ska integreras sömlöst i systemet för social trygghet. Den yrkesinriktade rehabiliteringens roll måste stärkas, särskilt i fråga om psykisk ohälsa. Målet är att förebygga arbetsoförmåga med hjälp av bedömning av risker för arbetsförmåga, förebyggande och tidigt ingripande samt att påskynda och effektivisera rehabiliteringen och återgången till arbetet. Ett hållbart arbetsliv måste byggas genom att stärka arbetshälsan och säkerheten samt genom att säkerställa flexibilitet och trygghet i arbetet i alla arbetsformer.

Den aktiva arbetskraftspolitiken måste effektiviseras avsevärt i enlighet med de övriga nordiska ländernas exempel. Detta innebär fungerande och individuella sysselsättnings- och socialtjänster, utveckling av övergångsarbetsmarknaden och aktiva arbetskraftspolitiska stödåtgärder. Partiellt arbetsföra och arbetsoförmögna ska beaktas utifrån deras egna utgångspunkter. Människors rörlighet efter arbete måste främjas, och boende till rimliga priser tryggas. Rätten till arbete och delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning måste också stärkas.

Arbetslösa arbetssökandes rättigheter och skyldigheter ska bedömas och förnyas som en helhet. I stället för att kontrollera och sanktionera arbetslösa ska lagstiftningen utgå från att arbetslösa uppmuntras att vara aktiva och förbättra sin ställning på arbetsmarknaden. Jobbsökningsskyldigheten har dolt jobb- och möjligheter som tidigare var lätta att hitta och minskat antalet offentligt utannonserade lediga jobb. Jobbsökningsskyldighetens inverkan på dynamiken på arbetsmarknaden, arbetslösa arbetssökandes välbefinnande och möjligheter till sysselsättning, tjänsternas effekt samt den administrativa byråkratins omfattning ska bedömas och regleringen utvecklas utifrån forskningsresultat och praktiska erfarenheter. Öppenheten och transparensen på arbetsmarknaden ska stärkas.

Sysselsättningstjänsterna måste utvecklas med människan i centrum. Vi måste säkerställa att sysselsättningsplanerna för långtidsarbetslösa är konkreta ur den arbetssökandes synvinkel, att de stöder förutsättningarna för sysselsättning och omfattar utveckling av kompetensen. Ungdomsgarantin måste stärkas så att den omfattar sysselsättningstjänster, studiehandledning och mentalvårdstjänster. Arbetsoförmögna arbetssökande ska hänvisas till tjänster som är ändamålsenliga för dem. För att upprätthålla och utveckla arbetslösas funktionsförmåga och arbetsmarknadsduglighet måste vi ägna särskild uppmärksamhet åt kommunernas och organisationernas verksamhetsmöjligheter, och skapa en fungerande övergångsarbetsmarknad som kommunerna ansvarar för samt rättvisa spelregler för denna marknad.

Modellen för finansiering av sysselsättningstjänsterna ska beakta konjunkturväxlingarna, uppmuntra kommunerna att styra arbetslösa till ändamålsenliga tjänster som stöder sysselsättningen, såsom arbetskraftsutbildning och lönesubventionerat arbete, och stödja samarbetet mellan sysselsättningsområdena och välfärdsområdena. De böter för arbetslöshet som riktar till kommunerna belastar kommunerna och försvårar kommunernas egna sysselsättningsåtgärder. Det är skäl att utreda om kommunernas eller sysselsättningsområdenas sysselsättningsåtgärder kan stödjas med en ny finansieringsmodell som möjliggör sysselsättning av arbetslösa bättre än i dag. Det måste bli mer lönsamt att ta emot lönesubventionerat arbete. Dessutom måste vi se till att sysselsättningstjänsterna har tillräckliga resurser och verktyg för att främja sysselsättningen. Modellerna för lönesubvention, arbetscoachning och understött arbete ska vara långsiktigt finansierade och förutsägbara för arbetsgivarna.

3.9. Den sociala tryggheten ger skydd i olika situationer i livet

Utvecklingen av den sociala tryggheten måste baseras på principerna om rättvisa och lämplighet. De sociala förmånerna måste i högre grad än för närvarande vara kopplade till tjänster som är ändamålsenliga och bidrar till att man klarar sig självständigt. Utgångspunkten ska vara att varje person arbetar enligt sin förmåga samt att stödja den egna aktiviteten, självutvecklingen, utbildningen och sysselsättningen. Skyldigheterna ska ta hänsyn till begränsningar i arbets- och funktionsförmågan. Den sociala tryggheten måste också stödja anställning av personer med partiell arbetsförmåga.

Under de senaste åren har det gjorts stora förändringar i den sociala tryggheten och den svarar inte längre till alla delar på det ursprungliga behovet av att välfärdsstatens skyddsnät stöder människan i svåra stunder. Systemet för social trygghet har blivit svårt att förstå, splittrat och oförutsägbart. Dålig samordning av förmåner och beskattning gör att stödsystemet är ekonomiskt svagt sporrande.

Utvecklingen av den sociala tryggheten bör fokusera på att förbättra kundorienteringen, förenklingen och förutsägbarheten, vilket FPA:s modell med en enda ansökan ger goda förutsättningar för. Den sociala tryggheten utvecklas mot en modell med målet att skapa ett enklare och mer förutsägbart system som beaktar olika livssituationer bättre. Den sociala tryggheten måste skydda mot sociala risker i livet och stödja sysselsättningen och delaktigheten. Samordningen av social trygghet och arbete måste utvecklas och arbetet måste vara lönsamt tack vare ett förutsägbart och samordnat system med minimal byråkrati.

Den grundläggande sociala tryggheten har hela tiden släpat efter i inkomstutvecklingen, och indexfrysningarna har lett till att dess realvärde har försämrats. Det är vanligt att grundtryggheten kompletteras med utkomststöd, vilket ökar byråkrati- och incitamentsfällorna. På lång sikt måste vi sträva efter att förbättra nivån på grundtryggheten för att behovet av utkomststöd ska minska och för att vi ska kunna säkerställa ett människovärdigt liv och delaktighet i samhället för varje person. De sociala förmånerna och studerandenas förmåner måste i princip bindas till index för att konsekvenserna av förändringarna i levnadskostnaderna ska beaktas.

Tjänsternas koppling till förmånssystemet måste stärkas och deras effekt förbättras. Systemet ska styra personer till rätt förmån och behövliga tjänster för att hitta ett arbete som lämpar sig för arbetsförmågan.

Osäkerheten i anställningsförhållandena och det alltmer mångformiga arbetet utmanar den nuvarande sociala tryggheten. Byråkratiska problem och förseningar i verkställandet av

utkomstskyddet skapar osäkerhet och gör det olönsamt att ta emot arbete. Å andra sidan kan utkomsten bestå av flera samtidiga förmåner, och olika förmånens nivåer och tolkningar av samordningen av arbete och förmåner varierar. Även småskalig eller obefintlig företagsverksamhet kan utgöra ett hinder för beviljande av förmåner. Vid utvecklingen av sysselsättnings-tjänsterna ska man fästa uppmärksamhet åt Arbetskraftsmyndigheternas strikta tolkningar av heltidsföretagande.

Skyddsdelarna som underlättar samordningen av social trygghet och inkomster måste återinföras. Systemet för social trygghet måste också identifiera att allas livssituation och arbetsförmåga inte alltid möjliggör heltidsanställning. Då är det bättre att få understött deltidsarbete än att vara arbetslös på heltid, eftersom arbetsförmågan och ställningen på arbetsmarknaden försvagas när arbetslösheten blir långvarig. Därför måste den sociala tryggheten också uppmuntra till ströjobb och deltidsarbete. Detta underlättar övergången från arbetslöshet till heltidsarbete och gör det möjligt att uppnå en högre sysselsättningsgrad. Reformen av arbetsvillkoret ska beredas så att det behandlar alla arbetstagare jämlikt oberoende av lönenivån. Samtidigt granskas den tidsperiod som krävs för att uppfylla arbetsvillkoret.

Styrkan i den finländska modellen för social trygghet har i årtionden varit att vårt system har varit heltäckande och att intjänad inkomst oberoende av bransch har gett rätt till social trygghet på samma villkor. I och med de senaste årens reformer har nivån på den inkomstrelaterade sociala tryggheten närmast sig grundskyddet. När en lagstadgad, obligatorisk försäkring inte längre ger tillräckligt skydd mot sociala risker är det sannolikt att det i stället uppstår ersätande eller kompletterande system där man med frivilliga tilläggsförsäkringar skaffar ett bättre skydd för utkomsten. Detta kan leda till ett system där endast välbärgade och förmögna personer kan skydda sig mot risker.

Utgångspunkten för utkomstskyddet för arbetslösa är att arbetslösheten är en tillfällig fas. Den lagstadgade socialförsäkringens legitimitet måste stärkas, och försäkringsprincipen måste förbättras genom att höja nivån på inkomstskyddet och göra det lättare att omfattas av skyddet. Den inkomstbaserade sociala trygghet som finansieras med försäkringspremier ska erbjuda ett tillräckligt, klart bättre skydd mot sociala risker än grundskyddet. I den kan också den arbetssökandes aktivitet och sysselsättningsmöjligheter beaktas.

Modellen för inkomstskydd måste utvecklas i samarbete mellan arbetsmarknadsparterna så att den uppmuntrar till medlemskap i arbetslöshetskassan och att säkerställa det egna arbetslöshetsskyddet. Medlemmar av en arbetslöshetskassa ska få uppgifter i realtid om inkomstskyddets längd och nivå i olika situationer. Vid fastställandet av skyddet ska uppgifterna i inkomstregistret utnyttjas. Inkomstskyddet måste även i fortsättningen finansieras på samma sätt som i dag med löntagares och arbetsgivares arbetslöshetsförsäkringspremier. Det inkomstrelaterade utkomstskyddet för arbetslösa måste reformeras genom att de graderingar och procent-satser som minskar dagpenningen lindras. Dessutom måste arbetsvillkoret förkortas.

Den sociala tryggheten måste beakta olika yrkeskarriärer där personernas utkomst består av flera olika källor. Företagarnas sociala trygghet måste också tydligare basera sig på att försäkra de faktiska inkomsterna så att FöPL-avgifterna kan anpassas enligt den faktiska inkomstutvecklingen också mitt under året. Försäkringsplikten måste börja med mindre inkomster än för närvarande. Tydligare regler skulle förebygga missbruk i samband med att man låter utföra arbete i arbetsavtalsförhållande i företagsform för att undvika bikostnader.

Den lagstadgade socialförsäkringen måste reformeras genom en gemensam överenskommelse. Beredningen måste göras i ett genuint trepartssystem med löntagarna och arbetsgi-

varna. En gemensam överenskommelse skapar stabilitet i systemet för social trygghet, som under de senaste åren har reformerats kraftigt och kortsiktigt oberoende av konsekvenserna på längre sikt.

Som ett undantag från den övriga socialförsäkringen har arbetspensionssystemet fortsättningsvis reformerats ansvarsfullt genom arbetsmarknadsorganisationernas avtal. Trepartsberedningen har beaktat såväl arbetspensionssystemets hållbarhet som den offentliga ekonomin. Arbetsmarknadens parter har åtagit sig att regelbundet se över behoven av att förbättra systemet. Arbetspensionssystemet måste också i fortsättningen utvecklas genom arbetsmarknadsorganisationernas gemensamma förhandlingar.

Fattigdomen hos barnfamiljer måste åtgärdas eftersom den påverkar såväl barnens välbefinnande som barnets utveckling och framtida möjligheter. Fattigdom är inte bara brist på pengar, utan den är också emotionell och social. Fattigdomen hos barnfamiljer syns senare i form av mer vanligt förekommande psykisk ohälsa, missbruksproblem och marginaliseringsproblem jämfört med den övriga befolkningen. Stödsystemen för barnfamiljer måste reformeras som en helhet så att de stöder barnets uppväxt och övergripande välbefinnande.

Vid skilsmässor har växelvist boende ökat, och därför måste vi skapa ett tydligare system som gör det möjligt att fördela stödet till barnfamiljer mellan båda föräldrarna när de ansvarar för barnets vardag och kostnaderna för barnet på lika villkor. Vid gemensam vårdnad ska båda föräldrarnas roll som vårdnadshavare för barnet ses som jämlik och den nuvarande indelningen i när- och distansförälder ska granskas så att vardagen för barn med växelvist boende blir möjlig i båda hemmen. Underhållsbidraget och underhållsstödet måste förnyas för att man bättre än i dag ska komma åt obetalda stöd, och stödets nivå måste stå i proportion till inkomsterna.

Varje person ska ha möjlighet att få det antal barn hen vill ha och att kunna förena familjeliv och arbetsliv. Vi måste fortsätta arbeta för en jämnare fördelning av föräldraledigheterna. Det vore bra att gradvis förlänga den inkomstrelaterade föräldrapenningsperioden genom att förlänga de perioder som är öronmärkta för föräldrarna och göra det möjligt att överföra dagarna inte bara till föräldrarna utan också till andra vuxna som är närstående till barnen. Det ska vara tillåtet att använda överlappande familjeledighetsdagar och deltidsdagar. Samtidigt måste hemvårdsstödet varaktighet begränsas och vi måste stegvis gå mot att avskaffa det. Parallellt behövs satsningar på småbarnspedagogiken. Vid utvecklingen av systemet måste vi beakta mångformiga familjer bättre än i dag. Sorgledighet för dem som förlorat ett barn måste utredas och lösningar sökas tillsammans med arbetsmarknadsparterna.

Återkrav, indragning eller sänkning av studiestödet får inte leda till okontrollerad skuldsättning hos studerande. När studiestödet reformeras måste systemets starka lånefokus minskas för att minska studerandenas skuldsättning. Studerandenas utkomst måste tryggas också på sommaren, särskilt i fråga om boende. Antalet studiestöds månader och studiestödets inkomstgränser måste höjas för att trygga de studerandes utkomst och ork.

Bostadsbidraget ska trygga rätten till ett boende med skäligt pris och av tillräcklig kvalitet. Bostadsbidraget ska beakta storleken på hushållet samt skillnaderna i boendekostnader i olika delar av landet och möjliggöra flyttning i syfte att arbeta eller när livssituationen förändras. Skyddsdelen ska återinföras i bostadsbidraget.

Syftet med utkomststödet är att trygga den rätt till oundgänglig försörjning som avses i grundlagen. Nedskärningarna i utkomststödet ökar marginaliseringen, otryggheten och bostadslösheten. Samtidigt distanseras utkomststödet från socialservicen och dess roll inskränks till ett

verktyg för komplettering av grundtryggheten och ett medel för sanktioner för klandervärt beteende. De strukturella brister i utkomststödet som förvärrar marginaliseringen måste åtgärdas snabbt. Till exempel ska förvärvsinkomstavdraget inom utkomststödet återinföras. I stället för att försvaga kopplingen till socialservicen måste vi sträva efter att minska behovet av stöd och i synnerhet att hänvisa unga och personer som får långvarigt stöd till socialservice. Samarbetet mellan sysselsättningsområdena, välfärdsområdena och FPA måste intensifieras för att servicebehoven ska kunna tillgodoses.

3.10. Människan måste hållas i centrum när digitaliseringen och AI blir vanligare

Vi lever för närvarande i den femte industriella revolutionen som AI för med sig. Brytningspunkterna betonar vikten av att satsa på kunskap. Av de anställda krävs allt mångsidigare digitala färdigheter. Vi måste stödja människors mentala kapacitet och ekonomiska trygghet under förändringarna. Endast genom att trygga allas resurser kan omvälvningen leda till ett samhälle som producerar mer välfärd än i dag. Samtidigt måste vi säkerställa att ojämlikheten och marginaliseringen inte ökar när samhället digitaliseras och servicesystemen förändras.

Användningen av AI i vardagen betonar behovet av transparens och digital läskunnighet. Man måste satsa på digital läskunnighet i en tidig ålder för att stärka förmågan att motarbeta desinformation. Medborgarnas digitala färdigheter, särskilt hos äldre och personer i utsatt ställning, måste stödjas och rådgivning i användningen av e-tjänster måste ges. Ojämlikheten som orsakas av AI och digitalisering måste undanröjas genom satsningar på tillgänglighet och jämlika möjligheter.

När AI blir vanligare kan det leda till en stor ökning av arbetslösheten och omvälvningen i arbetslivet kan vara mycket snabb och omfattande. Förändringen gäller sannolikt också sådana yrken som tidigare har varit skyddade mot strukturella förändringar i arbetslivet. Det finländska samhället måste kunna svara på de utmaningar som den tekniska utvecklingen medför också på arbetsmarknaden. För att Finland och finländarna ska klara av de utmaningar som den teknologiska omvälvningen medför och de möjligheter som omvälvningen skapar måste politiken prioritera utbildning och uppdatering av kunnandet samt ägna särskild uppmärksamhet åt förverkligandet av arbetstagarnas rättigheter.

Medborgarnas förtroende för digitala tjänster och datahantering måste tryggas. I utvecklingen av AI måste vi betona etik, transparens och mänskliga värden, och när användningen av AI ökar måste vi ägna särskild uppmärksamhet åt att jämställdheten förverkligas och diskriminering förebyggs. Medborgarnas dataskydd och hantering av sina egna uppgifter måste stärkas. Den snabba utvecklingen av AI ökar risken för integritetskränkning, identitetsstöld, falska videor och annat utnyttjande. Lagstiftningen i Finland och på EU-nivå måste kunna svara på missbruk av data i realtid och reglera den digitala företagsverksamheten. Medborgarna måste ha rätt att veta hur deras uppgifter används och när de sköter sina ärenden med ett AI-system. Finland måste vara en föregångare i frågor som gäller etik och säkerhet inom AI.

Internationell e-handel och tjänster baserade på AI ökar konsumenternas exponering för oklara ansvarsförhållanden. Det är ofta svårt för konsumenten att få rätt vid köp utanför EU. De stora e-handelsplattformarnas ansvar för sina produkter måste ökas på EU-nivå. Det måste skapas en fungerande besvärsmekanism för fel och diskriminerande förfaranden i AI-system.

I takt med att AI-agenter blir vanligare inom den offentliga sektorn måste vi säkerställa och upprätthålla den offentliga maktens beslutsfattande, samt att insynen i beslutsfattandet och

medborgarnas rättsskydd inte försvagas. Målet är en realtidsförvaltning som byggs upp kring medborgarnas livssituationer och gör det samhälleliga beslutsfattandet mer aktuellt genom att utnyttja den senaste informationen i stället för gammal statistik.

Nationellt kritiska offentliga datamaterial och databaser ska förvaras i Finland eller EU, och myndighetsdata ska finnas på finländska servrar av säkerhets- och affärsskäl. Den offentliga sektorn ska i princip sträva efter att använda digitala tjänster där uppgifter förvaltas, lagras och behandlas inom EU och under EU:s rättssystem. Offentlig upphandling måste genomföras så att medborgarnas personuppgifter omfattas av EU:s dataskyddslagstiftning och rättsskydd. På så sätt stärks integritetsskyddet, den digitala suveräniteten och Europas egen tekniska utvecklingsförmåga.

3.11. En bra vardag i hela Finland

Varje person har rätt till tjänster, boende till rimliga priser, en trygg livsmiljö och goda möjligheter att växa, lära sig och arbeta oberoende av var hen bor. Alla måste ha förutsättningar för en bra vardag. Målet för regionalpolitiken måste vara att stärka regionernas livskraft och minska klyftorna mellan och inom dem.

Urbaniseringen är ett globalt fenomen som har accelererat under de senaste decennierna. Städer som fungerar som tillväxtmotorer lockar till sig både människor och investeringar. Samtidigt är en minskande befolkning på grund av migration och låga födelsesiffror verklighet för många kommuner. Sysselsättningstillväxten är koncentrerad till regionernas tillväxtcentrum och i de södra regionerna även till deras kransområden. Befolkningsutvecklingen ställer därför också bostadspolitiken och markanvändningen inför stora utmaningar, då byggandet koncentreras till de största städerna och bostadsvärdena sjunker på landsbygden.

Kommunerna ansvarar för ordnandet av tjänster som är viktiga för invånarna samt möjliggör delaktighet och gemenskap. Kommunernas roll för att förverkliga demokratin är mycket viktig, eftersom det är möjligt att delta i deras beslutsfattande med låg tröskel och beslutsfattarna finns nära kommuninvånarna.

Kommunernas förmåga att producera jämlika och fungerande tjänster måste stärkas överallt i landet så att de kan trygga fungerande närservice, trygga skolor, smidiga trafikförbindelser och trivsamma fritidsmiljöer för invånarna. Detta kräver en jämlik kommun- och regionalpolitik, ett starkt offentligt servicesystem, en hållbar ekonomi och ett nära samarbete mellan kommunerna, välfärdsområdena och organisationerna. Kommunerna måste koncentrera sig på åtgärder som stärker hållbar tillväxt och sysselsättning för att trygga bastjänsterna.

Många kommuners ekonomiska situation är allvarlig och den kommunala ekonomin lever i en tid av osäkerhet. Kommunernas finansiering måste trygga de lagstadgade tjänsterna och möjliggöra byggande av livskraft samt nödvändiga investeringar. Finansieringen ska vara förutsägbar och möjliggöra en planmässig utveckling av verksamheten. För att begränsa kostnadsökningen måste kommunerna göra saker bättre och effektivare samt, när det är möjligt och förnuftigt, ordna tjänster i samarbete med grannkommunerna.

När kommunerna differentieras är det viktigt att inte bara granska kommunernas ekonomi utan också deras lagstadgade uppgifter. Alla kommuner har inte tillräcklig beredskap att

utföra de uppgifter som anvisats dem under de kommande åren. Därför måste statens styrning och finansiering samt servicestrukturerna utvecklas målmedvetet. Samarbetet mellan kommunerna måste också främjas. Ett alternativ är att ge ansvaret för att ordna vissa tjänster till endast en del av kommunerna. Frivilliga kommunsammanslagningar måste främjas och stödjas. Kommunernas finansiering måste basera sig på deras verkliga ansvar.

Människornas vardag bestäms inte av administrativa gränser, utan arbete och andra vardagliga ärenden sker på verksamhetsmässigt förnuftiga sätt som stöder en smidig vardag.

Reformer i anslutning till kommunstrukturen måste genomföras snabbt och målmedvetet där det finns ett oundvikligt och tydligt behov av dem, men annars måste vi koncentrera oss på att göra invånarnas vardag smidigare och bättre genom att avveckla onödiga administrativa gränser. De nuvarande finansieringsmodellerna uppmuntrar inte till att söka fördelar som överskrider kommungränserna. Finansieringsmodellerna måste utvecklas så att de uppmuntrar till att hitta lösningar på kommunnivå för att utveckla det regionala, landskapsmässiga och nationella samarbetet.

Staten måste uppmuntra stadsregionerna att öka sitt samarbete genom att ställa upp gemensamma mål för regionerna och belöna dem då målen uppnås, men samtidigt lämna valet av metoder till regionerna själva.

Den pågående totalreformen av kommunernas statsandelssystem är brådskande för att systemet ska ligga i linje med kommunernas nuvarande uppgifter och skyldigheter, samt för att den kommunala ekonomin ska kunna övergå till tiden efter reformen av social- och hälsovården. Detta skulle också ge möjligheter att beakta byggandet av funktionella regioner. Den viktigaste uppgiften för statsandelssystemet för bastjänster är att trygga tjänsterna enligt befolkningsstrukturen i kommunerna och städerna och att beakta och jämna ut de skillnader som uppstår på grund av deras särdrag.

Statens strategiska planering måste även identifiera funktionella regioner som är större än stadsregionerna. Pendlingsområdena kan utvidgas bland annat genom hållbara trafiklösningar som stöder invånarna i vardagen.

I stället för att enbart granska placeringen av statliga ämbetsverk måste man i ett bredare perspektiv se över medborgarnas servicebehov och myndigheternas närvaro i hela landet. Från regionaliseringen av de befintliga statliga arbetsplatserna måste vi gå mot platsoberoende arbete och flerortsarbete, där digitaliseringen möjliggör arbete och boende allt smidigare i hela Finland. Tillgången till statliga tjänster i regionerna måste tryggas genom digitala tjänster samt genom att utveckla samservicen och trygga möjligheterna till personliga besök.

De olika regionernas särdrag måste beaktas i statens regionalpolitiska beslutsfattande. Regional utveckling måste ske utifrån regionernas styrkor med målet att öka livskraften, bekämpa regional ojämlikhet, uppmuntra till sektorsövergripande verksamhet och samla regionala resurser för att främja gemensamt fastställda mål. Kärnan i den regionala utvecklingen måste vara att främja digitalisering och hållbar utveckling, bekämpa klimatförändringen och ojämlikhet samt stärka kompetensen. Städerna och regionerna har en central roll i att genomföra digitaliseringen samt i att fungera som utvecklings- och försöksmiljöer för nya lösningar.

För att trygga Finlands tillväxt och livskraft krävs en framgångsrik regionalpolitik i hela Finland. Finlands östra gränsområden behöver konkreta åtgärder för att stärka den regionala utvecklingen, förbättra tillgängligheten och få i gång investeringar. Detta ska beaktas i finansieringen under EU:s nästa programperiod. För att förbättra säkerheten för invånarna i östra och norra Finland, säkerställa tillgången till tjänster samt stärka livskraften och sysselsättningen krävs konkreta åtgärder från staten och EU. Finlands geografiska särställning som en nordlig och glesbefolkad stat vid EU:s och Rysslands yttre gräns måste beaktas. Grunden för EU:s regionalpolitik är att minska skillnaderna i utvecklingen mellan och inom regionerna. Finlands finansieringsandel måste tryggas i regionalpolitiken. På nationell nivå är det viktigt att styra sammanhållningsfinansieringen så att landskapen vid östgränsen har en jämlik ställning i fråga om finansieringen.

Finlands framtida tillväxt koncentreras till de stora städerna, där produktionen, forskningen, produktutvecklingen och tillgången på arbetskraft stöder varandra. Samtidigt ställs stadsregionerna inför nya utmaningar, såsom segregation, ökad ojämlikhet och invandringsfrågor. En nära dialog mellan de stora stadsregionerna och staten erbjuder en möjlighet att stärka livskraften och tillväxten samt förebygga problem. Det är motiverat att etablera ett gemensamt organ mellan staten och de stora städerna, med uppgift att stödja lösningen av samhälleliga utmaningar och främja en hållbar tillväxt i både de stora stadsregionerna och hela landet.

Vi måste säkerställa nya investeringar i hela Finland och därigenom regionernas och kommunernas livskraft. Investeringar i förnybar energi kan ge stora intäkter från fastighetsskatt och arbete under byggtiden. Byggandet av en grön industri tryggar skapandet och bevarandet av arbetsplatser med hög kompetens- och förtjänstnivå.

Den gröna omställningen måste främjas i kommunernas markanvändning för att säkerställa att gröna investeringar görs, vilket förbättrar livskraften som en del av klimatarbetet. Vi måste se till att det finns incitament i hela Finland för att bedriva en aktiv näringspolitik och att locka investeringar och tillväxt till det egna området.

Eftersom projekten oundvikligen också medför olägenheter eller begränsningar för invånarna, måste bedömningen av miljökonsekvenser göras noggrant. Dessa bedömningar påverkar också livsmiljöns hållbarhet, hälsa och säkerhet. En hållbar, bra miljö ökar både trivselen och livskraften.

3.12. Vi behöver långsiktig bostadspolitik, hållbar markanvändning och fungerande trafikpolitik

Bostadspolitikerna måste vara långsiktig och förutsägbar och trygga allas möjligheter till bra boende. Finland har länge varit ett modelland för bostadspolitikerna. Under de senaste åren har bostadslösheten börjat öka igen. Vårt mål är att utrota bostadslösheten senast under 2030-talet. Detta kräver aktivt samarbete mellan olika tjänsteleverantörer, förebyggande åtgärder och lättillgängliga stödtjänster för både dem som hotas av bostadslöshet och dem som är bostadslösa.

Bostadsspekulationen måste begränsas. En tillräcklig bostadsproduktion kan begränsa uppgången i bostadspriserna. Den offentliga produktionen av hyresbostäder spelar en viktig roll för att erbjuda boende till rimligt pris. Utvecklingen av modeller för boende till rimliga priser måste stödjas. I regioner med minskande befolkning behövs en offentlig bostadspoli-

tik, eftersom det i värsta fall inte alls uppstår bostäder på marknadsvillkor. Med nya investeringar behövs också åtgärder som stöder en positiv utveckling på landsbygden. Till bostadspolitikens kärna hör dessutom att stödja boende för grupper med särskilda behov, såsom äldre, seniorer, personer med funktionshinder, studerande och unga på väg mot självständighet. Bostadspolitikerna är också en livskraftspolitik och påverkar arbetskraftens rörlighet.

Statens roll i bostadspolitikerna har minskats betydligt och i och med dessa beslut har kommunernas roll ökat. Bostadspolitikerna behöver också i framtiden en stark statlig roll, förutsägbarhet och långsiktighet för att vi ska kunna trygga en bostadsproduktion till rimligt pris och svara på konjunktursvängningar. Den offentligt stödda bostadsproduktionen kräver ett stabilt och oberoende finansieringsverktyg, vilket säkerställer ett långsiktigt engagemang för den offentliga bostadsproduktionen och för renoveringen av det befintliga bostadsbeståndet till rimliga priser.

Vi behöver en offentligt styrd bostadspolitik för att bekämpa segregationen och på ett balanserat sätt kunna åstadkomma både privat och offentlig bostadsproduktion i olika regioner. Kommunerna måste utveckla bostadsområden och förorter så att varje person har rätt till en trivsam och trygg boendemiljö. Hyresboende som stöds av samhället är även i fortsättningen ett eftertraktat och förmånligt boendebadativ som kompletteras av bostadsrättsboende. Det måste finnas ett tillräckligt utbud av hyres- och bostadsrättsbostäder till rimliga priser i tillväxtcentrum. Staten stöder renoveringen av nuvarande bostadsrättsbostäder och byggandet av nya. Tillgången till bostadsrådgivning måste säkerställas.

Finansieringen av ägarboende måste underlättas. Det är problematiskt att bankerna, särskilt utanför tillväxtcentrumen, inte beviljar finansiering för köp eller reparationer av hus på grund av bostädernas låga belåningsvärde. För renoveringar av ägarbostäder ska det finnas tillgång till statligt garanterade renoveringslån. Det måste också finnas ett prisvärt, tillgängligt och statssubventionerat alternativ till ägarbostäder. Beskattningen av bostadshandel kan granskas konjunkturmässigt för att stödja förstabostadsköpare och arbetskraftens rörlighet.

Det är viktigt att kommunerna säkerställer förutsättningarna för en tillräcklig och mångsidig bostadsproduktion. Detta förutsätter en tillräcklig planläggning och tomtproduktion samt en snabb behandling av tillstånden. Kommunerna har planmonopol, och planläggningen måste ske utifrån kommunernas och invånarnas behov. Kommunernas markpolitik bör stödja rimliga tomtpriser också vid försäljning av tomter. Kommunerna ska beakta den byggda miljöns tillgänglighet, säkerhet, trivsel och grönområden. Kommunernas generalplaner har en central betydelse i plansystemet. Det är viktigt att kommunerna har ett mångsidigt utbud av boende med olika förvaltningsformer.

Kommunerna i tillväxtcentrumen ska förbinda sig att anvisa ett behövligt antal tomter till ett reglerat pris för hyresbostadsproduktion till rimligt pris. Råntestödslån och startbidrag ska endast beviljas äkta allmännyttiga hyreshus- och bostadsrättssamfund som verkar enligt självkostnadsprincipen.

För att det i framtiden också ska finnas tillgång till ägar- och hyresbostäder till rimligt pris måste staten och kommunerna på olika sätt styra deras produktion mer aktivt. Finland behöver en balanserad och hållbar regional utveckling. Den offentliga makten har ansvar för hela Finland. I bästa fall möjliggör de offentliga åtgärderna samtidigt att arbetskraften rör sig, urbaniseras och att den regionala utvecklingen är balanserad på ett sunt sätt.

Inom byggandet behövs även ett historiskt medvetande och ett cirkulärt tänkande. Genom

att underhålla det äldre byggnadsbeståndet och, vid behov, ändra användningsändamål upprätthålls samhällets minne samt det sociala och materiella kapitalet. I den mån det är möjligt måste vi sträva efter att bevara enskilda byggnader och större helheter som vittnar om den historiska kontinuiteten för kommande generationer.

Den byggda miljöns roll i bekämpningen av klimatförändringen och anpassningen till den är viktig. Kommunerna måste utveckla sin beredskap för fenomen som orsakas av klimatförändringen, såsom översvämningar i städer och långvariga värmeböljor. Byggnadernas boendekomfort under varma perioder måste förbättras.

MBT-avtalen om markanvändning, boende och trafik har styrt städerna att växa hållbart, och med dem har vi kunnat skapa hållbar kollektivtrafik och bostäder till rimliga priser. Avtalen måste utvecklas så att de innehåller tydliga regionala mål för hållbar tillväxt och produktivitet samt överenskomna statliga stödåtgärder för att uppnå dem. Stöd för tillväxtmöjligheterna i de stadsregioner som inte omfattas av MBT-avtalet måste utredas.

En fungerande, hållbar och säker infrastruktur är en grundläggande förutsättning för rörlighet i vardagen, näringsliv, digitalisering, ren omställning, konkurrenskraft och regional livskraft. I det nuvarande säkerhetspolitiska läget är det viktigt att Finland har fungerande logistiska förbindelser till övriga Europa och Norden.

Trafikpolitikens viktigaste uppgift är att trygga tillgängligheten för både människor och näringsliv och möjligheter att färdas smidigt, snabbt, hållbart, tillgängligt och tryggt, vare sig det är fråga om vardagliga arbets- och skolresor eller transporter av råvaror och slutprodukter inom näringslivet. Trafiken ska utvecklas jämnt i hela landet i enlighet med riktlinjerna i den riksomfattande trafiksystemplanen och med beaktande av EU:s nationella skyldigheter. Utvecklingsprojekten måste granskas med tanke på samhällsekonomin och de samhälleliga konsekvenserna av den regionala utvecklingen. Trafiksäkerheten måste ökas genom satsningar på trafikfostran samt kvaliteten på cykel- och gångvägarna.

För att öka spårtrafiken samt förbättra kapaciteten och servicenivån krävs investeringar i bannätet. Kommunerna och regionerna ska ges möjlighet att ordna tillgänglig närtågstrafik. Tågtrafikens internetförbindelser måste utvecklas målmedvetet för att förbättra arbetsproduktiviteten. Det grundläggande trafikledshållet samt tvärförbindelserna måste förbättras i takt med det ekonomiska handlingsutrymmet, så att vi kan minska reparationsskulden i vårt trafikledsnät.

Att minska utsläppen från trafiken är en av Finlands viktigaste utmaningar. Finland är ett stort land, och behoven och möjligheterna till transport i de olika regionerna är mycket olika. För att minska utsläppen från trafiken måste vi skapa incitament för städerna att bygga upp ett smidigt kollektivtrafiknät. En hållbar tillväxt i städerna förutsätter en väl fungerande kollektivtrafik till rimliga priser. Staten måste stödja nya investeringar i kollektivtrafik och byggande av bostäder längs deras leder. Finland måste vara med och påskynda spridningen av personbilstrafik med låga utsläpp och utbyggnaden av det tillhörande distributions- och laddningsnätet. Utanför tillväxtcentren måste det vara möjligt att köra privatbilar med låga koldioxidutsläpp till rimliga kostnader.

4. Ett tryggt liv i ett starkt Finland

Trygghet är ett av människans mest grundläggande behov, och att garantera den är en av den offentliga maktens mest centrala uppgifter. Ur individens synvinkel handlar trygghet framför allt tryggheten i hens vardagliga livsmiljö.

Trygghet ska förstås som ett brett samhällsfenomen, så att den också omfattar bland annat ekonomiska, sociala, hälso- och miljömässiga dimensioner utöver den fysiska tryggheten. Enbart fysisk trygghet, utan en upplevelse av delaktighet och individuell frihet, tryggad av grundläggande rättigheter, är säkerhet endast i krissituationer. I en rättsstat kan man i grunden inte skilja på individens trygghet, rättigheter och skyldigheter.

Övergripande trygghet uppstår ur tillit till samhället och andra människor, ur upplevelsen av delaktighet, livshantering och förutsägbarhet och ur upplevelsen av rättvisa. Ett civiliserat, kunnigt och kritiskt tänkande folk är svårare att rubba både utifrån och inifrån. Ett tryggt samhälle bygger på en balans mellan rättigheter och skyldigheter. Tryggheten börjar från varje persons egna handlingar och stärks när vi gemensamt tar ansvar för varandra.

Auktoritära och populistiska trender utmanar grunderna för en demokratisk rättsstat med en retorik som till stor del baserar sig på säkerhetshot. Därför är det bästa försvaret för en demokratisk rättsstat att visa att den prioriterar sina medborgares säkerhet och att den är kapabel att producera säkerhet i större utsträckning och på ett mer hållbart sätt än någon annan modell.

Finlands säkerhetsmiljö har genomgått en snabb förändring under de senaste åren. Det olagliga anfallskrig som Ryssland inlett i Europa och de geopolitiska spänningar som följt

har skapat nya hot och risker. USA:s ställning i det internationella samfundet har förändrats mycket snabbt på ett sätt som kräver att EU på ett nytt sätt tar ansvar för sin säkerhet. Den internationella situationen befinner sig i en övergripande brytningsfas och det finns en uppenbar risk för ökad instabilitet. Under dessa omständigheter är statens yttre och inre säkerhet oskiljaktigt sammanflätade.

Det internationella systemet har gått mot en blockindelad och mer oförutsägbar multipolär struktur som byggs upp kring stormakter. När utrikes-, teknologi- och handelspolitiken blir ett redskap för att främja nationella intressen försämras stabiliteten i det internationella systemet.

Klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden ökar risken för kriser. Mitt i förändringarna behövs förmågan att anpassa sig till en föränderlig verksamhetsmiljö där olika säkerhetshot oskiljaktigt flätas samman. Klimatförändringen, förlusten av den biologiska mångfalden och spridningen av kärnvapen utgör ett stort hot mot mänsklighetens existens, vilket kräver beslutsamma åtgärder för fred och hållbar utveckling. Finland måste förbereda sig på snabba förändringar och stärka sin övergripande säkerhet.

Det multilaterala samarbetet och partnerskapen mellan länder som stöder en regelbaserad internationell ordning måste stärkas. Vi måste också sträva efter att påverka de länder som förhåller sig kritiskt till den. En konsekvent och enhetlig europeisk linje ligger i Finlands intresse. Europa måste ta ett större ansvar för sitt försvar och gå mot strategisk autonomi, samtidigt som man upprätthåller fungerande transatlantiska förbindelser. De globala utmaningarna måste mötas med samarbete, inte isolering. SDP bygger fred, stärker demokratin och försvarar rättsstaten tillsammans med andra rörelser och samfund som känner sitt ansvar.

Ett effektivt upprätthållande av statens inre säkerhet förutsätter en förståelse för att säkerhet effektivast skapas genom att förebygga uppkomsten av hot och genom att tidigt ingripa i de problem som uppstår. Säkerhetsmyndigheternas verksamhet och de straffrättsliga påföljderna är nödvändiga skyddsnät för att hantera de säkerhetsutmaningar som redan har uppstått. Tillräckliga straffrättsliga påföljder ger konsekvenser som motsvarar gärningarnas allvar och visar att den offentliga makten sätter ett lämpligt pris för angrepp mot medborgarnas säkerhet och rättigheter. Varje finländare måste kunna lita på att den offentliga makten vid behov ger skydd.

4.1. Samhällelig harmoni och rättvisa skapar trygghet

Finlands stabilitet har baserat sig på en stark samhällelig harmoni: sammanhållning, tillit och samarbetsförmåga. Människor är mer beredda att följa gemensamma regler och agera för det gemensamma bästa när de upplever rättvisa, delaktighet och förtroende för både varandra och institutionerna. Ett enat samhälle är starkt och kriståligt. I det förändrade världsläget måste säkerheten för invånarna i gränsområdena beaktas.

Upplevelser av ojämlikhet och ökade ekonomiska och sociala klyftor försvagar samhällets integritet. Marginalisering och segregation skapar barriärer bortom vilka förtroendet inte når. Till exempel kan de problem som missbruk orsakar hopa sig med andra sociala utmaningar och öka risken för att både begå brott och bli utsatt för dem. Unga män som riskerar att marginaliseras utgör en särskild riskgrupp om de inte hittar sin plats i samhället. Att lösa sociala problem med hjälp av säkerhetsmyndigheter är dyrt och ineffektivt. Att förebygga

problem och stärka den samhälleliga delaktigheten är en viktig del av att upprätthålla säkerheten.

Just nu utmanas samhällets enighet från många håll. En central del av Rysslands informationsinflytande är i synnerhet ansträngningarna att försvaga västvärlden genom att skapa och stärka interna splittringar och så misstro mot samhälleliga institutioner. Den aktuella vågen av högerpopulism bygger upp sin verksamhet kring att uppvigla interna motsättningar. Betydelsen av sociala mediers algoritmer när det kommer till att öka motsättningarna inom samhället måste identifieras bättre. Speciellt ungas exponering för skadligt innehåll måste begränsas genom att sätta åldersgränser för sociala medier, vilka plattformarna ska vara skyldiga att övervaka. Ökade motsättningar samt dess följder utgör ett av de största hoten mot säkerheten.

Enheten i samhället kan skyddas genom att man ser till att alla är med, att ingen hamnar utanför samhället och att skillnaderna i förmögenhet och inkomst inte blir för stora. Främjandet av rättvisa och likabehandling stärker enhetligheten och är därför den effektivaste säkerhetspolitiken. För att skapa förtroende krävs ett starkt moraliskt föredöme från samhällets ledande aktörer. Politiker och partier måste agera öppet och ansvarsfullt på ett sätt som stärker medborgarnas förtroende, främjar en konstruktiv dialog och river barriärer.

Offentliga aktörer och politiska beslutsfattare har ett stort ansvar för att forma det samhälleliga klimatet, samt för hur man talar om olika befolkningsgrupper och vilka värderingar den offentliga debatten återspeglar. Detta ansvarstagande och ett sakligt beteende ska stärkas i alla miljöer.

4.2. Varje person har rätt till ett tryggt liv

Hemmet måste vara en trygg plats för alla. Trots långa avstånd, gles bebyggelse och en koncentration av tjänster måste hjälp finnas tillgängligt för varje hem. Det är viktigt att säkerställa närvaron av statliga säkerhetsmyndigheter i hela landet, men samtidigt är det bra för varje person att förbereda sig på störningar i vardagen till exempel genom att upprätthålla ett reservförråd.

Ett liv utan våld är en mänsklig rättighet för varje person, oavsett kön och ålder. Våld i nära relationer är ett stort samhällsproblem som måste åtgärdas på ett bestämt sätt. I Finland upplever kvinnor mer våld i nära relationer än män, och våldet är allvarigare och mer återkommande till sin natur. Också det våld i nära relationer som män möter måste identifieras för att vi ska kunna agera fullt ut mot fenomenet. Rusmedel spelar en stor roll i våld i nära relationer, och konsekvenserna av de ändringar som gjorts i alkoholpolitiken måste följas upp.

För att minska våldet i nära relationer krävs målmedvetet och långsiktigt arbete, som förutsätter samarbete mellan såväl statens säkerhetsmyndigheter, rättsväsendet, kommunerna och välfärdsområdena samt organisationerna. För att utveckla detta samarbete främjas grundandet av en forskningsenhet som fokuserar på våld i nära relationer. Skyddshemmens tjänster och lågtröskeltjänster för offer av våld i nära relationer måste säkerställas genom att garantera de resurser som verksamheten kräver. Den regionala täckningen och tillgängligheten av skyddshemsplatser måste förbättras så att alla får hjälp och rättvisa oberoende av bostadsort. Rättssystemet måste ha tillräckliga medel för att skydda offrens säkerhet och rättigheter. Istanbulkonventionen måste verkställas till fullo, och kriminaliseringen av

tvångskontroll måste främjas i Finland för att vi ska kunna ingripa mot systematiskt förtryckande beteende och begränsning av handlingsfriheten genom fysiskt eller psykiskt våld.

Varje barn har rätt till en fysiskt och emotionellt trygg lärmiljö. Skolor och utbildningsanordnare ska ha tillgång till de medel som behövs för att upprätthålla ordningen och bekämpa såväl mobbning som annat våld. Skolpersonalen måste utbildas i att identifiera mobbnings- och våldssituationer och att agera i dem. Mobbning och våld i skolan måste åtgärdas på ett sektorövergripande sätt av yrkesutbildade personer. I lagen om grundläggande utbildning måste införas en absolut skyldighet för utbildningsanordnaren, motsvarande arbetsgivarens arbetarskyddsskyldighet, att vidta alla nödvändiga åtgärder för att eliminera våld, mobbning eller andra situationer och omständigheter som äventyrar barns hälsa och säkerhet i skolan. Skolpolisverksamheten måste utvecklas till en naturlig del av alla skolors vardag.

Arbetsplatserna måste vara säkra för alla. Detta innebär fysiskt och psykiskt arbetarskydd, ingripande i trakasserier och osakligt beteende samt aktivt bekämpande av arbetsbaserat utnyttjande och missbruk. Yrkesgrupper som ofta utsätts för våld och farliga situationer i sitt arbete ska ha ett tillräckligt stärkt lagskydd.

Diskriminering och rasism är människorättskränkningar och måste aktivt bekämpas. De kränker allvarligt de personer som utsätts och påverkar i hög grad säkerheten i vardagen. Upplevelser av diskriminering kan hindra ett fullständigt deltagande i samhället och marginalisering kan få långvariga konsekvenser. Rättigheterna hos könsminoriteter och sexuella minoriteter måste tryggas och ingen diskriminering i fråga om kön, könsuttryck eller sexualitet får godkännas. Självbestämmanderätten och jämlikheten måste stödjas med hjälp av lagstiftning. Aborträtten måste tryggas och målet är att den i framtiden ska skrivas in i grundlagen.

Kränkande och förolämpande hatretorik påverkar redan i sig själv känslan av trygghet, men den har också mer omfattande säkerhetseffekter. Hatretorik är ägnad till att uppvigla och leda till våld. Genom att avhumanisera hela människogrupper sänks tröskeln för våld eller diskriminerande behandling. Även andra former av mobbning och trakasserier i den digitala miljön måste bekämpas. Rikta trakasserier mot personer på nätet måste kriminaliseras. På samma sätt ska det säkerställas att lagstiftningen erbjuder tillräckligt effektiva metoder för att ingripa till exempel mot bilder som framställs med AI och som är kränkande för verkliga personer eller som framställs i bedrägligt syfte.

4.3. Brottsligheten måste bekämpas med rätt medel

Finland är i en brytningsfas vad gäller organiserad brottslighet där nya, allt farligare och våldsamare aktörer försöker breda ut sig i landet. Det är ytterst viktigt att bekämpa denna utveckling, eftersom den organiserade brottsligheten försvagar människornas grundläggande trygghet och undergräver den finländska demokratin och välfärdsstaten inifrån. Finland ska ha som nationellt mål att vara den svåraste verksamhetsmiljön för organiserad brottslighet i Europa. Detta måste vara ett projekt som är gemensamt för hela samhället, där vi fäster särskild uppmärksamhet vid olika myndigheters samarbete och smidiga informationsutbyte.

Säkerhetsmyndigheterna ska ha tillräckliga befogenheter och medel för att sköta sina uppgifter, men samtidigt sörja för medborgarnas rättsskydd och tillsynen över myndighetsverksamheten. Effektiv bekämpning av brottslighet förutsätter att säkerhetsmyndigheter och rättsliga myndigheter får en tillräcklig basfinansiering, för att all myndighetsverksamhet från förunder-

sökning till åtalsprövning, domstolarnas verksamhet och genomförandet av brottspåföljder ska få tillräckliga resurser.

Medverkan i en kriminell organisation som grund för straffskärpning måste stärkas så att straffen för organiserad brottslighet kan höjas oberoende av utvecklingen av den allmänna straffnivån. När det gäller brott som begås inom ramen för organiserad brottslighet måste både risken för att bli fast och de resulterande straffen höjas avsevärt för att effektivt kunna ingripa i fenomenet. Eftersom den organiserade brottsligheten försöker breda ut sig i samhällets och näringslivets strukturer, är också ingripandet i ekonomisk brottslighet, grå ekonomi, människohandel och arbetsrelaterat utnyttjande en integrerad del av kampen mot den organiserade brottsligheten. Bekämpningen av den grå ekonomin är mycket kostnadseffektiv och betalar sig ofta direkt tillbaka. Dessutom försvårar det även den organiserade brottslighetens verksamhet i större utsträckning och förbättrar verksamhetsförutsättningarna för företag som verkar hederligt.

Gatugäng är ett relativt nytt fenomen i Finland, och den pågående utvecklingen medför en betydande risk för att fenomenet utvidgas och kopplas till yrkesbrottslighet. Utvecklingen påskyndas av att svenska gatugäng försöker sprida sig till Finland. För att motverka denna utveckling måste gatugängen bekämpas beslutsamt och vi måste vara beredda att använda alla behövliga medel i stor utsträckning för att bekämpa fenomenet. Att en äldre person använder någon under 15 år för att begå ett brott måste föreskrivas som en straffskärpningsgrund då den som anstiftat brottet döms.

Gatugängen utgör bara en liten del av ungdomsbrottsligheten. Totalt sett har andelen unga som begår brott i Finland minskat. Det är dock oroväckande att de som begår brott begår fler och allvarigare brott än tidigare. Marginalisering, brottslighet och våld bland unga måste åtgärdas genom multiprofessionellt samarbete så att metoderna omfattar allt från förebyggande stöd för familjer till tillräckliga straffrättsliga påföljder.

När det kommer till ungdomsbrottslighet måste vi prioritera förebyggande metoder och stöd för att bryta brottsspiralen. För att otryggheten i vardagen inte ska bli en grogrund för gängbildning och brottslighet, måste utåtagerande unga få hjälp genom förebyggande och rätt dimensionerade åtgärder. I sista hand måste samhället sätta gränser, vilket skapar trygghet också för den utåtagerande unga. Slutna barnskyddsinstitutioner är ibland nödvändiga för att hjälpa minderåriga som hamnat in i en brottsspiral. Samtidigt som användningen av ungdomsstraff ökar, ska det villkorliga fängelsestraff som döms ut för brott begångna av minderåriga personer alltid åtföljas av tillräckliga stödåtgärder som den unga är skyldig att delta i. Vi måste också säkerställa en tillräcklig och effektiv myndighetstillsyn över barnskyddsinstitutionernas verksamhet för att garantera barnens rättigheter. Det är väsentligt att samhället aldrig får framstå som svagt eller stå handlingsförlamat. Samtidigt måste de begränsande åtgärderna balanseras med stöd och vårdarbete, där den ungas handlingsförmåga stärks och hen ges färdigheter att klara sig som en del av samhället. Vi måste främja inrättandet av åklagare som är specialiserade på ungdomsbrottslighet som ett led i utvecklingen av åklagarmyndigheten. Vi måste försöka påskynda straffprocessen för unga.

Det är särskilt viktigt att skydda unga som befinner sig en utsatt situation från brottslighet och utnyttjande. Barn och unga har rätt till en trygg livsmiljö, och den otrygghet som ungdomsbrottslighet skapar berör i första hand just andra barn och unga.

Narkotikabrottslighet orsakar sociala problem och otrygghet. Narkotikahandel är starkt kopplad till den organiserade brottsligheten och till gatugäng. Samtidigt utgör narkotika framför allt ett folkhälso- och samhällsproblem som inte kan hanteras enbart med straffrättsliga medel,

utan det krävs satsningar på förebyggande rusmedelsarbete, tillgång till behandling i rätt tid och multiprofessionellt stöd. Vi måste sträva efter att aktivt minska användningen av rusmedel, på ett fördomsfritt och forskningsbaserat sätt.

Säkerhetsmyndigheterna och rättssystemet måste ha tillräckliga resurser för att skydda medborgarna mot hot och störningar narkotikabrottsligheten orsakar när dess problem tränger in i människors liv. Medborgarnas hemfrid måste tryggas till exempel genom att möjliggöra en påskyndad uppsägning av hyresavtal för bostadsaktier som används för narkotikahandel samt, vid behov, ett påskyndat övertagande av dessa av antingen husbolaget eller myndigheterna.

De allra grövsta våldsbrotten har, i förhållande till sitt antal, en stor inverkan på medborgarnas trygghetskänsla. Isoleringen av de farligaste våldsbrottslingarna måste effektiviseras, och frigivning från ett livstidsfängelsestraff får aldrig bli en automatisk process. Om ett grovt våldsbrott upprepas ska det straff som döms ut höjas avsevärt. Samtidigt måste användningen av rättspsykiatriska undersökningar ökas, så att det inte finns sådana fångar i fängelserna som borde omfattas av den psykiatriska vården. När personer som gjort sig skyldiga till allvarliga brott frigges från fängelset måste vi säkerställa tillräcklig uppföljning och stöd, som vid behov omfattar öppen vård.

Det finska fängelsesystemets kapacitet är liten i förhållande till antalet fångar, och dessutom krävs en utveckling av systemets struktur. Fängelsesystemet är uppbyggt på ett sätt som inte möjliggör en säker och rehabiliterande kriminalvård i alla situationer, och vid placeringen av fångar är det inte alltid möjligt att ta tillräcklig hänsyn till farlighet eller gängkopplingar. Fängelsesystemet måste reformeras långsiktigt, på ett sätt där reformen styrs enbart av kriminalpolitisk ändamålsenlighet.

I fråga om fångar som gjort sig skyldiga till mindre farliga brott kan alternativa påföljder vara ett fungerande sätt att minska belastningen på fängelserna. När det gäller missbrukare som begått små brott är det förnuftigt att betona vårdåtgärder i stället för fängelse. Till exempel ska det, som alternativ till korta förvandlingsstraff för böter, i lämpliga fall vara möjligt att avtjäna domen i missbrukarrehabilitering. Överföringen av utländska fångar, som sitter i finska fängelser, till fängelser i deras hemländer måste effektiviseras och vi måste sträva efter att placera dem separerat från övriga fångar så att de inte bildar nätverk med finländska brottslingar.

Hot mot cyber- och informationssäkerhet, liksom trakasserier, hot och mobbning på nätet, är allt viktigare faktorer som försvagar säkerheten. När samhället digitaliseras uppstår nya sårbarheter som kan utnyttjas av såväl kriminella som fientliga statliga aktörer. Den digitala resiliensen måste stärkas genom att trygga den kritiska informationsinfrastrukturen och myndigheternas funktionsförmåga. Det är viktigt att upprätthålla och stärka förtroendet för digitala tjänster och datahantering. Vi måste se till att Finlands nationella kompetens inom cybersäkerhet hålls på en hög nivå, eftersom den är en viktig del i upprätthållandet av försörjningsberedskapen. Att hantera cyberhot kräver, utöver stark nationell expertis, ett nära europeiskt samarbete och gemensamma regler.

4.4. Myndigheternas funktionsförmåga måste tryggas

För att kunna trygga statens inre säkerhet måste vi säkerställa funktionsförmågan hos de myndigheter som ansvarar för säkerheten i alla situationer. Tillräckligt resurserade myndighetsverksamheter är avgörande för att trygghetsjämligheten i samhället ska uppnås. Säkerhetsmyndigheternas förmåga att agera under både normala tider och i

olika undantags- och krissituationer måste säkerställas. Förändringen i säkerhetsmiljön understryker att myndigheternas funktionsberedskap måste utvecklas och att personalresurserna och övriga resurser måste vara på en tillräcklig nivå.

Samtidigt måste vi i tider av ekonomisk knapphet se till att de befintliga resurserna används så effektivt som möjligt. Även om den finländska myndighetsverksamheten i allmänhet är effektiv måste det ändå finnas en kontinuerlig beredskap för kritisk granskning och fördomsfri utveckling av verksamheten, särskilt genom att utnyttja teknologi och genom att öka myndigheternas ändamålsenliga samarbete.

Lagstiftningen måste göra det möjligt för myndigheterna att sköta sin verksamhet på ett ändamålsenligt sätt, och överreglering av myndighetsverksamheten måste undvikas. Myndigheternas tillgång till information och utbytet av information emellan måste ökas på ett ändamålsenligt sätt. Dataskyddslagstiftningen får inte begränsa informationsutbytet mellan myndigheter av principiella eller tekniska regleringsskäl, utan endast när det finns verkliga och vägande intressen som gäller individens dataskydd. Myndigheternas befogenheter måste alltid vägas noga mot individens rättsskydd och grundläggande rättigheter, och de brottsbekämpande myndigheterna måste övervakas.

Medborgarnas förtroende för myndigheterna spelar en stor roll för att upprätthålla säkerheten och det är av största vikt att säkerställa en hög nivå av förtroende. Myndighetsverksamhetens kvalitet, transparens och offentlighet har en nyckelställning, liksom beredskapen att identifiera och bekämpa avsiktliga försök att rubba medborgarnas förtroende för myndigheter och samhällets institutioner. En oberoende övervakning av lagligheten i myndigheternas verksamhet och säkerställandet av rättssäkerheten är avgörande för att upprätthålla förtroendet. Säkerhetsmyndigheternas samarbete med såväl andra myndigheter som till exempel tredje sektorn stärker kontakterna till hela samhället. Verksamhetsförutsättningarna för den tredje sektorn och organisationsfältet måste tryggas som en del av stärkandet av den inre säkerheten och beredskapen.

I Finland har myndighetsverksamhetens höga kvalitet kopplats till god utbildning och kompetens hos dem som arbetar inom myndigheterna. Vi måste se till att arbetet inom säkerhetsmyndigheterna även i framtiden är meningsfullt och attraktivt, så att det finns tillräckligt många kompetenta och lämpliga sökande till dessa uppgifter. Tillgången till kompetent och tillräcklig personal i framtiden måste tryggas med tillräcklig utbildning.

Särskilt Rysslands anfallskrig i Ukraina och lärdomarna från krisen understryker vikten av räddningstjänstens uppgifter, inte bara under normala förhållanden utan även i kriser. Räddningsväsendets och befolkningsskyddets tjänster är välfärdsområdenas ansvar och påverkas av deras ekonomiska situation. Räddningsväsendets verksamhetsförutsättningar måste tryggas, och finansieringen av räddningsväsendet måste säkerställas långsiktigt på en nivå som möjliggör ett tillräckligt antal anställda, trygga arbetsförhållanden samt lämplig materiel och infrastruktur för alla välfärdsområden. Samarbetet mellan staten, kommunerna och välfärdsområdena måste fungera väl då det gäller beredskap och befolkningsskydd, och verksamhetsmodellerna ska vara tydliga. Avtalsbrandkårerna har en viktig roll både som en förstärkning av vår säkerhet och till exempel som en form av hobbyverksamhet för unga. Avtalsbrandkårernas verksamhetsförutsättningar måste stärkas, eftersom deras verksamhet är en viktig del av räddningsverksamheten i synnerhet i glesbygden. Oljebekämpningsberedskapen måste stärkas till följd av de ökade riskerna.

4.5. Den demokratiska rättsstatens strukturer måste säkerställas

Demokrati, mänskliga rättigheter, jämlikhet och rättsstaten får aldrig tas för givna. Vi ser exempel från omvärlden på länder där den demokratiska utvecklingen har gått bakåt. Populistiska rörelser hämtar sin styrka från medborgarnas upplevelse av ojämlikhet, utanförskap och otrygghet, och de har runtom i världen varit beredda att försvaga demokratins och rättsstatens strukturer där dessa varit svagt skyddade.

Försök att försvaga de grundläggande och mänskliga rättigheterna måste bekämpas. Det odelade människovärdet som tillhör varje person är den grundsten som hela den nordiska välfärdsstaten bygger på. Finland måste se till att demokratins grunder och rättsstatsprincipens centrala strukturer är kriståliga och att de inte kan brytas sönder vare sig utifrån eller inifrån. Vi måste i synnerhet säkerställa tillförlitligheten och transparensen i val och demokratins övriga centrala strukturer. Att rubba valsysteemets trovärdighet genom desinformation är inte bara ett teoretiskt hot, utan ett tillvägagångssätt som det finns allt fler exempel på i världen.

Grundlagen är den bärande grunden för det finländska statssystemet. I Finland baserar sig övervakningen av grundlagsenligheten i första hand på den förhandstillsyn som utförs av riksdagens grundlagsutskott. Systemet har tjänat Finland väl, men det är samtidigt sårbart. Samtidigt som vi måste trygga grundlagsutskottets opolitiska ställning, bör dess förhandstillsyn kompletteras med en starkare eftertillsyn av grundlagsenligheten. Efterhandstillsynen i domstolarna måste stärkas genom att utvidga deras möjlighet att tillämpa grundlagen direkt när tillämpningen av en vanlig lag skulle strida mot grundlagen. Garantierna för domstolarnas och andra centrala aktörers oberoende måste skrivas in i grundlagen, så att de inte kan ändras med enkel majoritet i riksdagen.

Alla ska vid behov ha möjlighet att få sitt ärende prövat i domstol inom rimlig tid och till rimliga kostnader. Domstolväsendets och de övriga centrala aktörernas verksamhet ska både tilldelas resurser och effektiviseras så att längderna på rättegångarna blir rimliga. Rättsvårdens resurser ska styras så att de används så effektivt som möjligt, till exempel genom att öka möjligheterna till behandling trots att den åtalade uteblir, genom att använda snabbbehandlingar i mindre ärenden samt genom att öka domstolarnas möjligheter att avvisa en uppenbart ogrundad talan eller påståenden, samt begränsa onödig bevisning. Systemet för rättegångskostnader måste utvecklas så att varje person har möjlighet att kräva sin lagliga rätt utan orimlig risk. Detta kan främjas till exempel genom att, vid behov, begränsa de kostnader som kan åläggas den förlorande parten av den vinnande parten. Möjligheterna att slopa nämndemanssystemet måste utredas.

Vi måste fästa uppmärksamhet vid lagstiftningens kvalitet. När det gäller lagberedningen måste vi förbinda oss till att den ska vara kunskapsbaserad, och tjänsteberedningen måste ges tillräckligt med tid och utrymme. Tillräckliga remisstider måste respekteras vid beredningen av lagar. För lagstiftning och ämbetsspråk måste särskild uppmärksamhet läggas vid ett gott och tydligt språkbruk.

En kritisk och mångfacetterad offentlig debatt är en förutsättning för en fungerande demokrati. Det är även en fri press och fria medier. Faktabaserad informationsförmedling, som följer branschens gemensamma principer, behöver stöd för att journalistikens centrala bidrag till demokratin och den nationella debatten på finska och svenska ska bevaras, och tillgången till och tillgängligheten av information garanteras. Lagstiftningen måste främja flerstämmigheten inom journalistik och digitala medier.

Den nuvarande marknadsmiljön, som livnär sig på uppmärksamhetssökande klickjournalistik, utgör ett hot mot saklig och sanningsenlig informationsförmedling. I takt med att användningen av AI ökar måste vi stödja uppkomsten av tydliga etiska spelregler, så att journalistikens tillförlitlighet eller trovärdighet inte äventyras. Metoderna och redskapen för spridning av desinformation blir allt effektivare och mer sofistikerade. Därför måste vi agera mot detta både nationellt och på EU-nivå. Rundradion har en betydande roll i att upprätthålla Finlands krisberedskap och kritiska medieläskunnighet samt i att främja allmänbildningen. Förutsättningarna för att Rundradion ska fungera som ett heltäckande, oberoende och offentligt ägt medium måste tryggas.

Begreppet identitetsstöld måste utvidgas till att omfatta situationer där man genom att missbruka en annan persons identitet till exempel försöker påverka samhällsdebatten.

4.6. Målet är en rättvis, human och kontrollerad invandring

Invandringspolitiken måste vara human, långsiktig och proaktiv, samt basera sig på internationellt samarbete och fungerande lagstiftning. Invandringen till Finland måste vara kontrollerad, rättvis och socialt hållbar.

Social hållbarhet förutsätter att invandringens konsekvenser i samhället bedöms övergripande som en del av de beslut som gäller invandringspolitiken. Dessutom måste den invandringspolitiska linjen stödja stabiliteten och säkerheten i samhället.

Människor flyttar till Finland på grund av arbete, studier eller familj samt av humanitära skäl, och det är generellt sett inte ändamålsenligt att försöka behandla de olika orsakerna till invandring med samma verktyg, utan var och en måste ha sina egna mål och syften.

Rättvisa innebär rimlighet, icke-diskriminering och likabehandling samt att de som har fått uppehållstillstånd kan delta i samhället som jämlika aktörer. Upplevelsen av rättvisa ger den som kommer till Finland det bästa utgångsläget för att bygga upp sitt liv i det nya hemlandet. Finland ska vara ett samhälle som vågar kräva, men i gengäld också ger mycket till dem som flyttar hit.

Rättvisa innebär också att personen lämnar landet om det inte finns grunder för uppehållstillstånd, och vid behov kan personen utvisas genom myndighetsåtgärder, med beaktande av skyldigheterna i internationella avtal. Fungerande återvändanden är en nödvändig del av immigrationssystemet. Utvisningen av personer som vistas i landet utan uppehållstillstånd kan effektiviseras framför allt genom samarbete mellan EU-länderna.

Finland måste aktivt delta i utvecklingen av en bättre gemensam europeisk flyktingpolitik baserad på internationella avtal, social hållbarhet och humanitär verkningsfullhet med respekt för de mänskliga rättigheterna. Med tanke på Europas eget intresse måste flyktingsituationen betraktas som en helhet, och kärnan i Europas flyktingpolitik måste vara att hantera och underlätta den globala flyktingsituationen i stället för att bara reagera på de asylsökande som anländer till Europas gränser. Samtidigt måste Europa aktivt stödja flyktingarnas hemländer och förebygga kriser.

Den stora majoriteten av världens flyktingar befinner sig och kommer att befinna sig utanför Europa. Den nuvarande asylpolitiken, som bygger på spontana försök att korsa gränserna, väljer inte ut människor utifrån skyddsbehov eller utsatthet, utan fyra av fem som har lämnat

in också ogrundade ansökningar blir till slut kvar i Europa. Den farliga resan till Europa kostar tusentals människor livet varje år, vilket innebär att de mest utsatta aldrig når fram för att söka asyl.

System som kvotflyktingssystemet erbjuder ett mer effektivt och kontrollerat sätt att rikta skyddet till de mest utsatta, som har störst humanitär nytta av att komma till Europa. Finland måste aktivt påverka utvecklingen av den europeiska flyktingpolitiken så att flyktingar kan ansöka om internationellt skydd och grunderna för ansökan kan prövas så nära ursprungsområdena som möjligt. Kontrollerade och på ett motiverat sätt selektiva system, som kvotflyktingssystemet, bör vara det huvudsakliga sättet att få skydd i Europa.

Det mest effektiva humanitära arbetet är att förbättra situationen för flyktingar i de fattigaste länderna. Detta förutsätter att Europa har ett större samarbete med tredjeländer än i dag. Utöver det traditionella utvecklingssamarbetet måste Europa ha beredskap att erbjuda olika fördelar och samarbeten till dessa länder i utbyte mot att flyktingar ges större rättigheter. Detta måste vara en del av Europeiska unionens strävan efter strategisk autonomi för att bygga upp mer ömsesidiga internationella partnerskap med länderna i det globala syd.

4.7. FN och det regelbaserade systemet, liksom en hållbar och rättvis värld, måste stärkas

I den nära framtiden måste Finland och andra små och medelstora länder verka i en värld där det inte finns en lika förutsägbar regelbaserad världsordning som vi är vana vid sedan andra världskrigets och kalla krigets slut. Rysslands olagliga anfallskrig mot Ukraina är ett exempel på detta. På samma sätt bryter USA:s agerande i Mellanöstern mot det regelbaserade systemet, liksom dess interventioner i Karibien och hoten mot dess allierade, bland annat i Grönland.

Vi håller på att övergå från det regelbaserade systemet till strategisk konkurrens inom ekonomi, teknik, råvaror och säkerhet. För Finland innebär detta att handlingsutrymmet krymper och att vi noggrant måste välja våra partner i internationella sammanhang. Våra medlemskap i EU och Nato utgör grunden för våra yttre relationer, men för att trygga vårt politiska inflytande och vår ekonomiska utveckling behöver vi dessutom andra, nya allianser.

I framtiden är det viktigt att stärka EU:s strategiska autonomi, samtidigt som det är skäl att bevara verksamhetsförmågan hos de centrala institutionerna för internationella avtal, såsom FN och dess fackorgan, samt Världshandelsorganisationen WTO.

SDP och dess systerpartier har mycket att bidra med då världsordningen omformas. SDP har haft en central roll i Finlands utrikes- och säkerhetspolitik till exempel i konfliktmedling, kris- hantering och avspänning.

Kärnan i den globala regelbaserade verksamheten ska fortfarande vara att skydda arbetskraften och främja anständiga arbetsvillkor samt minska ojämlikhet och fattigdom, vilket stöds av FN:s strategi för hållbar utveckling. Detsamma gäller klimatåtgärderna, där Europa måste visa ledarskap. Dessutom måste partnerskap sökas med länder som också är engagerade i dessa mål.

Den internationella arbetarrörelsens centrala värderingar, såsom jämlikhet, social rättvisa och en värld av fred och samarbete, kan bryta ner de block och motsättningar som nu uppstått.

Den okontrollerade ökningen av förmögenhetsskillnaderna i världen bör åtgärdas till exempel genom beskattning av kapitalrörelser och reglering av internationella teknologijättars verksamhet för att minska ojämlikheten. När det gäller den övergripande säkerheten ska de centrala principerna i den nordiska välfärdsstatsprincipen gå hand i hand med tryggheten av försvarsberedskapen.

Finland måste genom sin utrikespolitik stärka och utveckla det regelbaserade internationella systemet och aktivt påverka internationella organisationer, även inom Förenta nationerna.

FN:s roll i den nuvarande världspolitiska konstellationen är svår och dess förmåga att fatta och verkställa beslut är svag. Behovet av en reform av FN är brådskande. Finland måste påverka FN:s reformarbete och främja förverkligandet av de värden som är viktiga för Finland. Finland och Europeiska unionen måste främja till exempel generalförsamlingens och generalsekreterarens befogenheter genom att stärka dem, samt reformen och demokratiseringen av FN:s säkerhetsråd. Säkerhetsrådets roll som garant för internationell fred och säkerhet måste stärkas genom en reform av dess arbetssätt, och rådet måste förnyas för att öka dess representativitet och legitimitet, så att dess sammansättning utvidgas med både nya permanenta och roterande ledamöter utan vetorätt. Målet är att begränsa användningen av vetorätten. Inkluderingen av länder från det globala syd i de permanenta medlemmarnas sammansättning måste främjas, och rollen för samarbetsorganisationer som representerar kontinenter måste stärkas.

Finlands kampanj för att bli en roterande medlem i FN:s säkerhetsråd 2029–2030 kräver engagemang och samarbete över regeringsperioderna. För att det ska lyckas krävs att Finland håller fast vid sina värderingar och behåller en trovärdig roll i den internationella politiken samt i demokrati- och fredsarbetet. Det är också viktigt att Finland konsekvent stöder det multilaterala systemet och internationell rätt.

För att uppnå målen måste Finland sträva efter ett aktivare samarbete med de nordiska länderna och andra likasinnade grupperingar av länder. Finland måste starkt verka för ett FN-system som effektivt kan främja fred, säkerhet, hållbar utveckling och mänskliga rättigheter globalt. SDP arbetar för att den internationella socialdemokratiska rörelsen utarbetar ett eget förslag till att förnya den multilaterala världsordningen.

Finland måste försvara och stödja FN-organen, vars verksamhetsförutsättningar står på spel efter att USA och många andra stater, inklusive Finland, har skurit ner sin finansiering av utvecklingssamarbetet avsevärt. FN-organen har en central roll i att till exempel bromsa klimatförändringen samt främja jämställdhet, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, ett rättvist och icke-diskriminerande arbetsliv och fri handel. Nedskärningarna i finansieringen innebär svårigheter för hållbar utveckling, för relationerna mellan det globala nord och syd samt för det multilaterala systemet i världen. Finansieringen av utvecklingssamarbetet måste om möjligt ökas på lång sikt efter nedskärningarna under de senaste åren.

Kärnan i Finlands utrikes-, FN-, och EU-politik är att påverka perioden efter Agenda 2030 och dess mål. Målet måste vara att de olika internationella institutionerna tillsammans bygger upp ett effektivare, rättvisare och mer hållbart ekonomiskt system. Världen behöver starkare avtal och praxis, en rättvisare och mer bindande handelspolitik samt ett mer bindande genomförande av FN:s finansieringsram för hållbar utveckling.

Långsiktigt och ömsesidigt resultatrikt samarbete med länder i det globala syd, och stöd till deras utveckling kräver engagemang för utvecklingspolitiken och dess långsiktiga mål. Utveck-

lingssamarbete är en effektiv och långsiktig säkerhetspolitik. Särskilt den globala ekonomiska ojämlikheten måste åtgärdas effektivare. Finlands strategi för Afrika måste hållas aktuell och genomföras målinriktat. Målet måste vara ett jämlikt partnerskap mellan Europa och Afrika.

Finland måste ta ansvar för att minska fattigdomen och ojämlikheten i världen i enlighet med internationella åtaganden samt säkerställa möjligheterna för civilsamhället och medborgarna att aktivt verka för dessa mål. Finland måste förbinda sig till att öka utvecklingsfinansieringen på lång sikt. SDP arbetar för en realistisk, parlamentariskt överenskommen plan som möjliggör att utvecklingsstödet når målet på 0,7 procent av BNP.

Konflikter och kriser utgör ett hot mot flickors och kvinnors rättigheter och säkerhet. Kvinnors och flickors ställning och verkställandet av deras mänskliga rättigheter måste stödjas och främjas. Kvinnor och flickor måste respekteras som aktiva aktörer i fredsprocesser och som säkerhetsproducenter, redan innan konflikter uppstår. Finland måste föra en feministisk utrikes- och säkerhetspolitik där mänskliga rättigheter, kvinnors självbestämmanderätt över sin kropp och förebyggande av våld mot kvinnor står i centrum.

I Finlands utrikespolitik är det viktigt att främja fredsmedling och fredsbyggande. Det är viktigt att samordna diplomati, humanitärt bistånd, utvecklingssamarbete och fredsarbete för att skapa hållbar stabilitet och fred. Varaktig fred kan byggas genom att civilsamhället och olika aktörer garanteras deltagande i fredsprocesserna. Utbildningsexport som beaktar etiska principer och främjandet av jämställdhet kan erbjudas som en form av utvecklingssamarbete. Demokrati och medborgarnas delaktighet i samhället främjar fred, och därför bör Finland på olika sätt stödja en förstärkning av demokratin i världen. Finland ska konsekvent fördöma stater som systematiskt bryter mot de mänskliga rättigheterna, använder våld mot sina medborgare och kväver fredliga demonstrationer. Finland måste stödja demokrati, civilsamhället och mänskliga rättigheter även i Mellanöstern, bland annat i Iran, där medborgarna har rest sig för att kräva frihet, jämställdhet och rätten att delta i byggandet av sitt samhälle. Finland måste erkänna staten Palestina, främja genomförandet av en tvåstatslösning mellan Israel och Palestina, fördöma terrorism och verka för att ställa Israel till svars för krigsbrott och behandlingen av palestinier, samt stödja stabilitet och konfliktlösning i Mellanöstern i samarbete med Europeiska unionen och allierade länder.

Deltagande i internationell militär och civil krishantering innebär att ta ansvar för internationell fred och stabilitet. Internationell krishantering bedrivs genom FN, Nato, EU och OSSE. Finlands deltagande i internationell krishantering måste utvecklas.

4.8. Ett starkt och expanderande EU ger trygghet

EU är en värdegemenskap som bygger på respekt för människans värdighet och mänskliga rättigheter samt på demokrati, rättsstatsprincipen, frihet, jämlikhet och jämställdhet. Unionens verksamhet måste ligga i linje med principerna för ekonomisk, social, ekologisk och kulturellt hållbar utveckling. EU:s legitimitet vilar på en fungerande och fortlöpande utveckling av demokratin som skapar välfärd för Europa och omvärlden. Finland har en framträdande roll i EU för att bygga ett starkare Europa som investerar i framtiden och kunnande, för att intensifiera samarbetet mellan medlemsländerna, stärka säkerheten och försvara den regelbaserade världsordningen. I en multipolär världsordning måste Europa samarbeta med olika aktörer. Europa måste vara aktivt både när det gäller samarbetet i Arktis, i det globala syd, i de transatlantiska förbindelserna och i relationerna med Asien och Oceanien. I en föränderlig värld måste Europa vara en modig och självständig förnyare och vägvisare.

Respekten för rättsstatsprincipen måste vara ett absolut villkor för EU-finansiering och sanktionerna mot länder som bryter mot de gemensamma värderingarna måste vara betydligt mer effektiva än i dag, samtidigt som sanktionerna mot dessa länder måste skärpas. I enlighet med närhetsprincipen ska beslutsfattandet styras enligt bästa praxis.

Unionens enhet beror i hög grad på dess sociala dimension och rättigheter. Ojämlikhet och fattigdom måste minskas, jämställdhet mellan könen och jämlikhet måste främjas, och bland annat aborträtten måste tryggas i hela Europa. Det är viktigt att unionen stärker den hållbara ekonomiska tillväxten, den inre marknaden och konkurrenskraften, men inte genom att försvaga arbetstagarnas rättigheter och välfärdsstatens grunder. Alla som arbetar i Europa måste ha rätt till ett människovärdigt arbete, goda arbetsvillkor och ett fungerande arbetarskydd samt till en tillräcklig utkomst. På EU-nivå måste vi främja en balans mellan arbete och familjeliv och stärka jämställdheten i arbetslivet. Den gröna och digitala omställningen måste genomföras på ett socialt rättvist sätt. När arbetslivet förändras måste EU-medborgarna få stöd i omskolningen.

Ett utbildningssystem av hög kvalitet och på hög nivå utgör också grunden för ekonomisk utveckling, och därför måste vi fortsätta Bolognaprocessen som strävar efter att harmonisera de europeiska ländernas system för högre utbildning. Studerandeutbyten och studeranderörlighet samt forsknings- och innovationsverksamheten måste ökas, och vi måste satsa på dessa EU-program. Samarbetet mellan högskolorna i Europa måste stärkas för att Europa ska kunna konkurrera inom forskningsverksamhet med USA och Kina, som också snabbt stärker sin position inom forskningen.

Finland måste främja koldioxidneutraliteten i EU och bekämpa förlusten av den biologiska mångfalden. Stödsystemet för jordbruk måste ses över för att säkerställa att jordbrukarna har incitament att fatta klimat- och miljömässigt hållbara beslut, samtidigt som man beaktar EU:s utvidgning och faktorer som rör den nationella försörjningsberedskapen. EU:s jordbruksstöd måste riktas effektivt. Unionens gemensamma resurser måste riktas till sektorer av strategisk betydelse.

Ett internationellt regelbaserat system är livsviktigt särskilt för ett litet land som Finland, i en värld som definieras av ett oåterkalleligt ömsesidigt beroende av miljöns hållbarhet, ekonomi och säkerhet. Med tanke på vår nationella säkerhet och välfärd är det viktigt att vi kan lita på gemensamt överenskomna regler. Beslutsfattandet med kvalificerad majoritet måste utvidgas inom utrikes- och säkerhetspolitiken samt i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och rättsstatsprincipen, så att enskilda medlemsländer inte kan förhindra att gemensamma beslut fattas.

Europeiska unionen grundades på idealet om fred. Det internationella samarbetet bygger på principerna om fred och internationella institutioner, och dess syfte är att främja lösningar som gynnar alla parter. Målet är att främja fred och säkerhet samt en global hållbar utveckling och skapa välfärd med hjälp av en långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt. Europa måste kunna finna sin plats som brobyggare och upprätthållare av en regelbaserad världsordning och främja en fri och rättvis marknadsekonomi. En internt stark och enad union är en effektiv och pålitlig samarbetspartner. Europas hållbara och progressiva framtid bygger på moderata politiska rörelser. Extremistiska rörelser får inte tillåtas att bestämma över Europas framtid.

På lång sikt ökar EU:s utvidgning Europas säkerhet och stabilitet samt stärkandet av det regelbaserade systemet, eftersom det bland annat främjar spridningen av respekt för demokrati, rättsstatsprincipen och grundläggande rättigheter samt arbetstagares rättigheter, genomförandet av ekonomiska reformer och bekämpandet av korruption. Samtidigt hindrar det stater

från att hamna i till exempel Rysslands intressesfär. Finland måste genom sitt eget agerande främja och stödja EU:s utvidgning och EU:s egen förnyelse på ett hållbart sätt. Kriterierna för EU-medlemskap måste följas, särskilt för att minska korruptionen i både nuvarande och framtida medlemsländer.

EU måste stödja kandidatländerna i att uppfylla kriterierna för medlemskap och i att förbereda sig för anslutning till unionen. Kandidatländerna måste vara engagerade i reformer och medlemskapsprocessen. Även unionen måste vara redo för utvidgning, vilket innebär att utvidgningens effekter utvärderas inom EU:s olika politikområden, såsom jordbruks- och sammanhållningspolitiken samt beslutsfattandet och budgeten. Lika viktigt är det att medlemsländerna följer gemensamma regler och unionens värderingar efter anslutningen.

Utöver andra pågående utvidgningsprocesser har EU inlett formella anslutningsförhandlingar med Ukraina. Ukrainas anslutningsprocess till EU måste främjas för att stärka säkerheten i Europa. Finland måste för sin del stödja Ukraina så att landet kan uppfylla kriterierna för medlemskap, inklusive att utrota korruptionen ur samhället och stärka ett fungerande och fritt civilsamhälle. Det är nödvändigt att anpassa EU:s utvidgning till unionens grundläggande principer och beakta hur lösningarna påverkar andra länders strävanden att bli medlemmar och anslutningsprocessens trovärdighet.

Den nätverksbaserade globala ekonomin har skapat ett antal privata företag vars ekonomiska omfattning som är jämförbar med staters. Dessa företag verkar ofta i faktiska monopolpositioner och har en betydande förmåga att påverka såväl informationsmiljön som politiken i olika länder. Som en del av Europeiska unionen måste Finland se till att företagen omfattas av demokratisk reglering och kontroll oberoende av storlek.

Europas styrka ligger i dess expertis, från hög kompetens till vetenskapliga innovationer i världsklass. Europa måste vara en föregångare som lockar till sig experter inom olika områden. EU:s datastrategi och AI-förordning formar de finländska företagens verksamhetsmiljö. Kvantteknik, 6G och dataekonomin erbjuder Finland en möjlighet att profilera sig som högteknologisk expert, och vi måste se till att de beslut som fattas inom EU stöder Finlands styrkor. Den globala maktkampen betonar behovet av europeisk teknisk självförsörjning. Europeiska unionen måste stärka sin ställning när det gäller kritiska råvaror för att stärka sin säkerhet.

EU måste stärka sin digitala suveränitet. Plattformföretag måste åläggas att bekämpa desinformation och innehåll som kränker mänskliga rättigheter, och överträdelser måste bli föremål för användningsbegränsningar eller verksamhetsförbud inom EU. Algoritmerna för sociala medier, big data och den allt vanligare användningen av AI möjliggör skadlig opinionspåverkan som måste åtgärdas på EU-nivå. Nätplattformarnas ansvar för skadligt innehåll måste stärkas. Vi måste kunna ingripa i intäktslogiken bakom sociala medier när den till stor del bygger på att skapa motsättningar och konfrontation. Finland och EU har som mål att skapa ett europeiskt system för åldersverifiering. Finland måste vara en föregångare i frågan och främja uppnåendet av målen på EU-nivå. Ansvaret för att övervaka åldersgränserna måste ligga hos plattformarna själva.

4.9. Vikten av det nordiska samarbetet framhävs

Det nordiska samarbetet är allt viktigare för Finland och finländarna i den omfattande brytningsfasen inom världsordningen och geopolitiken. De nordiska länderna befinner sig i en fas av ekonomisk, politisk och kulturell integration och konvergens. Den senaste avgörande föränd-

ringen inom säkerhetspolitiken skedde då Finland och Sverige anslöt sig till Nato. Säkerheten kring Östersjöområdet är av avgörande betydelse för Finland och hela EU. Vi har ett gemensamt intresse av att upprätthålla säkerheten i Norden och undvika militära konfrontationer på Östersjön. Därför behöver vi också ett nordiskt samarbete mellan aktörer i civilsamhället för att stärka fred, ömsesidig växelverkan och kulturell identitet.

För att bygga ett starkare och enhetligare Norden krävs att de nordiska länderna agerar i enlighet med värderingarna i den nordiska samhällsmodellen. Detta innebär att vi tryggar och reformerar en välfärdsstat som är inkluderande och strävar efter jämställdhet, respekterar demokratin och rättsstatsprincipen samt tryggar verksamhetsmöjligheterna för ett brett och aktivt medborgarsamhälle. Genom nordiskt samarbete kan vi förebygga att problem, såsom brottslighet, sprids över ländernas gränser.

De nordiska länderna måste fortsätta intensifiera sitt säkerhets- och försvarspolitiska samarbete som medlemmar i Nato, eftersom ett fungerande samarbete är centralt för att trygga regionens stabilitet och försvarsförmåga. Detta är nödvändigt i en situation där ansvaret för Natos försvar och dess resurser i allt högre grad överförs till dess europeiska medlemmar. Samtidigt innebär stärkandet av den gemensamma säkerhetspolitiken i de nordiska länderna en aktiv insats för att stävja den internationella kapprustningen och främja nedrustning och vapenkontroll. De nordiska länderna måste särskilt agera för att stärka och utvidga det multilateral avtalssystemet som reglerar kärnvapen. Finlands kärnvapenpolitik måste vara enhetlig med den nordiska linjen.

De nordiska ländernas försörjningsberedskap och självförsörjning måste stärkas genom gemensamma åtgärder som minskar det strategiska beroendet av osäkra och oförutsägbara aktörer, samtidigt som vi avstår från protektionism som försämrar vår konkurrenskraft.

Tillsammans har de nordiska länderna en större potential att skapa ekonomisk tillväxt. Genom att investera i den gröna omställningen får de nordiska exportföretagen en stor konkurrensfördel på den globala marknaden, eftersom de agerar smidigt tillsammans i stället för att konkurrera. Trafikförbindelserna mellan de nordiska länderna måste utvecklas särskilt för att förbättra logistiken och försörjningsberedskapen.

Åland är ett strategiskt viktigt landskap för Finland, och dess särställning bygger på ett fungerande självstyre och tryggheten av den åländska identiteten. Ett starkt Åland innebär också ett starkt Finland.

4.10. Vi måste utveckla försvarsförmågan och förbereda oss på hybridpåverkan

I och med den förändrade säkerhetsmiljön har Europa börjat rusta sig mot det växande hotet från Ryssland. Vi har gemensamt identifierat att Europa måste ta ett större ansvar för sitt försvar och sin säkerhet. Det ska vara tryggt att bo, arbeta och bilda familj i Europa. Brytningsfasen i det utrikes- och säkerhetspolitiska läget påverkas speciellt av den politiska förändringen i USA, som tydligt syns i landets nationella säkerhetsstrategi. Detta har lett till att inställningen till Europa och allierade länder har blivit mer negativ än tidigare.

Europa måste utveckla den militära kapaciteten och rörligheten samt öka den egna försvarsindustriella produktionen avsevärt och snabbt. På så sätt kan vi minska det skadliga beroendet av bland annat den amerikanska vapenindustrin. Kompetensen inom den finländska försvarsindustrin gagnar Europa. Samtidigt måste investeringarna i infrastruktur

beakta dubbla användningsområden, vilket inte bara gynnar försvarsindustrin utan också den vardagliga infrastrukturen. Europeiska unionens mål är strategisk autonomi, men vägen dit är lång. Därför är det viktigt för Europa att säkerställa det transatlantiska partnerskapet. Finlands starka och traditionella försvarsindustri kan dra nytta av de växande försvarsanslagen i Europa.

EU-samarbetet måste fördjupas för att stärka kristålligheten och den övergripande säkerheten. De ökande försvarsanslagen och EU:s nya försvarsfinansiering måste riktas till tekniska innovationer.

Natos och EU:s roller som garantier för säkerheten i Europa kompletterar varandra. Nato och EU är strategiska partners. Samtidigt som Nato ansvarar för det gemensamma militära försvaret och avskräckningen i sina medlemsländer, gör man mycket inom EU för att skapa en omfattande säkerhet för medlemsländerna.

Det ligger i Finlands intresse att främja stärkandet av Natos gemensamma avskräckning och försvar, särskilt i våra närområden, i Nordeuropa och i Östersjöregionen. Samtidigt måste Finland på bred front upprätthålla och utveckla partnerskap inom försvarssektorn både bilateralt och multilateralt. Parallellt med att Finland måste upprätthålla tillräcklig beredskap för krissituationer, måste vi agera aktivt för att kriser och konflikter ska kunna förebyggas.

Finlands nationella försvar måste utvecklas som en del av Natos gemensamma försvar och avskräckning. Det är väsentligt att säkerställa att Finland kan försvaras trovärdigt och övergripande i kris- och konfliktsituationer. Detta innebär att svara på förändringar i krigföringen genom att utveckla nya militära kapaciteter med hjälp av lärdomarna från kriget i Ukraina och andra konflikter.

Arktis blir allt viktigare inom världspolitiken. Intresset för regionen ökar bland annat på grund av stormaktsintressen, regionens omfattande naturresurser, sjövägar som öppnas, säkerhetspolitiken, ursprungsbefolkningens ställning och klimatförändringen. Regionens betydelse med tanke på den globala klimatförändringen är central.

Förvaltningen av Arktis hör till de åtta arktiska staterna, vilket ger Finland en utmärkt möjlighet att påverka som arktisk stat och permanent medlem i Arktiska rådet, regionens viktigaste samarbetsformat. Eftersom den arktiska politiken blir allt viktigare måste strategin för Finlands arktiska politik uppdateras utan dröjsmål, och den arktiska delegationen måste utnämnas på nytt.

Finlands och Sveriges anslutning till Nato har utvidgat Natos arktiska dimension betydligt och därmed skapat ett verksamhetsområde från Atlanten till Arktis och Östersjön. Förändringen stärker alliansens avskräckning och försvar samt balanserar Rysslands militära styrka i norra Europa. De nordiska länderna för med sig specialkompetens om Arktis till alliansen och utvecklar den aktivt för att garantera säkerheten i hela regionen.

Ukrainas säkerhet är central för säkerheten i hela Europa. Ukraina har rätt att välja den lösning som bäst tjänar landets säkerhet, inklusive Ukrainas medlemskap i Europeiska unionen och Nato. Nato bör fortsätta sin politik med öppna dörrar. Lärdomarna från kriget i Ukraina måste utnyttjas för att stärka det europeiska försvaret. För att möta behoven i modern krigföring och säkerställa en effektiv användning av resurserna måste utvecklingen av försvarsteknik främjas i samarbete genom Europeiska unionens och Natos åtgärder. Nationellt måste vi öka vårt kunnande och stärka samordningen mellan aktörerna i branschen.

Finland måste säkerställa en kontinuerlig parlamentarisk debatt om hur försvarspolitiken ska bedrivas och förbinda sig att garantera att försvarsinvesteringarna är långsiktiga. Den allmänna värnplikten ska utvecklas mot en könsneutral värnplikt. Alla könsgruppers kunnande och deltagande i försvaret är viktigt både med tanke på jämställdheten och samhällets övergripande säkerhet. SDP har förbundit sig till att främja jämställdheten och utveckla försvarssystemet. Då försvarsutgifterna ökar måste vi samtidigt kunna säkerställa medborgarnas säkerhet i vardagen och den framtida kontinuiteten av viktiga tjänster. Samtidigt måste vi beakta stärkandet av de värnpliktigas ekonomiska ställning samt se till att Försvarsmakten har tillräckliga personalresurser och att personalen orkar i sitt arbete.

I det inhemska beslutsfattandet om Nato är det viktigt att säkerställa att samarbetet mellan riksdagen, statsrådet och republikens president löper smidigt. I en parlamentarisk demokrati är det viktigt att säkerställa att riksdagen har tillgång till aktuell information så att den har all information som behövs för beslutsfattandet. Detta betonas av riksdagens ställning som högsta statliga organ samt av det faktum att beslut om krig och fred fattas med riksdagens samtycke.

Beredskapen att bemöta olika hybridhot måste utvecklas både nationellt och inom EU och Nato. Stärkandet av cybersäkerheten är avgörande för att garantera samhällets säkerhet när teknologins betydelse ökar. Myndigheterna ska ha tillräcklig förmåga och befogenhet att upptäcka, förutse och reagera på hybridhot och sabotagerisker.

Underrättelselagstiftningens aktualitet och användbarhet ska kontinuerligt följas upp samtidigt som vi ser till att underrättelseverksamheten övervakas och kontrolleras på ett tillräckligt sätt. När det gäller risken för sabotage är det viktigt att utveckla och upprätthålla samhällets resiliens samt att upprätthålla förtroende och bekämpa rykten genom öppen kommunikation. Medborgarnas och hushållens beredskap och färdigheter att agera i eventuella krissituationer ska tryggas genom utbildning och tillräckligt tydliga anvisningar.

Gränssäkerhetens betydelse har ökat betydligt på grund av förändringarna i det geopolitiska läget. Det är svårt att reagera på hybridpåverkan som utnyttjar instrumentaliserad invandring, men det är nödvändigt att Finland vid behov har förmåga att bemöta den. Stängningen av gränsövergångsställena vid östgränsen möjliggjordes genom den ändring av gränsbevakningslagen som gjordes 2022. För att möta en eventuell eskalering av situationen har en tidsbunden lag om gränssäkerhet stiftats. I gränssäkerhetslagen har man identifierat motsägelser i förhållande till Finlands internationella förpliktelser, och Finland ska alltid i det europeiska samarbetet sträva efter att främja sådana effektiva metoder för att bemöta hybridpåverkan och instrumentaliserad invandring som skulle lösa dessa motsägelser. Så länge sådana inte finns tillgängliga är det motiverat att förlänga gränssäkerhetslagens giltighet. Finland måste också i fortsättningen kunna trygga säkerheten vid sina gränser och svara på påtryckning och påverkan som utövas genom instrumentaliserad invandring.

Betydelsen av Gränsbevakningsväsendets sektorsövergripande uppgiftsfält har framhävts under de snabbt eskalerade situationerna vid gränsen de senaste åren. Förberedelserna inför ett eventuellt införande av gränssäkerhetslagen har inneburit en betydande insats för gränsbevakningsmyndigheten. Det är av största vikt att Gränsbevakningsväsendets förmåga att hantera akuta situationer vid gränsen tryggas och att väsendet agerar effektivt i kampen mot människohandel och olaglig invandring.

4.11. Vi får inte pruta på försörjningsberedskapen

Finland måste vara berett på många olika hot. Försörjningsberedskapen ska ses som en del av den övergripande säkerheten. När kraven på att stärka beredskapen höjs måste vi också se till att det finns tillräcklig finansiering. Dessutom måste samarbetet mellan myndigheterna förbättras. Försörjningsberedskapsorganisationen och samarbetet med näringslivet, arbetstagare och organisationer ger en god grund, men utvecklingsarbete behövs speciellt för att trygga civilsamhällets funktionsförmåga även under en eventuell militär konflikt.

Ur beredskapsperspektiv utmanas Finland särskilt av internationella inbördes beroenden och situationer där tillgången till livsmedel, varor och tjänster som är kritiska för försörjningsberedskapen försvåras. Natur- och miljökatastrofer med omfattande konsekvenser samt hot mot befolkningens hälsa utgör också allvarliga risker. Finland kan dessutom utsättas för hybridhot, instrumentaliserad invandring, fientlig underrättelse- och påverkansverksamhet samt internationell terrorism och organiserad brottslighet.

Kommunerna har en central roll i beredskap, försörjningstrygghet och flexibel hantering av undantagssituationer, vilket de senaste årens kriser har visat. Kommunernas beredskapsbehov ska beaktas bättre i deras statsandelar och i deras ekonomiplanering.

Social- och hälsovården är en del av den nationella försörjningsberedskapen. Social- och hälsovårdstjänsternas funktionsförmåga och verksamhetens kontinuitet vid kriser måste tryggas. Det förutsätter mångsidigt samarbete och starkt förutseende i fråga om kompetens, materiell beredskap, obligatorisk upplagring av läkemedel samt beredskapslagring vid allvarliga störningar och undantagsförhållanden.

Kontinuiteten i livsmedelsförsörjningen, som är central för samhällets övergripande beredskap, måste tryggas genom att vi säkerställer den nationella jordbruksproduktionen, fungerande logistikkedjor och frivillig beredskap inom varje hushåll. Tillgången till energi och en infrastrukturens funktionalitet under undantagsförhållanden måste tryggas även vid allvarliga störningar eller en långvarig kris. Energisjälvförsörjningen måste ökas. Den obligatoriska bränslelagringen ska säkerställas samtidigt som vi söker efter nya koldioxidsnåla lösningar för att säkerställa energiförsörjningen. Under undantagsförhållanden måste energi- och transportsystemen bygga på systemen för normala förhållanden vad gäller materiel, infrastruktur och personal, eftersom de resurser som reserverats enbart för nödsituationer lätt tenderar att bli obrukbara och är därmed nationalekonomiskt dyra lösningar.

Vi måste säkerställa mångsidiga och fungerande trafikförbindelser. Vi behöver samnordiska lösningar för transport och logistik som kan förbättra försörjningsberedskapen och trafiken mellan de nordiska länderna, då Finlands utrikeshandel i dag till 95 procent löper som sjötransport. Störningar i den elektroniska navigeringen och hybridpåverkan skapar ett behov av att stärka den digitala försörjningsberedskapen och cybersäkerheten i positioneringssystemen. Vid granskningen av olika och nya försörjningsberedskapsrutter måste vi i större utsträckning beakta situationen utanför Finlands gränser. Många rutter har redan nu kapacitetsproblem eller utsatts för geopolitiska risker som vi inte kan påverka nationellt.

Handel är en global affärsverksamhet och företagens leveranskedjor kräver ett internationellt nätverk. Utöver de ökade hoten på Östersjön finns det hotfulla situationer på flera av de internationella sjöfartsrutterna som kan få betydande konsekvenser för ekonomin även i global skala. Vid utvecklingen av försörjningsberedskapsrutterna måste vi beakta att det finns stora risker med att vara beroende av sjötransporter. Alternativa förbindelser till bland annat

Sverige och Norge måste utvecklas för att minska riskerna. Utöver militära konflikter måste vi beakta riskerna för storolyckor och ökade extrema väderfenomen till följd av den globala uppvärmningen.

4.12. Att stärka den biologiska mångfalden ökar säkerheten

Att bekämpa klimatförändringen och stoppa förlusten av den biologiska mångfalden är de mest angelägna utmaningarna som planeten och mänskligheten står inför. Därför måste vi hålla hårt fast vid klimatmålen och målet om koldioxidneutralitet 2035, för att därefter snabbt sikta mot koldioxidnegativitet. Detta måste göras på ett ekologiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt hållbart sätt samt genom att engagera medborgare.

Naturens biologiska mångfald utgör grunden för välbefinnande. Naturens försämrade tillstånd leder till ett skört samhälle och rubbar säkerheten. Därför måste Finland engagera sig i åtgärder som stärker och återställer naturen. Finland arbetar nationellt och internationellt för att stoppa förlusten av den biologiska mångfalden och strävar i stor utsträckning efter naturpositivitet. Som skydd för naturen måste en naturlag, i likhet med klimatlagen, stiftas. I naturlagen ska målen för att stoppa förlusten av den biologiska mångfalden skrivas in. Vi anser att idén om planetarisk välfärd är viktig för hela samhällets utveckling. Medborgarnas hälsa och välbefinnande är oskiljaktigt kopplade till planetens och dess ekosystems tillstånd. Kampen mot klimatförändringen och stoppandet av förlusten av den biologiska mångfalden måste gå hand i hand. Mångfalden av arter och natur är av avgörande betydelse för hela ekosystemets funktion. Det viktigaste är att sträva efter att vidta åtgärder som samtidigt både bekämpar förlusten av biologisk mångfald och stärker kolsänkorna eller minskar utsläppen.

En väsentlig del av arbetet för ett klimattåligt samhälle är att stärka kolsänkorna och minska utsläppen. Målet för skogspolitiken måste vara en hållbar och allt mångsidigare skogsvård, samt att stärka kolsänkorna och kollagren. Skogshanteringen ska grunda sig på forskningsbaserad kunskap, stödja skogstillväxten, främja den biologiska mångfalden och öka kolsänkorna. Markägares incitament och vägledning för att förlänga skogens omloppstid ska ökas.

Målet måste vara att kolsänkorna växer och att den biologiska mångfalden tryggs samtidigt som virket används för produkter med högre förädlingsvärde. Skogsvården måste i allt högre grad börja använda metoder för kontinuerlig skogsodling som stärker den biologiska mångfalden och tryggar skogsreserven på lång sikt. Tryggandet av skogens hållbara tillväxt är en fördel för det finländska skogsbruket.

Att öka antalet skyddade skogs- och vattenområden med höga naturvärden är ett effektivt sätt att förbättra naturens tillstånd. Målet måste vara att styra markanvändningen så att den blir effektivare och beaktar naturvärdena bättre. Ett sätt är att införa en avgift för ändring av markanvändning i situationer där skogsmark tas över för annat bruk. Inom markanvändningen måste vi sträva efter en situation där ekonomisk verksamhet, genom politiska medel, styrs till områden där det, trots kostnaderna, är ekonomiskt lönsamt. Till exempel vore det klokt att styra byggandet av kraftverk från skogar till, till exempel, icke odlingsbar mark och tvinmark. I jordbruksmiljöer förbättras tillståndet hos kulturbiotoper, som är avgörande för biologiska mångfalden, genom att stärka deras förvaltning och dess kontinuitet. Vid bekämpningen av förlusten av biologisk mångfald är det viktigt att skydda både livsmiljöer och hotade arter. Vi måste trygga tillräcklig finansiering för Metso-pro-

grammet, och nya finansieringsmekanismer måste utvecklas parallellt. SDP strävar efter att skydda de urskogar som ägs av staten. Skyddssituationen för statligt ägda urskogar åtgärdas genom ett engångsbeslut om tilläggs-skydd för urskogar som används i statens skogsbruk.

Ett verktyg i bekämpningen av förlusten av biologisk mångfald är ekologisk kompensation. Användningen av detta måste utökas samtidigt som vi strävar efter att gå från frivillig till bindande ekologisk kompensation. Genom ekologisk kompensation kan aktörer marknadsmissigt styras till att undvika att försämra naturens tillstånd, samtidigt som den naturskada som uppstår till följd av verksamheten kan kompenseras i de fall då skada uppstår trots att effekterna har minimerats. Särskilt kommunerna måste uppmuntras till att utnyttja ekologisk kompensation.

Finland måste sikta på att bli en föregångare på naturvärdesmarknaden. Naturvärdesmarknaden skapar ett ekonomiskt incitament för naturskydd och återställande. För att stoppa förlusten av den biologiska mångfalden krävs förutom skydd även omfattande åtgärder för att återställa naturen. Återställningsåtgärderna ska genomföras systematiskt, baserat på effektivitet och i samarbete med markägare.

Den biologiska mångfalden är kopplad till ekonomi, säkerhet och en hållbar utveckling i hela samhället. Om vi inte lyckas stoppa förlusten av biologisk mångfald och förbättra naturens tillstånd, hamnar vi i en ständig spiral av alltmer miljömässigt och ekonomiskt skadliga utvecklingsförlopp. Människligheten måste göra allt den kan för att vända riktningen.

Vi måste satsa på att förebygga och övervaka miljöbrott. Beslutsfattare och myndigheter måste tydligt bedöma verksamheter som påverkar miljön baserat på forskning. Försumelse av miljönormer måste åtgärdas strikt och strävan efter snabba vinster måste göras ekonomiskt olönsamma. En effektiv bekämpning av miljöbrott förutsätter att de myndigheter som ansvarar för tillsynen har tillräckliga resurser och att kunskaps- och yrkesskickligheten i anslutning till miljöbrotten stärks under hela straffprocessen.

Miljöskador uppstår ofta genom samverkan mellan flera verksamheter. Därför ska miljölagstiftningen bättre än idag beakta de kombinerade effekterna av verksamheter som försämrar naturens tillstånd utöver effekterna av enskilda projekt. Myndigheterna måste ha tillräckliga metoder för att ingripa i miljöskador som orsakas av de kombinerade effekterna av flera verksamheter. Målet är att förebygga situationer där miljöskador uppstår på grund av samverkan mellan flera verksamheter utan att någon enskild verksamhet ensam överskrider den tröskel som lagen fastställer.

Samtidigt som åtgärderna för att stävja klimatförändringen fortsätter måste Finland satsa på klimatsäkerhet. Anpassning till klimatförändringen och beredskap för de skador den orsakar kräver nationella och internationella åtgärder för att svara på regionala och gränsöverskridande konsekvenser, samt för att förbereda sig för extrema väderfenomen, stigande havsnivåer och en eventuell kollaps av systemet av havsströmmar i Atlanten, Amoc-systemet. Beredskapen måste kunna förutse förändrade förhållanden och stärka resiliensen inom samhällets olika delområden. Allt beslutsfattande måste stödja sig på forskningsbaserad kunskap, och därför måste de vetenskapliga panelernas oberoende ställning och finansiering tryggas. Förutom nationallandskap är det också viktigt att värna om landskap av nationellt värde, vars värde bygger på mångsidig kulturellt inflytelserik natur, väl skötta jordbrukslandskap och traditionellt byggnadsbestånd.

4.13. Ett fungerande jordbruk ökar den övergripande säkerheten

Ett starkt jordbruk är en av Finlands grundpelare. En förbättrad lönsamhet inom jordbruket stärker också den övergripande säkerheten. Kärnan i jordbrukspolitiken måste nu, och i framtiden, vara en hållbar livsmedelsproduktion och detta måste synas allt tydligare i riktandet av jordbruksstöden till en aktiv livsmedelsproduktion som beaktar miljöeffekter, livsmedelstrygghet och en hög självförsörjningsgrad. Ett minskat beroende av fossila och utländska råvaror ökar jordbrukets försörjningsberedskap och självförsörjningsgrad.

Det inhemska, lönsamma och hållbara jordbruket måste stärkas. Den inhemska livsmedelsproduktionens och livsmedelsindustrins konkurrenskraft måste tryggas, och deras utveckling till en stark exportsektor måste främjas, till exempel genom att stödja höjandet av förädlingsvärdet. För att säkerställa den inhemska matproduktionen måste vi främja förutsättningarna för rättvis konkurrens inom detaljhandeln. En alltför stor koncentration av detaljhandeln försvagar livsmedelsindustrins och konsumenternas ställning. Det är väsentligt att livsmedelsproduktionens marknadsorientering, mervärde och stödpolitik utvecklas samtidigt.

Forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet samt utveckling av ny teknologi för livsmedelsproduktion är en central del av att reformera livsmedelssystemet. Vi måste sträva efter att öka den mångsidiga och lönsamma växtproteinproduktionen i Finland. Även vid fördelningen av jordbruksstöden måste vi se till att den inhemska proteinsjälvförsörjningen stärks för olika proteinkällor, så att verksamhetsförutsättningarna för produktionen av både växt- och animalieprotein utvecklas på ett mer balanserat sätt än i dag. Lösningar för cirkulär ekonomi måste antas brett, särskilt för att öka återvinningen av näringsämnen. Ett slutet kretslopp för näringsämnen stärker jordbrukets lönsamhet och försörjningsberedskap samt förbättrar vattendragens tillstånd.

För att minska klimatutsläpp och näringsavrinningar från jordbruket måste vi skapa fungerande och ekonomiskt sporrande lösningar. Stödsystemet måste utvecklas så att det uppmuntrar till miljövänliga lösningar. Effektiva och hållbara åtgärder är att förbättra energieffektiviteten i jordbruksmaskiner och jordbruksprocesser, öka användningen och produktionen av förnybar energi, särskilt biogas, samt att utveckla odlingsmetoder. En god växtföljd, skötsel av markens bördighet, exakt gödsling och bättre utnyttjande av näringsämnen minskar samtidigt klimatutsläppen och vattendragens belastning.

I Finland är jordbruket en av de största faktorerna som påverkar övergödningen av insjöar och Östersjön. Giftiga blågröna algbloomingar hör till övergödningens mest synliga effekter. Finland måste kunna förbättra tillståndet för världens mest förorenade hav, Östersjön, genom att minska näringsbelastningen i kustvattnen. För att förbättra vattendragens tillstånd krävs åtgärder av alla som bidrar till belastningen. Effektiv rengöring av kommunalt avloppsvatten är en nödvändig del av den övergripande lösningen, men ensamt räcker det inte. För att minska näringsbelastningen inom jordbruket krävs en övergång till en effektivitetsbaserad och regionalt riktad styrning, där jordbrukare garanteras ekonomiska förutsättningar för att vidta de mest effektiva åtgärderna. En effektiv minskning av näringsbelastningen förutsätter också en mer styrande lagstiftning. Näringsämnen som rinner ut i vattendrag från jord- och skogsbruket kan minskas till exempel genom att anlägga våtmarker och skyddszoner samt genom att hålla åkrarna växtäckta året om.

Att förbättra tillståndet i Skärgårdshavet, det havsområde i sämst skick längs vår kust, kräver specifikt och effektivt stöd och lagstiftningsåtgärder.

Användningen av och tillgången till inhemsk, hållbart producerad och fångad fisk på den inhemska marknaden måste ökas, och yrkeskunskapen samt kompetensen inom fiske och fiskodling måste utvecklas. Odling i slutna kretslopp och återvinning av näringsämnen måste ökas och pilotförsök främjas. Återförandet av vandrande fiskbestånd till anlagda vattendrag är både ett ekologiskt och ett samhälleligt mål. Målet är att öppna upp det ekologiska kontinuumet och trygga ett tillräckligt ekologiskt miljöflöde i vattendragen. Hinder för fiskvandring ska avlägsnas, och naturliga fiskvägar ska byggas om ett avlägsnande inte är möjligt. Principen om att förorenaren betalar tillämpas.

Produktionen av förnybar energi skapar möjligheter till betydande tilläggsinkomster för markägare. Placeringen av energiproduktionen måste dock styras så att den inte försvagar matproduktionen eller den biologiska mångfalden.

Finland måste bygga ett hållbart och ansvarsfullt livsmedelssystem som tryggar den inhemska matproduktionen, försörjningsberedskapen och en hälsosam kost. I främjandet av hållbara livsmedelsval måste en mångsidig och näringsmässigt balanserad kost stärkas, och recept utvecklas som ökar attraktiviteten för inhemska råvaror, säsong produkter och växtbaserade alternativ. I offentlig livsmedelsupphandling måste inhemska, närproducerade och ekologiska livsmedel samt så korta livsmedelskedjor som möjligt prioriteras. Samtidigt måste vi minska matsvinnet genom att lätta på regleringen för försäljning och donation av svinmat.

5. Var och en av oss är en aktiv del av ett välmående och fungerande samhälle

I ett välmående och fungerande samhälle bidrar var och en till att bygga samhället utifrån sina egna förmågor och resurser. Samhällets uppgift är att ge stöd när det behövs. För att vi ska kunna bevara välfärdsstaten måste varje person delta i att bygga och stödja den. Välfärden bygger på en balans mellan friheter och skyldigheter.

Känslan av samhörighet och solidaritet måste stärkas oavsett medborgarnas bakgrund eller bostadsort. Ett rättvist samhälle värnar om varje persons välfärd.

I Finland måste demokratin stärkas och jämlikheten och jämställdheten tryggas. Ett fungerande medborgarsamhälle stärker det finländska samhället, och därför måste vi trygga dess funktionsförmåga.

Det civila samhället bygger på organisationer, föreningar och frivillig aktivism som främjar demokrati, deltagande, gemenskap och säkerhet. Hobby-, kultur- och motionsmöjligheterna måste tryggas i stor utsträckning, och äldre personer ska erbjudas förutsättningar för en bra vardag på egna villkor.

Samerna som ursprungsfolk samt olika minoritetsgrupper har rätt att utveckla sitt språk och sin kultur. Tryggandet av tillgången till tjänster är en förutsättning för livskraften i olika minoritetskulturer. Ett tillräckligt utbud av undervisning och småbarnspedagogik på samiska måste tryggas. Samerna ska garanteras möjlighet att delta i beslutsfattandet i frågor som gäller dem själva. Verksamhetsförutsättningarna för Sametinget, som är samernas officiella lagstadgade organ, måste stärkas.

De karelskspråkigas rätt att utveckla sitt språk och sin kultur måste stärkas. För att förbättra livskraften i det karelska språket krävs en offentlig ansvarsaktör som samordnar revitaliseringsarbetet, beaktar det karelska språket i lagstiftningen och förbättrar studiemöjligheterna.

5.1. Det demokratiska deltagandet, delaktigheten och de grundläggande färdigheterna i vardagen måste stärkas

Varje person ska beredas möjlighet att bli hörd samt påverka beslutsfattandet som gäller sitt liv och sin boendemiljö. Medborgarnas möjligheter att påverka måste stärkas, likaså information om hur man kan påverka och delta i beslutsfattandet. Varje person måste ha de kunskaper och färdigheter som behövs för att klara sig i vardagen och för att delta så fullvärdigt som möjligt i samhället utifrån sina resurser och förmågor. För att detta ska vara möjligt måste tillgängligheten för möjligheterna till att påverka tillgodoses, så att delaktigheten blir genuint jämlik.

Medborgarnas färdigheter i att sköta ärenden lärandet av detta måste främjas. Information om hur man sköter ärenden samt information om tjänster och förmåner måste finnas tillgänglig i tillräcklig omfattning, tydligt presenterad och på lätt språk. Genom att säkerställa grundläggande färdigheter kan man förebygga olika utmaningar i vardagen i olika skeden av livet. Då de unga har en god förmåga att hantera livet stärks självständigheten och möjligheterna till att påverka.

Demokratiskt deltagande måste vara tryggt och öppet för alla. Det civila samhället måste ha frihet att agera samt möjligheter att påverka och göra sin röst hörd även mellan val. Fredliga demonstrationer är ett legitimt sätt att påverka i ett demokratiskt samhälle och skyddas av mötesfriheten. Trakasserier, förföljelse och hatretorik riktade mot personer som deltar i den samhälleliga debatten eller som syns i offentligheten på grund av sitt arbete kan utgöra ett betydande hinder för deltagande. De riktar sig ofta i hög grad mot kvinnor och representanter för minoriteter.

Att skydda tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna är statsmaktens primära skyldighet. Medborgarnas förmåga och vilja att agera i samhället måste stödjas. Medborgerliga friheter baserade på grundläggande rättigheter måste garanteras så omfattande som möjligt även i framtiden.

Medborgarorganisationer måste garanteras möjligheten att demonstrera. Organisationsfrihet och strejkrätt är grundläggande rättigheter som tillhör alla. Ett starkt demokratiskt samhälle tål tillfälliga störningar och olägenheter i sin verksamhet då de inte innebär att medborgarnas liv eller hälsa äventyras eller att det orsakar orimliga ekonomiska skador.

Regionala skillnader måste beaktas när demokrati och delaktighet stärks. I glesbygdsområden är hindren för delaktighet ofta strukturella, och de måste undanröjas genom digitala lösningar och serviceutveckling. Storstäderna har en central roll i att främja lönejämställdhet, genusbudgetering och arbetsvillkor inom kvinnodominerade branscher. En jämställd stadspolitik, inklusive ett tryggt stadsrum för kvinnor och flickor samt en bostadspolitik som minskar segregationen, är grunden för livskraft, trygghet och välbefinnande. Konsekvensbedömningar ur ett barn- och genusperspektiv måste stärkas på statlig nivå, välfärdsområdesnivå och kommunal nivå.

Trakasserier och våld på nätet är ett växande och starkt könsrelaterat fenomen som särskilt

ofta drabbar kvinnor och minoriteter. Digitalt våld mot kvinnor kan vara till exempel hot om sexuellt våld och kritik av det yttre. Hatretorik på nätet har lett till minskad samhälls- och politisk aktivitet bland unga. Det finns också skäl att ingripa i användningen av AI i trakasseringsssyfte. För att trygga öppenheten och mångfalden i den samhällsdebatten måste trakasserier motarbetas i ett tidigt skede och med målmedvetna åtgärder. Trakasserier som syftar till att inskränka yttrandefriheten måste åtgärdas effektivt. Dessutom har varje person skyldighet att genom sin verksamhet främja en respektfull diskussionskultur.

SDP:s mål är att stärka sexuella minoriteters och könsminoriteters rättigheter inom olika samhällssektorer. Sexuella minoriteters och könsminoriteters rättigheter måste förbättras och diskriminering måste bekämpas i skolor, på arbetsplatser och i offentliga lokaler. Omvandelseterapier måste förbjudas.

Att öka valdeltagandet stärker den demokratiska rättsstatens grund och den legitimitet som medborgarna ger politiken. Röstningen måste göras så enkel som möjligt genom att placera röstningslokalerna där medborgarna befinner sig. Varje röstberättigad måste uppmuntras att utöva sin rösträtt på alla sätt, eftersom den ökar medborgarnas ömsesidiga förtroende, minskar polariseringen och bygger upp en mer långsiktig samhällsutveckling. I Finland måste vi utreda olika praktiska incitament och genomföra försök för att höja valdeltagandet.

Finland är det enda landet i Norden där staten inte deltar direkt i anordnandet av ungdomsval som ordnas i läroanstalter. I de övriga nordiska länderna är valdeltagandet bland unga i de egentliga valen högre än hos oss. Ungas uppväxt till väljare måste stödjas mer, och staten måste stödja anordnandet av ungdomsval åtminstone så att ungdomsvalen skrivs in i läroplanerna. Demokratifostran måste tas med i läroplanerna som en ämnesöverskridande kompetenshelhet. Barns och ungas medvetenhet om sina rättigheter som EU-medborgare måste ökas som en del av demokrati- och medborgarfostran. Barns och ungas förståelse för påverkan och beslutsfattande kan ökas genom att stärka ställningen för elev- och studerandekårerna, barnens parlament och ungdomsfullmäktige samt andra grupper av unga påverkare. Ungdomsfullmäktiges rätt att utse sina representanter i lämpliga nämnder och fullmäktige samt rätten att lämna in motioner till fullmäktige måste tryggas i lag. Ungas förståelse för olika beslutsprocesser måste ökas, deras delaktighet i samhället måste stödjas och valdeltagandet bland unga vuxna måste främjas.

Skolor och läroanstalter måste stödja barns och ungas uppväxt till aktiva samhällsaktörer med hjälp av elevkårsverksamhet. Elevkårernas påverkningsmöjligheter i skolans vardag måste stärkas så att de unga på ett genuint sätt kan påverka vardagliga frågor som berör dem själva, såsom skolgemenskapens verksamhet, hobbyverksamhet och fritid. Samtidigt ska de unga erbjudas möjligheter att delta i debatten och påverka också i mer omfattande samhälls- och riksomfattande frågor, såsom demokrati, klimatförändringen, arbetslivet och jämlikhet. Ungdoms- och studerandeorganisationernas viktiga uppgift att fostra barn och unga till aktivt medborgarskap och deltagande i samhället måste identifieras.

Eftersom demokratiskt deltagande och därigenom känslan av delaktighet är en väsentlig del av integrationen i samhället, måste vi säkerställa att personer med utländsk bakgrund som bor i Finland deltar i beslutsfattandet både som beslutsfattare och aktiva medborgare. De olika skedena av beslutsfattandet måste beakta strukturell rasism och komplex diskriminering. Det finns stora skillnader beroende på språk och härkomstland, och brist på information är en central orsak till att man inte röstar. Det civila samhällets aktörer, såsom organisationer, måste stödjas och uppmuntras att identifiera och undanröja hinder för deltagande. Den officiella informationen om val måste vara flerspråkig och lättillgänglig.

SDP eftersträvar ett tak för valkampanjbudgeten. Taket kan fastställas separat både för partier och för kandidater. SDP understöder dessutom att skyldigheten att redovisa valfinansieringen utvidgas till att omfatta alla kandidater som har ställt upp i presidentval, riksdagsval och EU-val.

Jämlikheten för personer i behov av särskilt stöd förverkligas inte enbart genom de allmänna välfärdstjänsterna. Samhällets skyldighet är att trygga ett individuellt, rättidigt och tillräckligt stöd under hela människans livscykel. Vi måste ägna uppmärksamhet åt att säkerställa att olika befolkningsgrupper faktiskt är jämlika och delaktiga.

Invånar- och närdemokratin måste utvecklas så att den blir mer fungerande, eftersom aktivering på lokal nivå och dialog med invånarföreningar och andra aktörer kan vara ett sätt att öka känslan av delaktighet. Invånarnas möjlighet att påverka sin boende- och verksamhetsmiljö stärker närdemokratin. Frivillig aktivitet och oorganiserad verksamhet som stöder medborgarnas gemenskap och välfärden och delaktigheten som den skapar ska uppskattas och stödjas. Möjligheterna till delaktighet måste ökas aktivt, och vi bör sträva efter att inkludera även dem som deltar sällan. Deltagande budgetering och användningen av olika medborgarpaneler måste ökas och utvidgas i kommuner, städer och välfärdsområden. Information till medborgarna, objektiv kommunikation och tillgång till olika samhällssyner måste säkerställas.

5.2. Effektiv integration måste säkerställas

För personer som flyttar till Finland ska integrationen utgöra både en rättighet och en skyldighet, som samhället stöder på samtliga förvaltningsnivåer. Integration innebär att man tar till sig samhällets regler och verksamhetssätt på djupet och agerar enligt dem samt att man deltar i samhället som en aktiv medlem efter egen förmåga.

Det är motiverat att kräva att den som flyttar till Finland anpassar sig till de principer som det finländska samhället bygger på, vilket ofta är en nödvändig förutsättning för att kunna upprätthålla en välmående och stabil välfärdsstat.

På motsvarande sätt måste Finland vara ett mottagligt samhälle för de som flyttar hit, och det måste finnas en tydlig väg för dem att bli likvärdiga och fullvärdiga medborgare i Finland. Inom integrationsstödet är det primära att vid behov snabbt fånga upp de som flyttat till landet och hjälper dem att hitta aktiva sätt att delta i samhället. Särskilt språklärande och snabb sysselsättning måste främjas, och på motsvarande sätt måste vi på alla sätt motverka att någon blir en passiv bidragstagare. Trygga och uppmuntrande ramar måste skapas för invandrades samhälleliga och demokratiska deltagande.

Språket är nyckeln till delaktighet. Även om man kan klara sig i arbetslivet till exempel på engelska, är det viktigt att de som flyttar till Finland permanent också lär sig inhemska språk för att kunna delta i samhället i övrigt och till exempel kunna ge sina barn bra färdkost för att klara sig i Finland. Vi måste satsa på att invandrare lär sig finska eller svenska, och rättigheterna till sociala förmåner kan kopplas till att invandraren studerar språket och i övrigt visar att hen strävar efter att integreras och få sysselsättning. Tillgången till språkutbildning för invandrare måste stärkas och språkutbildningens nivåer och mål samt sambandet med andra studier och arbetslivet ska bilda enhetliga helheter. I detta sammanhang måste vi se till att varje invandrare har tillräckliga läs- och skrivkunskaper. Vi måste särskilt säkerställa att barn med utländsk bakgrund som är födda i Finland har tillräckliga kunskaper i det inhemska språket efter grund-

skolan för att klara sig i studier på andra stadiet och högskolenivå. Arbetsgivarna ska delta i anordnandet av språkutbildningen och kostnaderna för den. Satsningar på språkutbildning måste göras även när det gäller arbetsrelaterad invandring.

Ett viktigt fokusområde är att öka delaktigheten för invandrarkvinnor, särskilt de som kommer från patriarkala kulturer. Strukturer som bidrar till att invandrare stannar hemma måste avvecklas, och vi måste aktivt hjälpa till med sysselsättningen och i skapandet av kontakter med det omgivande samhället. Barnen integreras också bättre i daghem, skola och det omgivande samhället när mödrarna lär sig språket och deltar i samhället och arbetslivet. En höjning av deltagandet i småbarnspedagogik bland invandrarfamiljer är ett centralt mål, så att barnen kan ges bästa möjliga förutsättningar för att klara sig i det finländska samhället.

Genom en aktiv samhällspolitik motverkas uppkomsten av etnisk och kulturell segregation i Finland på bostadsområden, på arbetsmarknaden och i det övriga samhällslivet. Kommunerna måste aktivt stödjas och styras i arbetet med att främja integrationen, och resultaten måste följas upp systematiskt. Integrationspolitiken för invandrare måste vara planmässig, målmedveten och långsiktig även på kommunal nivå. En lyckad integration får inte bero på vilken kommun man flyttar till.

De som flyttar till Finland måste anpassa sin kultur och sina seder till finländsk lagstiftning och det finländska samhällets centrala värderingar. Tankesätt och praxis som grundar sig på brist på jämställdhet mellan könen får inte accepteras, och våld, press och begränsningar som grundar sig på kulturella hedersuppfattningar måste bekämpas entydigt. Myndigheterna måste kunna ingripa i sådana fenomen mer effektivt än i dag, och tillräckliga resurser måste anslås för detta arbete så att kroppslig integritet och fullständig självbestämmanderätt kan tryggas för alla som bor i Finland.

5.3. Från ensamhet till gemenskap

Ensamhet har starka kopplingar till ångest, depression och självskadebeteende. Sannolikheten att uppleva ensamhet är större om personen har någon form av funktionsnedsättning. Ensamhet måste betraktas som en hälsorisk, och social- och hälsovården måste ägna större uppmärksamhet åt detta än i dag, till exempel genom att utreda personens situation vid bedömningen av servicebehovet. Kommunerna, staten, välfärdsområdena och den tredje sektorn måste söka efter metoder tillsammans för att förebygga ensamhet.

Ensamhet försämrar barns och ungas sociala färdigheter, självkänsla, självförtroende, självrespekt, studiemotivation och till och med funktionsförmåga. Om ensamheten blir långvarig kan den orsaka både fysiska och psykiska symtom och i värsta fall leda till marginalisering och en betydande försämring av funktionsförmågan. Konsekvenserna av ensamhet kan sträcka sig ända in i vuxenåldern, till exempel i form av marginalisering och ett ökat servicebehov. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt att förebygga unga mäns ensamhet.

Fadderelevs- och tutorverksamhet som ordnas i skolor och läroanstalter, där äldre studerande stöder de yngre, samt elev- och studerandekårernas och studerandeorganisationernas verksamhet skapar trygghet, ökar gemenskapen och erbjuder lågröskelstöd till dem som behöver stöd.

Kommunerna, staten, välfärdsområdena och organisationer måste söka efter metoder tillsammans för att förebygga ensamhet. Ensamhet bland äldre måste bekämpas genom att

stärka de samhälleliga tjänsterna och säkerställa att varje äldre har möjlighet till betydelsefulla människorelationer, delaktighet och stöd i vardagen. För att ensamheten ska kunna minskas och gemenskapen främjas krävs, förutom utveckling av lättare strukturella tjänster, även att alla utför små vardagliga handlingar för att uppmärksamma andra.

I ett samhälle som blir alltmer digitaliserat minskar möjligheterna att träffa andra människor. Skärmtiden har ökat i alla åldersgrupper, vilket utmanar välbefinnandet. Omfattande och obegränsad användning av digitala apparater har konstaterats försämra ungas självregleringsförmåga samt hämma utvecklingen av tänkandet och förmågan att uttrycka känslor. Hjärnan utvecklas genom interaktion, där man lär sig att reglera koncentration, beteende och känslor. Generationen som vuxit upp i den digitala världen får inte alltid tillräcklig interaktion som är nödvändig för utvecklingen, eftersom stimulationsflödet från sociala medier och spelande tar plats från långsamma aktiviteter som kräver ansträngning. Skärmtidsrekommendationerna för olika livsskeden kan minska skärmtidens negativa effekter i människornas vardag. Vi måste främja begränsningen av användningen av sociala medier med hjälp av åldersgränser, och även utreda andra metoder för att minska skadeverkningarna av användningen av sociala medier. Vårdnadshavare måste vara medvetna om sitt ansvar för barnens trygghet på nätet. Samtidigt måste vi identifiera sociala mediers möjligheter för att bygga upp interaktion och gemenskap.

Så stor del som hälften av de som bor ensamma upplever ensamhet hela tiden eller största delen av tiden. Möjligheter till sociala relationer, gemensamma lokaler och delaktighet stöder positiv psykisk hälsa hos de som bor ensamma. Internationellt sett är antalet ensamboende stort i Finland, och var tredje av dem tvingas leva under fattigdomsgränsen. Risken för marginalisering är högre bland ensamboende än bland andra. Jämfört med personer i samma ålder som lever i ett parförhållande är dödligheten bland ensamboende män i arbetsför ålder tre gånger så hög och bland kvinnor dubbelt så hög. Personer som bor ensamma måste identifieras bättre som grupp än i dag, och tjänster och rådgivning måste riktas till dem. Personer som bor ensamma måste på samhällets alla nivåer beaktas som jämbördiga med andra familjeformer. Samtidigt måste utrymme ges för olika former av liv och familjer. Genom att utarbeta ett åtgärdsprogram för att minska ensamheten kan kommunerna hitta konkreta metoder för att minska ensamheten och dess negativa följder.

5.4. Organisations- och frivilligverksamhet stärker delaktigheten

Organisationsverksamheten är fortfarande aktiv i Finland, och dess förutsättningar måste säkerställas. Vi måste säkerställa att det civila samhället förblir levande och funktionsdugligt. Det är viktigt för finländare att delta i frivilligverksamhet, och man vill delta i den ansikte mot ansikte. Av alla åldersgrupper är det unga som längtar mest efter möten ansikte mot ansikte. Organisationsverksamheten måste uppmuntra till samarbete över generationsgränserna så att organisationsfältet förblir fungerande, aktivt och innovativt.

Medborgarorganisationernas arbete kompletterar den offentliga sektorn och de är viktiga partner för kommunerna, välfärdsområdena och staten. Organisationernas arbete ökar medborgarnas välbefinnande och sparar betydande mängder av samhällets medel när problem förebyggs i tid. Organisationerna bedriver förebyggande, stödjande och korrigerande arbete. Samtidigt bygger deras verksamhet, som grundar sig på expertis och medborgarverksamhet, upp förtroende och delaktighet.

Medborgarorganisationerna för fram människors talan, forskningsbaserad kunskap och

erfarenheter från vardagen i den samhälleliga debatten och i beslutsfattandet. Det allmänna måste stödja organisationernas verksamhetsförutsättningar och identifiera deras roll som en social investering en del av en välfungerande demokrati och en hållbar välfärdsstat. Uppmärksamhet måste ägnas åt såväl den långsiktiga finansieringen av hälso- och välfärdsfrämjande arbete som folkhälsoarbetet som den tredje sektorn bedriver, och finansieringsnivån måste stå i bättre proportion till skadeverkningarna än i dag. Organisationsverksamhetens verksamhetsförutsättningar måste tryggas på nationell, regional och lokal nivå.

Genom en tillräcklig och långsiktig offentlig finansiering säkerställer vi att medborgarorganisationer, läroanstalter och samfund även i fortsättningen har möjlighet att handleda frivilliga i sin verksamhet. Frivilligverksamhet uppstår inte av sig själv, utan den kräver professionell samordning och resurser. Erfarenhetsexperternas roll inom organisationsverksamheten är viktig. Framöver är det viktigt att utveckla användningen av erfarenhetsexperter, utbildningen av dem och diversifieringen av deras roller på ett mer systematiskt sätt. Organisationerna är partner till den offentliga sektorn och stärker delaktigheten, förebygger marginalisering och främjar välfärden i hela Finland. Frivilligarbete kan medföra stora besparingar för den offentliga sektorn.

Vi vill säkerställa att lokalerna där frivilligverksamhet bedrivs, såsom social- och hälsovårds-, ungdoms-, förenings- och studerandeverksamhet, finns nära invånarna och att användningen av dem är avgiftsfri eller så förmånlig som möjligt.

5.5. Möjligheterna till ett aktivt liv, rörlighet och välbefinnande måste stödjas

Finländarna rör sig fortfarande aktivt på många sätt, men vardagsaktiviteten har minskat i alla åldersgrupper, och både den regionala differentieringen och differentieringen mellan olika människogrupper har ökat. Finländarnas fysiska funktionsförmåga har försämrats och kostnaderna för orörligheten stiger till miljarder varje år. Motion och idrott ska vara tillgängliga för alla oberoende av socioekonomisk ställning, och medborgarnas rörlighet ska främjas med alla tillgängliga medel i samhället, eftersom motion och fysisk aktivitet bevisligen har positiva effekter på det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet.

Möjligheterna till motion måste tryggas på lokal, regional och nationell nivå. Regional segregation sker både inom städer och mellan olika regioner. När idrottsanläggningar byggs i framtiden måste man alltmer betona förutseende, mångsidig användning och flexibilitet. Barn och unga måste ha möjlighet till mångsidig motion och idrott, i första hand på den egna hemorten och i städerna i det egna bostadsområdet. Möjligheten till motion måste finnas där invånarnas vardag finns.

Ungas fysiska aktivitet och motion minskar klart när de övergår till studier på andra stadiet, och när de övergår till studier på högskolenivå ökar orörligheten ytterligare. Motion och fysisk aktivitet ger gemenskap, sociala färdigheter och samhörighet. Detta minskar för sin del risken för marginalisering, psykisk ohälsa och risken för primära sjukdomar. Därför måste vi börja etablera en motionsinriktad livsstil i ett så tidigt skede som möjligt och hålla fast vid den genom utbildningsstadierna. Främjandet av en motionsinriktad livsstil måste skrivas in i lagen när det gäller småbarnspedagogik, andra stadiet och högskolenivå, på samma sätt som har gjorts för förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Uppväxtmiljön spelar en central roll för att tillägna sig en fysiskt aktiv livsstil. Simkunnigheten i alla åldrar måste säkerställas.

En motionsinriktad livsstil, tillräcklig fysisk aktivitet och vardagsaktivitet förverkligas inte enbart genom idrottspolitik. Motion och aktivitet innebär inte enbart deltagande i idrottshobbyer och motionstjänster. Vid stödandet av en aktiv livsstil är det viktigt att beakta de möjligheter som vardagliga livsmiljöer erbjuder samt sätt att delta och vara aktiv som svarar på olika intressen. När detta stöds spelar tillgängliga närnatur- och kulturtjänster en betydande roll vid sidan av idrottsmöjligheter. Därför behöver vi sektorsövergripande åtgärder inom alla politikområden, till exempel förebyggande metoder inom hälso- och sjukvården samt som en del av stadsplaneringen, där kommuninvånarnas delaktighet beaktas.

Smidiga servicekedjor för livsstilshandledning i motion och kulturvälbefinnande måste säkerställas i välfärdsområdena och kommunerna. Andelen finansiering som uppmuntrar till att främja medborgarnas hälsa och välfärd i kommunerna och välfärdsområdena måste utökas och riktas till förebyggande verksamhet. Riktandet måste följas upp och utvärderas mer systematiskt än tidigare, och verksamhetens effekter måste kunna följas som en del av helheten för kunskapsbaserad ledning genom välfärds- och hälsoinformation. Resurserna inom näringslivet och organisationerna måste utnyttjas i organiseringen av den förebyggande verksamheten.

Idrott och motion är livskraftsfaktorer för kommuner, regioner och på nationell nivå. Idrottsföreningar och organisationer gör ett värdefullt arbete för att möjliggöra hobbyer, motion och idrott, och verksamhet ordnas i stor utsträckning för motionärer och idrottare på alla nivåer. De som strävar efter att bli elitidrottare och siktar på en målmedveten idrottskarriär måste stödjas genom olika åtgärder. Företagsverksamheten inom idrotts- och motionssektorn spelar en central roll både när det gäller att stärka den lokala livskraften och att få människor i rörelse. En ökande mångfald av motionsformer, en splittrad finansiering och ett brett fält av aktörer inom idrotts- och motionstjänsterna innebär utmaningar för förverkligandet av jämlika möjligheter till motion. Idrotten och motionen måste bättre än tidigare beakta behoven hos personer med olika bakgrund, särskilt hos dem som rör på sig lite. Vi behöver tillräckligt med icke-kommersiella fritids- och hobbylokaler. Även klimatförändringen kommer att utmana idrottssektorns verksamhet på många sätt och vi måste förbereda oss på den. Den gröna omställningen och målet om koldioxidneutralitet måste beaktas vid planeringen av idrottsförhållanden.

Även om användningen av digitala tjänster och apparater har ökat, vilket är en betydande faktor för att stillasittandet ökar, ger också digitaliseringen möjligheter till motion och möjligheter för motionärer att öka motionen, mäta resultaten och följa sin utveckling. Applikationer som uppmuntrar till och stöder motion har i bästa fall möjlighet att förebygga sjukdomskostnader. Spelifiering och belöningar ökar motionen nästan omärkligt. Gemenskapen kan också ökas med olika motionsapplikationer som skapar grupper och förenar motionärer med hobbyer. SDP vill främja användningen av digitala lösningar som stöd för motion så att varje person har möjlighet att använda lättillgängliga, trygga och motiverande tjänster för att främja sitt välbefinnande.

Finland har skapat många utmärkta metoder som har ökat den fysiska aktiviteten i hela landet. En av dessa är Finlandsmodellen för hobbyverksamhet, som möjliggör avgiftsfria motions- och kulturhobbyer med låg tröskel för många barn och unga. Genomförandet av Finlandsmodellen för hobbyverksamhet måste göras smidigare så att man i hobbyverksamhet som sker under ungdomslagen bättre än för närvarande kan beakta behoven av verksamhet som bedrivs under lagen om grundläggande utbildning. Ett smidigare genomförande kan till exempel innebära att verksamheten inom Finlandsmodellen för hobbyverksamhet måste kunna ordnas under skoldagen, och att skolskjutsarna ordnas så att de elever som omfattas av skolskjuts har möjlighet att delta i den verksamhet inom Finlandsmodellen för hobbyverksamhet som sker efter skoldagen. För att säkerställa att modellen genomförs på lika villkor måste

vi ägna särskild uppmärksamhet åt att beakta behoven hos de barn och unga som behöver särskilt stöd för sitt deltagande. Därtill måste vi ägna uppmärksamhet åt att verksamheten är tillgänglig. Finlandsmodellen för hobbyverksamhet måste utvidgas till att omfatta även andra stadiet.

5.6. Kulturen tillhör varje person i hela Finland

Ett livskraftigt och innovativt konst- och kulturliv är hörnstenen i vår bildning och vår välfärdsstat. Kultur är inte en lyx tjänst och kulturpolitiken är inte en fråga om välgörenhet. Kulturen har ett egenvärde, inte bara ett instrumentellt värde. Dessutom är kultur och de kreativa branscherna en viktig ekonomisk drivkraft med stark tillväxtpotential. Att uppleva och delta i kultur ökar dessutom välbefinnandet och har en förebyggande effekt på många problem i samhället, såsom ensamhet, segregation och psykisk ohälsa. Den finländska identiteten bygger på vårt särpräglade kulturarv, och det är vår plikt att värna om det som en del av kontinuiteten mellan generationerna.

Kulturpolitikens utgångspunkt måste vara en uppskattning av de inhemska språken, kulturen och dess utövare. Vi måste skapa en ram för kulturens livskraft och tillväxt och göra det möjligt för alla att delta i kultur, oberoende av till exempel ekonomisk ställning, bostadsort, ålder, språkbakgrund eller funktionsförmåga. Barns och ungas möjligheter att både uppleva och skapa kultur måste stärkas. I detta ingår också att identifiera konst- och kulturfostrans betydelse som en del av småbarnspedagogiken och utbildningsvägen. Vi måste säkerställa tillgänglig grundläggande konstundervisning och tillgång till konstundervisning av hög kvalitet oberoende av socioekonomisk ställning eller bostadsort.

Också de övriga inhemska minoritetsspråken i Finland, det vill säga samiska, romani och kareliska, samt det finska och finlandssvenska teckenspråkets ställning måste stärkas. Samernas och de teckenspråkigas rätt att utveckla och upprätthålla sitt språk och sin kultur måste stärkas. Samernas verksamhetsförutsättningar för traditionella näringar måste tryggas. Som en del av kulturpolitiken måste vi också främja det nordiska kultursamarbetet och växelverkan mellan medborgarorganisationerna. Åtgärdsförslagen från sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga måste beaktas.

Uppskattningen av kulturen måste synas som tillräcklig offentlig finansiering, fungerande lagstiftning och upphovspersonernas rätt till ersättning för sitt arbete. Vi måste hitta effektiva sätt att ingripa i piratkopiering. Målet måste vara att höja finansieringen av kulturen till en (1) procent av statsbudgeten. Kulturfinansieringens förutsägbarhet måste förbättras genom fleråriga finansieringsplaner och genom att indexhöjningar beaktas.

Utkomsten för konstnärer och aktörer inom den kreativa branschen måste tryggas och kvaliteten på arbetet inom branschen måste identifieras hos egenföretagare och i kortvariga projekt. Vid utvecklandet av arbetslöshets- och socialskyddet måste vi beakta olika sätt att utföra arbete och inkomstformer som är typiska för den kreativa branschen, såsom stipendier och upphovsrättsintäkter, och säkerställa en rättvis behandling av dessa inkomstformer i förhållande till andra inkomstformer. Även småföretagare och egenföretagare inom de kreativa branscherna måste ha en rättvis och förutsägbar möjlighet till utkomstskydd för arbetslösa. Arbetsmöjligheterna inom branscherna måste också säkerställas genom ett tillräckligt och jämlikt stipendiesystem. Definitionen av företagarsstatus för yrkesverksamma inom de kreativa branscherna måste förtydligas och gränsen mellan allmän aktivitet, yrkesmässig verksamhet och upprätthållande av yrkeskunnigheten och arbetsförmågan måste klargöras.

Kulturpolitiken är till sin natur mångdimensionell och genomsyrar olika nivåer av samhälls- politiken och förvaltningen. Följaktligen måste den sektorsövergripande karaktären hos kulturpolitiska beslut och det strategiska samarbetet mellan olika förvaltningsområden och förvaltningsnivåer samt den offentliga, privata och tredje sektorn förbättras. Finansierings- systemet för välfärdsområdena och kommunerna måste utvecklas för att bättre än i dag identifiera kulturens förebyggande roll inom social- och hälsovården samt kulturvälbefin- nandets betydelse för att främja befolkningens hälsa och välfärd. Kulturpolitiken omfattar även ett ansvarsfullt främjande av kulturen inom olika minoritetsgrupper.

Den kreativa branschen och kulturturismen har en stor potential med tanke på ekonomisk tillväxt, regional livskraft, sysselsättning och innovation. De kreativa branscherna hör till de snabbast växande sektorerna i OECD-området. Den kreativa branschens internationa- lisering, kulturexport och Finlands landsbilsarbete måste stärkas till exempel genom ett exportfrämjande program för kultur och kreativa branscher som utvecklar instrument för att stödja export av innehåll. Även ambitionsnivån för skatteavdraget för privata donationer till allmännyttiga aktörer måste höjas. Vårt långsiktiga mål är att fördubbla den kreativa ekono- mins andel av bruttonationalprodukten.

Kulturen tillhör varje person i hela Finland. Med tanke på kulturtjänsternas tillgänglighet är det viktigt att satsa på regionala strukturer och tillgängliga tjänster, såsom biblioteksnätet och regionala konstinstitutioner, det vill säga teatrar, museer och orkestrar samt utbildning av hög kvalitet inom olika konstområden. Momsen på inträdesbiljetter till böcker, tidningar, inspelningar och kulturevenemang ska också sänkas för att främja den inhemska kulturens tillgänglighet samt läskunnigheten. För att trygga den regionala livskraften måste också de kulturpolitiska styrningens strukturer på landskapsnivå säkerställas.

5.7. Rätten att njuta av närmiljön och skyldigheten att ta hand om den

Närnaturen är viktig för medborgarnas välbefinnande och rekreation. Närnaturen stärker den biologiska mångfalden och stöder arternas fortbestånd även i tätorter. Alla ska ha möjlighet till dagliga naturupplevelser nära hemmet, och allemansrätten skapar en stark grund för detta. Möjligheterna att vistas utomhus regelbundet måste ökas även för personer med begränsad funktionsförmåga. Värdet av närnaturen måste erkännas som en tydlig del av en hållbar utveck- ling.

I en växande kommun ska det finnas utrymme för både närnatur och nybyggande. Detta kan i de flesta fall samordnas när man agerar genomtänkt och långsiktigt i planeringen. Skyddet av närnaturen är en viktig del av planläggningen. Utöver naturskyddet ska kommunerna sträva efter att öka det stadsgröna och krontäcket, samtidigt som man beaktar beredskapen för klimatför- ändringens effekter. Närmiljön omfattar även djur, vars livsmiljöer vi måste ta hänsyn till.

Varje person har också en skyldighet att ta hand om närnaturen. Det är viktigt att se till att barn och elever i daghem och skolor har möjlighet att röra sig i naturen som en del av undervisningen. Detta är ett sätt att stödja skapandet av en god naturrelation.

5.8. Människan måste möjliggöra djurens välbefinnande

Djur ska behandlas respektfullt, etiskt och transparent. Djurens välbefinnande måste tryggas genom stark lagstiftning, effektiv tillsyn och en reglering som utvecklas utifrån de senaste

forskningsdata. Djurens välbefinnande måste också främjas aktivt i EU. Möjligheterna till ett arttypiskt beteende ska tryggas för såväl produktions-, hobby- som sällskapsdjur, och förfaranden som orsakar smärta eller stress för djuren måste minskas.

Den finländska djurproduktionen ska vara hållbar och på en etiskt hög nivå. Djurens välbefinnande är en förutsättning för att livsmedelsproduktionen ska vara godtagbar och hållbar på lång sikt. Produktionsmetoderna måste utvecklas så att smärta, stress och onödigt lidande för djuren kan förhindras. Djurskyddslagstiftningen måste utvecklas på ett konsekvent sätt i en riktning som förbättrar djurens välbefinnande, och de framsteg som redan gjorts inom djurskyddet får inte dras tillbaka.

Även etiska riktlinjer för avelsmetoder krävs för att förbättra djurens välbefinnande. Avel som försämrar välbefinnandet och hälsan måste slopas, och regleringen måste motverka strukturella incitament för överbelastning av djuren. Samtidigt måste vi säkerställa att de människor som bär ansvaret för djuren orkar, bland annat genom att lantbruksproducenterna får tillräcklig avbytarservice. Konsumenternas möjligheter att fatta medvetna val måste ökas genom att förbättra deras tillgång till riktig information om produktionskedjorna. Djurskyddsbrott, valpfabriker och annan verksamhet som försämrar välbefinnandet måste åtgärdas effektivare än för närvarande. Man måste säkerställa tillsynsveterinärernas resurser i hela landet. Som helhet måste vi säkerställa att den finländska matproduktionen är lönsam och konkurrenskraftig.

Pälsdjursuppfödning är med tanke på djurens välbefinnande en ohållbar näring, som måste slopas på ett kontrollerat sätt genom en rättvis övergång i Finland och i hela EU-området. Finland ska sätta en tidsfrist för förbud mot pälsdjursuppfödning, även om EU inte fastställer någon tidsfrist. Även djurförsöken måste minskas, och införandet av alternativa metoder måste främjas.

Inom rovdjurspolitiken är det viktigt med en social acceptans för skyddet samt en god dialog mellan olika parter, såsom myndigheter, lokalbefolkning, jägare och naturskyddsorganisationer. När det gäller vilda djurs välbefinnande är skyddet av livsmiljöer och metoder som minskar lidande inom jakt, fiske och djurturism av avgörande betydelse. Myndighetsansvaret för att hjälpa vilda djur måste förtydligas, och vården kan inte enbart vila på frivillig verksamhet. Reglering, utbildning och tillsyn ska främja djurens välbefinnande i all mänsklig verksamhet. En begränsning av användningen av saxar för små rovdjur måste utredas. Grytprov med levande bytesdjur ska förbjudas. Även turismtjänster som baseras på användning av djur måste omfattas av en effektivare tillsyn och reglering än i dag, och utländska tjänsteproducenter måste informeras om den finländska regleringen.

6. Till slut

Vid partikongressen 2020 antog SDP ett politiskt program, som uppdaterades till partikongressen 2023. Inför partikongressen 2026 har ett nytt politiskt program förberetts helt från grunden.

Sedan 2020 har mycket förändrats på ganska kort tid. Efter pandemin påverkar kriget i Europa, Finlands Nato-medlemskap, den politiska kursändringen i USA och den nuvarande regeringens politik även SDP:s linje. Vi lever i en tid som präglas av olika orosmoment.

Medborgarna förväntar sig lösningar från de partier som resolut tar sig an de stora samhällsfrågorna. Därför inledde SDP ett nytt programarbete i november 2024, som resulterade i en omfattande analys och ett flertal åtgärdsförslag. Målet med det programarbetet har varit att stärka medborgarnas förtroende.

Partiets aktiva programarbete fortsätter även i framtiden. På så sätt ser vi till att SDP:s politik ligger i tiden och att vi i varje givet ögonblick har aktuella lösningsförslag.

Vi skapar framtiden tillsammans. Mer rättvisa i allt.

